

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)

ปริญญา

พัฒนาสังคม

โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

Emergence of Local Consciousness in Ban Nong Khao, Amphoe Tha Muang,
Changwat Kanchanaburi

นามผู้วิจัย นางสาวเบญจมาภรณ์ แคนอินทร์

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โสวัตรี ณ ถลาง, Ph.D.)

ประธานสาขาวิชา

(รองศาสตราจารย์สิริกร กาญจนสุนทร, วท.ม.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญจนา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

Emergence of Local Consciousness in Ban Nong Khao, Amphoe Tha Muang,
Changwat Kanchanaburi

โดย

นางสาวเบ็ญจมาภรณ์ แคนอินทร์

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)

พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เบ็ญจมาภรณ์ แคนอินทร์ 2554: การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว
อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม)
สาขาพัฒนาสังคม โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์หลัก: ผู้ช่วยศาสตราจารย์โสวัตรี ฌ กลาง, Ph.D. 100 หน้า

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและอัตลักษณ์ท้องถิ่น
วิเคราะห์การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น และถอดรูปแบบของการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว
อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจาก
เอกสารและข้อมูลปฐมภูมิจากการทำงานภาคสนามโดยการสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์แบบมี
ส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยพบว่า สำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาวมีลักษณะที่บ่งชี้ คือ ความภาคภูมิใจ เห็น
ความสำคัญในความเป็นท้องถิ่นหนองขาว ความรู้สึกในความเป็นญาติพี่น้องหรือเป็นพวกเดียวกัน
ที่ก่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันของคนหนองขาวในการสร้างสรรค์และทำกิจกรรมต่างๆ ภายใน
ท้องถิ่น เพื่อให้คนหนองขาวดำเนินชีวิตได้อย่างรู้จักและเห็นคุณค่าความสำคัญในท้องถิ่นตนเอง
และมีทิศทางในการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุค
สมัย นอกจากนี้ข้อค้นพบจากการวิจัย ได้แก่ การที่บ้านหนองขาวได้นำอัตลักษณ์ท้องถิ่น
โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาเป็นปัจจัยในการสร้างสำนึกท้องถิ่น เนื่องจากอัตลักษณ์เป็นตัว
ที่บ่งบอกความเป็นตัวตน ความเป็นท้องถิ่นที่มีความเฉพาะ หลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นแกนที่ยึด
โยงคนในท้องถิ่นไว้ด้วยกัน ซึ่งมีรูปแบบการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น 2 รูปแบบ คือ การก่อตัวโดย
ธรรมชาติ เป็นสำนึกพื้นฐานของคนว่าเมื่อตนเกิดที่ไหนย่อมรู้สึกว่าเป็นคนที่นี่ และการก่อตัว
โดยการสร้างและกระตุ้น เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ท้องถิ่นบ้านหนองขาวได้ตระหนักถึงความ
เปลี่ยนแปลงภายในท้องถิ่น

จากการวิจัย ผู้วิจัยสรุปว่าสำนึกท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้เมื่อคนท้องถิ่นเริ่มต้นทำความรู้จัก
ตนเองและทบทวนว่าตนเองเป็นใคร มาจากไหน สิ่งที่ดีของตนคืออะไร เห็นคุณค่าตัวเอง ประกอบ
กับการกระตุ้นจากภายในท้องถิ่นทั้งในรูปแบบของการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ทบทวนตัวเอง
การส่งเสริมค่านิยมในการชื่นชม ภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมของทุกส่วนในท้องถิ่น

Benjamaporn Danin 2011: Emergence of Local Consciousness in Ban Nong Khao, Amphoe Tha Muang, Changwat Kanchanaburi. Master of Arts (Social Development), Major Field: Social Development, Interdisciplinary Graduate Program. Thesis Advisor: Assistant Professor Sowatree Nathalang, Ph.D. 100 pages.

This research aimed to study the history, development and local identity. Analyzed the emergence of local consciousness and decoded the model of the emergence of local consciousness. These used the qualitative research by using information from secondary data from documents and primary data from field work study including field survey, Observation participant and In-depth interview.

The findings of the research are that the emergence of the local consciousness in Ban Nong Khao has indicated pride and importance and sense of kinship family. This has united the communal spirit for creative activities in their local community, leading to appreciation, and relevant to the direction of local development in this rapidly changing society. The study also found that Nong Khao members had brought their identity especially cultural identity to form the local consciousness. Because of identity is an indicator of identity, specific of local is varied in each area and the core to linking the local people together. The model for the formation of two forms of local consciousness are formed by nature is the realization of the people that when they feel that they would be wherever there is, and the formation by generating and encourage is occur in situations where local Ban Nong Khao is aware of the change in local area.

According to the study researchers conclude that local consciousness will happen when local people start getting to know yourself and review what they are and they come from, the good thing of they what is, self-esteem with the stimulation of local both in the form of promoting the learning process, review of itself, to promote values of the appreciation and proud of the local area by the participation of all parts of local.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างสูงของ ผศ.ดร. โสวัตรี ฌ ถกลาง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.มาตริณี รัศมีตานนท์ชัย ประธานการสอบ รศ.ดร.อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ได้ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ชี้แนะและแก้ไขข้อบกพร่อง จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ รวมทั้งคณาจารย์สาขาพัฒนาสังคมทุกท่านที่ได้ประสาทวิชา ความรู้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ตำบลหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ เสียสละเวลาให้ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ และให้ความเป็นมิตรแก่ ผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลในสนามศึกษา จนวิทยานิพนธ์สำเร็จเป็นรูปเล่ม รวมทั้งขอขอบพระคุณ ชาวบ้านหนองขาวทุกท่านที่ทักทาย ถามไถ่ด้วยความยิ้มแย้ม และเอื้ออารีเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่สาขาพัฒนาสังคมทุกท่านที่ให้คำแนะนำ ให้ความเข้าใจใน ขั้นตอน ระเบียบการ และอำนวยความสะดวกในการดำเนินการต่างๆ

อีกทั้งขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนการ ศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และขอกราบขอบพระคุณบิดา มารดา ที่สนับสนุนส่งเสริมเรื่องการศึกษาและ เป็นกำลังใจในทุกเวลา ตลอดจนถึงมิตรทุกท่าน

ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

เบ็ญจมาภรณ์ แคนอินทร์

ธันวาคม 2554

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(4)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
ประโยชน์ที่ได้รับ	3
ขอบเขตของการศึกษา	4
นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	6
แนวคิดเกี่ยวกับ โลกทัศน์	6
แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม	8
แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง	18
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับสำนัก	21
แนวคิดเรื่องพื้นที่กับตัวตน	27
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	29
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	33
การเข้าสู่สนามศึกษา	33
การเก็บรวบรวมข้อมูล	33
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	34
การวิเคราะห์ข้อมูล	34
บทที่ 4 ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	35
ผลการวิจัย	35
ประวัติศาสตร์และพัฒนาการบ้านหนองขาว	35

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว	52
การก่อตัวของสำนักท้องถิ่นบ้านหนองขาว	65
รูปแบบของการก่อตัวของสำนักท้องถิ่น	81
ข้อวิจารณ์	82
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	84
บทสรุป	84
ข้อเสนอแนะ	86
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	87
ภาคผนวก	92
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย	93
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	98
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	100

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

1 แบบแผนการดำเนินชีวิตในปัจจุบันบ้านหนองขาว

46

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดในการศึกษา	32
2	หอรชงแกววัดใหญคงรัง (วัดใหญคงรัง สัมใหญ่)	38
3	รูปปั้นพลาญแกวที่วัดใหญคงรัง (วัดใหญคงรัง สัมใหญ่)	39
4	นาข้าวในทองถิ่นบ้านหนองขาว	43
5	คลองสงน้ำในทองถิ่นบ้านหนองขาว	44
6	สินค้าของที่ระลึกประจำทองถิ่นบ้านหนองขาว	44
7	ชาวบ้านหนองขาวคัดแยก เตรียมผักชีเพื่อขายให้กับพ่อค้าและขายตามตลาด	45
8	ร้านขายของในทองถิ่นบ้านหนองขาว	46
9	แผนผังการแบ่งเขตการปกครองของทองถิ่นบ้านหนองขาว	51
10	ผ้าขาวม้าร้อยสีบ้านหนองขาว	55
11	ขายตามความเชื่อคนหนองขาว	57
12	มะพร้าวที่ใช้เป็นเครื่องไหว้ขายตามความเชื่อทองถิ่นหนองขาว	58
13	บ้านที่เตรียมเป็นเครื่องไหว้ขายตามความเชื่อทองถิ่นหนองขาว	58

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
14	ไม้ทำเป็นรูปดาบหรือเรียกว่าเจี๊วด เป็นเครื่องไหว้ยายตามความเชื่อท้องถิ่น หนองขาว	59
15	แผนผังแสดงตัวอย่างการรับขายของคนท้องถิ่นหนองขาว	60
16	ชาวบ้านหนองขาวช่วยกันทำขนมจีนเพื่อนำจัดในชุมชนสงกรานต์	62
17	ชาวบ้านหนองขาวร่วมกันตักบาตรในวันสงกรานต์	62
18	ลูกหลานหนองขาวรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในท้องถิ่นร่วมกันในวันสงกรานต์	63
19	ชาวบ้านหนองขาวร่วมกันแห่ขบวนนางสงกรานต์	63
20	กัณฑ์เทศน์ที่ชาวบ้านเตรียมมาถวาย	64
21	ชาวบ้านหนองขาวร่วมกันในงานเทศน์มหาชาติ	64
22	ท้องถิ่นหนองขาวและความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่น	68
23	การแสดงละครเรื่องไฉ่บุญทองบ้านหนองขาว	71
24	กลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรม	78
25	วิเคราะห์การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว	80

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

โลกาภิวัตน์เป็นกระแสโลกหลังยุคสงครามเย็นที่โหมกระหน่ำอย่างรุนแรง โดยเฉพาะในช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 การปฏิวัติทางเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมขนส่ง เช่น การสื่อสารผ่านดาวเทียม การเจริญเติบโตของเครือข่ายคอมพิวเตอร์ล้วนเป็นหน้าตาของกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งกระแสนี้กำลังก้าวขึ้นมาโลกด้วยเป้าหมายการพัฒนาในระดับมหภาคแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ลัทธิเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม บริโภคนิยม นอกจากนี้กระแสโลกาภิวัตน์ยังเป็นกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และประชากรที่ช่วยเสริมพลังอำนาจของโลกให้มีอิทธิพลเหนือท้องถิ่นและครอบงำท้องถิ่น (พัฒนา กิติอาษา, 2546)

ผลของโลกาภิวัตน์ คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีคิด เปลี่ยนวิธีการมองความจริง เปลี่ยนแบบแผนในการใช้ชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล และเปลี่ยนแบบแผนประเพณีต่างๆที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา (พัฒนา กิติอาษา, 2546) และเปลี่ยนสิ่งต่างๆให้เป็นสื่อของการซื้อขายแลกเปลี่ยน จากเดิมที่เป็นทรัพยากร แรงงาน มาตัดดวงเอาแม่กระทั่งวัฒนธรรม ความรู้สึก คุณค่า และจิตใจของผู้คนให้เป็นสินค้าไปด้วย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544) อาจกล่าวได้ว่า การเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ต้องแลกมาด้วยความสูญเสียความเป็นท้องถิ่น วัฒนธรรมจากต่างชาติที่เข้ามากระทบทำให้ความเป็นท้องถิ่นที่หลากหลายต้องอ่อนแอลงไปเรื่อยๆ จึงกล่าวได้ว่าท้องถิ่นกำลังตกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งหมายถึงกระแสที่เรียกว่า “ระบบเศรษฐกิจตลาด” ที่ทำให้เกิดการล่มสลายทางสถาบันและทางวัฒนธรรมของชีวิตสังคมที่เคยอยู่อย่างป็นองค์รวม พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นกระแสที่ทำให้ฐานทรัพยากรที่มี รวมทั้งความสัมพันธ์ทั้งหมดในเรื่องของครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตกอยู่ภายใต้กลไกการตลาดที่ทุกอย่างเป็นสินค้า เป็นเงินหมด (เสนห์ จามริก, 2548)

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ สังคมไทยยังมีความตระหนักและเป็นห่วงถึงความเสี่ยงของวัฒนธรรมไทยหรือวิกฤตการณ์การล่มสลายของท้องถิ่น ดังเช่นที่ ศรีศักร วัลลิโภดม (2549) ได้ชี้ให้เห็นถึงวิกฤติของท้องถิ่นว่ากระบวนการจากข้างนอก ทำให้คนไทยมีนิสัยใจคอที่มักง่าย มักได้ พร้อมกับได้ชี้ให้เห็นถึงความรุนแรงของวิกฤติดังกล่าวผ่านกรณีของคอนอิสานซึ่ง

ได้รับผลกระทบจากโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมเกลือเหมืองโปแตส การทำเกลือ ทำกระจกที่
 แม้สามารถขายเกลือได้ราคาสูงแต่ต้องแลกกับความเสียหายของพื้นที่ทำกิน คนที่ได้ผลประโยชน์
 กลับเป็นคนต่างถิ่น และเสน่ห์ จามริก (2548) ได้กล่าวว่าในช่วง 100 ปีที่ผ่านมาชุมชนท้องถิ่นซึ่ง
 หมายถึงประชาชนคนสามัญ ส่วนใหญ่ที่ต้องตกอยู่ภายใต้การจำกัดชีวิตรูปแบบที่นำไปสู่ความเสื่อม
 ถอยทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ ความเป็นตัวของตัวเอง ในสถานการณ์ดังกล่าวสิ่งหนึ่งที่ถูกพูดถึง คือ
 การฟื้นฟูพื้นที่ท้องถิ่น เนื่องจากสำนักท้องถิ่นจะนำไปสู่การรู้จักตัวตนของท้องถิ่นเอง รู้เท่าทัน
 สถานการณ์จากภายนอก เป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดหรือปกป้องตัวเอง เพื่อการดำรง
 อยู่และสงวนพื้นที่ให้กับความแตกต่าง หลากหลายของท้องถิ่นต่างๆ ทำให้สามารถพัฒนาได้ทันกับ
 กระแสของโลกอย่างมีความพร้อมโดยมีวิถีชีวิตที่ไม่ทอดทิ้งรากฐานดั้งเดิม รู้จักเลือกรับสิ่งใหม่มา
 ปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม และในกรณีตรงกันข้ามหากขาดซึ่งสำนักท้องถิ่นแล้ว ท้องถิ่นต้องเผชิญ
 กับการดำเนินงานภายใต้การควบคุมและกำกับของส่วนกลางหรือการครอบงำของกระแสต่างๆ ที่
 ได้กำหนดกฎเกณฑ์และแนวทางในการปฏิบัติต่อท้องถิ่นโดยขาดความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นอย่าง
 แท้จริงและท้องถิ่นก็ปฏิบัติตามโดยขาดความสำนึกท้องถิ่นของตน ทำให้ขาดการวิเคราะห์ถึงความ
 เหมาะสมเพื่อนำมาปฏิบัติ ซึ่งอาจนำไปสู่วิกฤติ ปัญหาต่างๆ ตามมาของท้องถิ่น

บ้านหนองขาว เป็นตำบลหนึ่งที่ตั้งอยู่ที่อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรีประกอบด้วย 13 หมู่
 ชาวบ้านในตำบลหนองขาวนี้จะเรียกตัวเองว่า คนหนองขาว จากอดีตถึงปัจจุบันบ้านหนองขาวได้มี
 การเปลี่ยนแปลงไป ทั้งด้านวิถีชีวิตและด้านกายภาพที่มีการปรับปรุงสภาพและการขยายตัวของ
 ถนน การเกิดขึ้นของสิ่งก่อสร้างสมัยใหม่ ความหนาแน่นของจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น และ
 ตลอดจนความเจริญทางเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร บ้านหนองขาวจึงเป็นอีกท้องถิ่นหนึ่งที่ดำรงอยู่
 ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีผลกระทบที่ชัดเจนซึ่งคนหนองขาวมีความวิตกและเป็นห่วง
 สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น และมองว่า
 ปัจจุบันวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างได้สูญหายไปแล้วและที่มีอยู่เริ่มจางหาย อีกทั้งคนรุ่นใหม่ไม่
 สนใจและตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญจึงเกิดแนวคิดและความพยายามในพื้นที่ฟู รักรักษาวัฒนธรรม
 ประเพณีเอาไว้ โดยมีพระครูถาวรกาญจนนิมิตร เจ้าอาวาสวัดอินทารามหรือวัดหนองขาว เป็นผู้จุด
 ประกายความคิด โดยร่วมคิดร่วมคุยกับคนหนองขาว จึงนำไปสู่การเกิดกิจกรรมต่างๆ ที่มุ่งเน้นด้าน
 วัฒนธรรมประเพณีและการค้นหาว่าบ้านหนองขาวมีอะไรอยู่ อะไรที่เป็นของดีของท้องถิ่น เพื่อให้
 คนหนองขาวรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นหนองขาว มีความรัก ความภาคภูมิใจ และวางแผนใน
 สิ่งดีงามของตน

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าในเบื้องต้นบ้านหนองขาวมีสิ่งที่ยังชี้ให้เห็นถึงสำนัก
ท้องถิ่นจึงเลือกบ้านหนองขาวเป็นพื้นที่ในการศึกษาการก่อตัวของสำนักท้องถิ่นในครั้งนี้ โดย
การศึกษาครั้งนี้เป็นไปเพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับสำนักท้องถิ่นที่จะนำไปสู่การร่วมมือร่วมใจของชุมชน
ท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์พัฒนาการและอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง
จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์การก่อตัวของสำนักท้องถิ่นบ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัด
กาญจนบุรี
3. เพื่อถอดรูปแบบของการก่อตัวของสำนักท้องถิ่นบ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัด
กาญจนบุรี

ประโยชน์ที่ได้รับ

ในการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการก่อตัวของสำนักท้องถิ่นในบริบท
ของพื้นที่บ้านหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี และทำให้เห็นพลังและวิธีการที่ท้องถิ่น
เลือกนำมาใช้ในการปรับตัว ต่อสู้กับกระแสโลก หรือแรงผลักดันจากภายนอกที่เข้ามากระทบท้องถิ่น
เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้อย่างภาคภูมิใจบนฐานคุณค่าความเป็นท้องถิ่นที่มีอยู่ ทั้งที่บ้าน
หนองขาวเป็นท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในไม่ไกลจากกรุงเทพฯ ที่มีความเป็นเมืองและความทันสมัยในการ
ดำเนินชีวิตของผู้คน การเลื่อนไหลของกระแสความทันสมัยสามารถเข้ามาสู่ท้องถิ่นได้ง่าย แต่การ
ดำเนินวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญา ที่เชื่อมโยงคนหนองขาว
ให้มีความเกาะเกี่ยวกันเป็นท้องถิ่นที่เข้มแข็งมีพลังพร้อมที่จะพัฒนา ขับเคลื่อนไปในทิศทางที่
เหมาะสมได้ต่อไปโดยการร่วมแรงร่วมใจของคนในท้องถิ่น

นอกจากนี้ การศึกษาครั้งนี้เป็น โอกาสหนึ่งที่ชาวบ้านหนองขาวได้ทบทวน ทำความเข้าใจ ท้องถิ่น และช่วยกระตุ้นให้ท้องถิ่นบ้านหนองขาวให้ความสนใจในการวิเคราะห์กระแสต่างๆ ที่เข้ามาภายในชุมชน และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อท้องถิ่นทั้งที่เป็นผลในด้านบวกหรือด้านลบ เพื่อที่จะได้รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ สร้างความสามารถในการที่จะเลือกปฏิเสธหรือเลือกรับ เพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมกับศักยภาพของท้องถิ่น โดยไม่ทำลายพลังและสิ่งที่ดีงามที่ท้องถิ่นมีมาแต่เดิม

ขอบเขตของการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ ครอบคลุมพื้นที่บ้านหนองขาว ตำบลหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี และศึกษาในขอบเขตเนื้อหาประวัติศาสตร์พัฒนาการและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การก่อตัวของสำนักท้องถิ่นบ้านหนองขาว โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูล สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ เจ้าอาวาสวัดหนองขาว ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ครู เยาวชนในบ้านหนองขาว และสังเคราะห์ วิเคราะห์ วิจัยผลการศึกษา

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามศัพท์ปฏิบัติการไว้ดังนี้

บ้านหนองขาว หมายถึง พื้นที่ตำบลหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

ท้องถิ่น หมายถึง พื้นที่ตำบลหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี อันเป็นที่มาของความรู้สึกละแวกและสำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันของชุมชน

สำนักท้องถิ่น หมายถึง ความรู้สึกตระหนักในคุณค่า และเห็นความสำคัญของท้องถิ่น ตำบลหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

การก่อตัวของสำนักท้องถิ่น หมายถึง การที่คนหนองขาวมีความรู้สึกตระหนักในคุณค่า ความสำคัญของท้องถิ่นบ้านหนองขาว

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หมายถึง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว ตำบลหนองขาว
อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว หมายถึง ปรางค์กู่การณ์ทางวัฒนธรรมที่คนหนองขาวใช้
อธิบายและยึดโยงความเป็นตัวตนของคนหนองขาว และความเป็นท้องถิ่นหนองขาว

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎีมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับสำนัก แนวคิดเรื่องพื้นที่กับตัวตน และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

โลกาภิวัตน์เป็นสิ่งที่มีความพลวัตและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมออาจแบ่งเป็นช่วงประวัติศาสตร์ได้สองช่วง คือ ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง กระแสโลกาภิวัตน์มีสมมติฐานมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ก่อให้เกิดระบบทุนนิยมขึ้นมาแบบหนึ่งซึ่งเรียกว่าทุนอุตสาหกรรมนิยมซึ่งมีตรรกะคือการแผ่ขยายออกไปทั่วโลก การตลาดและวัตถุดิบ การที่จักรวรรดินิยมต้องการแผ่อำนาจออกไปทั่วโลกโดยเฉพาะในดินแดนที่เป็นภูมิภาคเขตร้อนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพราะเป็นแหล่งอันอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติมีความหลากหลายทางชีวภาพ ดังนั้นความหมายของโลกาภิวัตน์ในยุคจักรวรรดินิยมซึ่งสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมคือการดำรงอยู่ของการปฏิวัติอุตสาหกรรม แต่ในขณะเดียวกันจุดอ่อนของโลกาภิวัตน์ในยุคจักรวรรดินิยมที่สำคัญคือจักรวรรดินิยมเป็นกระแสที่กระตุ้นให้เกิดกระแสชาตินิยม ในขณะเดียวกันได้ก่อให้เกิดการแตกแยกภายในของมหาอำนาจอุตสาหกรรมด้วยกัน เป็นการแย่งดินแดน ตลาด และแหล่งวัตถุดิบ กล่าวคือ ระบบทุนอุตสาหกรรมเป็นที่มาของการล่มสลายของโลกาภิวัตน์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง (เสนห์ จามริก, 2544)

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นยุคใหม่ของโลกาภิวัตน์ที่พยายามหาคำตอบจากจุดอ่อนของโลกาภิวัตน์ในยุคแรก กล่าวคือ หาเอกภาพของระบบทุนอุตสาหกรรมนิยม สิ่งที่จะเป็นจุดรวมแห่งเอกภาพของทุนอุตสาหกรรมนิยมคือ ระบบตลาด ที่เรียกว่าเศรษฐกิจเสรีหรือตลาดเสรี หมายความว่า การรวมให้เกิดเอกภาพเพื่อจะร่วมกันครอบงำตลาดและแหล่งวัตถุดิบด้วย กระแสโลกาภิวัตน์หลังสงครามโลกครั้งที่สองภายใต้ระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีเป็นกระแสที่ควบคู่กันไปพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยี โดยเฉพาะเรื่องของเทคโนโลยีข่าวสารข้อมูล เทคโนโลยีชีวภาพที่ทำให้การขยายอำนาจเป็นไปอย่างรวดเร็ว (เสนห์ จามริก, 2544)

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544: 5) ได้อธิบายไว้ว่า โลกาภิวัตน์ คือ กระบวนการพัฒนาการที่ต่อเนื่องของระบบทุนนิยมซึ่งมีพัฒนาการที่ทะลักออกมาในหลายระดับโดยขั้นตอนแรกเริ่มต้นด้วยการเข้ามาหาและใช้ประโยชน์กับทรัพยากรในประเทศอื่นผ่านกลไกของระบบอาณานิคม ขั้นตอนที่สองคือใช้กลไกตลาดเพื่อหาประโยชน์จากแรงงานในรูปแบบการใช้แรงงานในการทำการผลิต ขั้นตอนที่สาม พยายามที่จะหาประโยชน์จากทุนรูปแบบต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมและในด้านอื่นๆ เพราะเมื่อทุนนิยมพัฒนามากขึ้นจะสร้างทุนบางอย่างขึ้นมาอาจเป็นเงินทุนเพื่อให้เกิดดอกเบี้ยหรือเป็นทุนทางปัญญาในรูปของข่าวสารเพื่อขายลิขสิทธิ์ และขั้นตอนสุดท้าย คือ การมาเอาประโยชน์จากวัฒนธรรม เป็นขั้นตอนที่พยายามจะเปลี่ยนวัฒนธรรมหรือเรื่องของคุณค่า จิตใจให้กลายเป็นสินค้า นอกจากนี้ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544: 19) ยังได้กล่าวไว้ว่า การนิยามความหมายของโลกาภิวัตน์ ไม่สามารถนิยามเป็นคำๆ ที่ตายตัวได้ แต่อาจนิยามได้ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์เป็นพัฒนาการขั้นตอนสุดท้ายของทุนนิยมที่เปลี่ยนสิ่งต่างๆ ให้เป็นสื่อของการซื้อขายแลกเปลี่ยนจากเดิมที่เป็นทรัพยากร แรงงาน และมาเปลี่ยนวัฒนธรรม ความรู้สึก คุณค่า และจิตใจของผู้คนให้เป็นสินค้าไปด้วย

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2551) ได้อธิบายถึงปัญหาจากโลกาภิวัตน์ที่กระทบท้องถิ่นว่ามีหลายประเด็น เช่น อำนาจการตัดสินใจที่ภายหลังกระแสโลกาภิวัตน์เข้ามาพบว่าอำนาจทางการเมืองเข้ามากำหนด ชาวบ้านไม่มีสิทธิไม่มีอำนาจกำหนดเรื่องใดๆ ด้วยตัวเอง ภาคการเมืองเป็นผู้กำหนดให้แทบทั้งสิ้น ส่งผลให้ท้องถิ่นไร้สิทธิ ไร้เสียง การกำหนดอนาคตขึ้นกับภาคการเมือง อีกประเด็นปัญหาจากโลกาภิวัตน์ที่สำคัญคือ การสถาปนาวัฒนธรรมสากลที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร เช่น การจัดการดิน น้ำ ป่า แล้วรวบอำนาจบริหารจัดการไว้ที่รัฐ กรณีเช่นนี้สร้างความขัดแย้งกับแนวทางการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น เนื่องจากได้มีการพยายามจัดการคนออกไปจากทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชน ดังนั้นชุมชนทั่วโลกกำลังรื้อฟื้นวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับวัฒนธรรมสากล และพยายามสกัดออกจากการครอบงำของโลกาภิวัตน์ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการสร้างสมดุล เป็นต้น ทั้งนี้ นिति เอียวศรีวงศ์ได้เสนอเพิ่มเติมว่าหากจะให้โลกดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความขัดแย้งในส่วนของภาคการเมืองต้องสร้างสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ทั้งสองอย่างสามารถดำเนินไปด้วยกันได้

ธนเศรษฐ์ เจริญเมือง (2551) ได้ชี้ให้เห็นว่าโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นให้ตกอยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง ทั้งจากการรุกของวัฒนธรรมต่างชาติผ่านสื่อต่างๆ และความขัดแย้งต่างๆ เช่น ความขัดแย้งของครุต่อการถ่ายโอนอำนาจ ความขัดแย้งระหว่างผู้นำประเทศกับ

สื่อมวลชนบางแขนง รวมทั้งความขัดแย้งในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นตัวอย่างความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยที่นับวันยิ่งจะทวีความรุนแรงมากขึ้นและสร้างปัญหาให้สังคมมากขึ้นตามไปด้วย

วิถีแห่งการพัฒนาที่ไม่มีจุดสิ้นสุดของกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้มนุษย์และธรรมชาติกลายเป็นสินค้าที่นำไปซื้อขายได้เหมือนกับสินค้าอื่นๆ และผลที่ตามมาคือสังคมถูกแบ่งออกเป็นสองภาค เช่น อุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เมืองและชนบท ทางการและไม่เป็นทางการ เป็นต้น ผลโดยรวมทั้งหมดคือการทำให้สังคมแบ่งภาคออกจากกันระหว่างคนรวยกับคนจน คนมีอำนาจกับคนไร้อำนาจ การครอบงำกับการขอมงาน ทำให้คนส่วนใหญ่ถูกกดให้ต่ำด้อยทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สมมติฐานที่ว่ามีเพียงภาคเดียวของสังคมที่เป็นตัวจักรเดียวของความเจริญย่อมมีความหมายในทางปฏิบัติอยู่ในตัวว่าคนส่วนใหญ่จะต้องถูกกลืนตรอนศักยภาพในผลิตและที่สำคัญคือการสูญเสียสิทธิในการพัฒนาอีกด้วย (เสนห์ จามริก, 2544)

นอกจากนี้ เสนห์ จามริก (2554) ยังเห็นว่ากระแสโลกาภิวัตน์ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยมีสถานการณ์ที่เลวร้ายลง มองจากสภาพเศรษฐกิจ ลักษณะการเจริญเติบโตที่ส่งผลกระทบและสร้างความยากไร้ให้คนส่วนใหญ่มากขึ้น เพราะว่ากระแสโลกาภิวัตน์เข้ามาเบียดเบียนใช้ทรัพยากรคนและธรรมชาติเพื่อการเติบโตของกระแสโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งหลายคือเกษตรกรรมและชุมชนในชนบททั้งหลาย

จากการศึกษาผู้วิจัยสรุปว่า โลกาภิวัตน์ เป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามโลกเป็นกระแสที่ทำให้ทุกพื้นที่ ทุกแห่งมีความเหมือนกันในทุกด้านทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายคือความทันสมัยตามแบบสากล คือ เป็นหนึ่งเดียวเหมือนกัน ทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ต่างๆ คือต้องสูญเสียความเป็นตัวตนของตนเองเพื่อแลกกับการพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์ ความหลากหลาย คุณค่าที่มีอยู่เดิมของแต่ละท้องถิ่นถูกละเลย และไม่สามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการและสอดคล้องกับศักยภาพที่แท้จริงได้

แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม

เมื่อเกิดจุดหักเหทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และการออกพระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2476 ส่งผลให้เกิดการยกเลิกมณฑลเทศาภิบาลและมีการ

จัดตั้งการปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้น คำว่าท้องถิ่นจึงเกิดขึ้น ผู้คนถูกจัดแบ่งและนิยามหรือเรียกตนเองว่าเป็นคนท้องถิ่นต่างๆ ตามการแบ่งเขตการจัดตั้งการปกครองส่วนท้องถิ่น

รัฐหรือการเมืองมีส่วนเป็นผู้สร้างหรือนิยามท้องถิ่นค่อนข้างสูงมาตั้งแต่โบราณ การที่คนไทยนับตัวเองว่าเป็นคนสุโขทัย คนแพร่ คนน่าน เกิดจากการที่รัฐเป็นผู้กำหนดเพราะเมื่อเกิดชุมชนขึ้นแล้วรัฐไปปกครองชุมชนนั้น รัฐเรียกชุมชนนั้นว่าเมือง คำว่าเมืองในภาษาโบราณแปลว่าหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดเท่าที่รัฐบาลกลางจะสามารถเข้าไปถึงได้ โดยโครงสร้างของรัฐไทยเป็นการรวมศูนย์มาตั้งแต่โบราณ ในรัฐรวมศูนย์จะครอบงำให้คนรู้สึกวาท้องถิ่นคือสิ่งที่รัฐกำหนดให้เป็น ในปัจจุบันรัฐยังมีโครงสร้างรวมศูนย์อยู่และมีสมรรถภาพในการรวมได้จริงและมากขึ้นด้วยจึงปรากฏว่าหน่วยในปัจจุบันที่เรียกว่าท้องถิ่นหรือภูมิภาค รัฐเป็นผู้กำหนดมาก เช่น ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคอีสาน ซึ่งเดิมไม่มีมาก่อน ดังกรณีภาคอีสานซึ่งในความรู้สึกของคนทั่วไปคิดว่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแต่ในความจริงแล้ววัฒนธรรมอีสานเต็มไปด้วยความหลากหลาย เช่น โคราช ซึ่งไม่ใช่ทั้งลาว กูย และเขมร แต่กระทรวงมหาดไทยกำหนดเป็นภาคอีสานจึงกลายเป็นภาคอีสาน คนท้องถิ่นตามกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้จึงเริ่มรู้สึกวาทคนเป็นคนอีสาน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2539)

ทั้งนี้ คำว่าท้องถิ่นตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) หมายถึง ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะซึ่งเน้นถึงลักษณะทางสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และทางธรรมชาติที่มีความเป็นขอบเขตเฉพาะพื้นที่นั้นๆ เป็นสำคัญและยังมีความหมายที่กำหนดขอบเขตของพื้นที่ระดับย่อยตามเขตการปกครองหรือเป็นหน่วยงานระดับรองไปจากหน่วยงานใหญ่ ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

เอกรินทร์ สิมหาศาล (2540) นิยามว่า ท้องถิ่น หมายถึง การกำหนดขอบเขตพื้นที่ ขอบเขต ความรับผิดชอบหรือหน่วยงานที่ปรากฏในท้องถิ่นต่าง ๆ ตามสภาพสังคม ซึ่งจัดเป็นพื้นที่ระดับย่อยรองไปจากสังคมใหญ่

การให้ความหมายท้องถิ่นดังกล่าว เป็นการนิยามในลักษณะของขอบเขตทางพื้นที่ที่เป็นหน่วยการปกครองย่อย หรือหน่วยของพื้นที่ย่อยตั้งแต่บ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ เทศบาล จังหวัด และเมื่อนำไปใช้ประกอบกับคำใดจะให้ความหมายเฉพาะเจาะจงในเรื่องนั้น เช่น ประเพณีท้องถิ่น พิธีประจำท้องถิ่น เป็นต้น

ศรีศักร วัลลิโภดม (2551: 73) เห็นว่าท้องถิ่นเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ท้องถิ่นหนึ่งไม่ได้ประกอบโดยชุมชนเดียว แต่มีอยู่หลายชุมชน ใช้ทรัพยากรร่วมกันแล้วเอื้ออาทรต่อรองกัน แต่ละท้องถิ่นแต่ดั้งเดิมจะมีการแลกเปลี่ยนผลิตผลของตนเองแก่ท้องถิ่นอื่นๆ บางคนอาจจะอยู่ในเขตป่าเขา บ้างอยู่บริเวณริมน้ำ เขาของมาแลกเปลี่ยนกัน เพราะแต่ละแห่งอยู่ด้วยตนเองไม่ได้

พัฒนา กิติอาษา (2543) ได้อธิบายไว้ว่า ความหมายของท้องถิ่นสำหรับชาวบ้านและหน่วยงานของรัฐมีความแตกต่างกันอย่างมาก สำหรับชาวบ้านท้องถิ่นมีความหมายมากกว่าแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่อยู่อาศัยและที่ตั้งทางกายภาพของชุมชน หากรวมถึงวิถีชีวิต อารมณ์ความรู้สึก ความผูกพันห่วงหาพัน สำนึกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมานานหลายชั่วอายุคนเอาไว้ด้วย ในขณะที่หน่วยงานของรัฐมองท้องถิ่นเป็นเพียงแหล่งทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับโครงการพัฒนาและการลงทุนทางสาธารณูปโภค จึงกล่าวโดยรวมว่าท้องถิ่นไม่ได้มีความหมายเพียงหน่วยในการตั้งถิ่นฐาน ที่ตั้งทางภูมิรัฐศาสตร์เฉพาะแห่ง หรือหน่วยทางการเมืองปกครองของรัฐแห่งหนึ่งเท่านั้น ท้องถิ่นไม่ว่าจะหมายถึงหน่วยทางสังคมวัฒนธรรมหรือท้องที่ใดๆ บนพื้นผิวโลก มีความหมายเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือเป็น “ชุมชนแห่งวาทกรรม” (juncture of discourses) ที่เป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์และพลวัตระหว่างผู้คนในท้องถิ่นกับธรรมชาติ รอบตัวระหว่างคนในท้องถิ่นด้วยกันเอง และระหว่างคนในท้องถิ่นกับสังคมเพื่อนบ้านและสังคมภายนอก

ท้องถิ่นในวัฒนธรรมไทยปรากฏอยู่ในหลายชื่อเรียก หลายรูปแบบและหลายความหมาย เช่น ถิ่นฐานบ้านช่อง บ้านช่องห้องหอ ป่าเขาลำเนาไพร ภูมิลำเนา ชาวบ้านร้านตลาด หมู่บ้าน ย่านหย่อม บาง คุ่ม กุ่ม แถว ในการพิจารณาความหมายของท้องถิ่นจึงไม่อาจแยกท้องถิ่นออกมาพิจารณาได้อย่างโดดๆ การอธิบายว่าท้องถิ่น หมายถึง ถิ่นที่ ท้องที่ ที่ หรือสถานที่ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เป็นคำอธิบายที่แคบและไม่ได้เรียนรู้ถึงมิติความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างคน เวลา สถานที่รวมทั้งรายละเอียดที่ถูกรบรจอยู่ในพฤติกรรมทางสังคมและระบบความสัมพันธ์เฉพาะอย่าง

อย่างไรก็ตาม ท้องถิ่นไม่สามารถนิยามตัวเองและนำเสนอความคิดเห็นได้ด้วยตัวเอง ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ต้องถูกนำเสนอ เพราะท้องถิ่นเป็นประดิษฐกรรมของมนุษย์ โดยตัวของมันเอง ท้องถิ่นคือท้องที่ ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สถานที่ พื้นที่ หรืออาณาบริเวณทางกายภาพตามธรรมชาติ แต่ไม่ใช่สภาพแวดล้อมธรรมชาติทุกหนทุกแห่งจะกลายสภาพมาเป็นท้องถิ่นได้ มีเพียงบางที่บางแห่งเท่านั้นที่ถูกกำหนดความหมายและบทบาทให้เป็นท้องถิ่นโดยมนุษย์และกิจกรรมทางสังคมของ

มนุษย์ ท้องถิ่นในความหมายนี้เป็นผลผลิตของวัฒนธรรม เป็นมโนทัศน์ทางวัฒนธรรม ถูกสร้างขึ้น โดยวัฒนธรรมและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม

พัฒนา กิติอาษา (2546: 7-8) มีข้อสังเกตเกี่ยวกับท้องถิ่นว่าท้องถิ่นมีความหมายหลายอย่าง สำหรับหลายคน ดังนั้นท้องถิ่นจึงสามารถปรากฏอยู่ในรูปลักษณะที่หลากหลาย เช่น ชุมชนท้องถิ่น กลุ่มหรือองค์กรทางสังคม ภาพลักษณ์ สินค้า อุดมการณ์หรือแม้กระทั่งวาทกรรม รูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ติดกับถิ่นที่อยู่ทางกายภาพเป็นเพียงรูปแบบหนึ่ง เช่น บาง คຸ້ນນ້ຳ ກຸ້ມບ້ານ ຫຸ້ມບ້ານ ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค เป็นต้น ท้องถิ่นเหล่านี้เป็นท้องถิ่นในความหมายดั้งเดิมที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย และรับรู้กันอย่างกว้างขวางมาก่อน ในบริบทของโลกสมัยใหม่ ท้องถิ่นปรากฏให้เห็นในหลายรูปแบบ ได้แก่

1. หน่วยตามประเพณีของการศึกษาวิจัยทางมานุษยวิทยาอันเป็นชุมชนขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดองค์กรทางสังคม
2. กลุ่มคนต่างๆ ที่เป็นชนกลุ่มน้อยในพรมแดนของรัฐชาติเฉพาะแห่ง
3. บุคคลไร้ถิ่นที่อยู่แต่เป็นสมาชิกของชุมชนในจินตนาการเฉพาะแห่ง
4. สมาคมหรือองค์กรทางสังคม
5. ท้องถิ่นยังปรากฏให้เห็นในฐานะที่เป็นรูปแบบของตัวแทน (a form of representation) เช่น ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมและสินค้าที่ถูกสร้างขึ้น และนำเสนอโดยสถาบันทางสังคม เช่น สื่อมวลชน หรือ ตลาด เป็นต้น

การทำความเข้าใจท้องถิ่นในบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของโลกสมัยใหม่ ไม่อาจจะนิยามได้ด้วยการใช้พื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือพรมแดนรัฐชาติ หรือหน่วยการปกครองของรัฐเป็นเกณฑ์สำคัญอีกต่อไป เพราะไม่เพียงพอและไม่ครอบคลุมชุมชนท้องถิ่นในลักษณะใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ชุมชนทางอากาศ กลุ่มผู้ชมรายการทางโทรทัศน์หรือวิทยุ ชุมชนไซเบอร์สเปซที่เชื่อมต่อกันด้วยการสื่อสารและจินตนาการผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เป็นต้น และมองว่าท้องถิ่นในฐานะที่เป็น “รูปแบบของตัวแทน” เช่น ปฏิบัติการทางสังคม

(social practices) วาทกรรม (discourses) สินค้า (commodities) กลุ่มคนพลัดถิ่น ที่อยู่ (displace persons/diaspora) ชุมชนในจินตนาการ (imagined communities) หรือชุมชนเสมือนจริง (virtual communities) เป็นรูปแบบของท้องถิ่นและกระแสท้องถิ่นภวัตน์ที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในวงวิชาการสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาในช่วงเปลี่ยนสหัสวรรษ นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาจำนวนมากให้ความสนใจกับการเกิดหรือปรากฏตัวของท้องถิ่นในลักษณะนี้ ไม่น้อยไปกว่าชุมชนท้องถิ่นในความหมายดั้งเดิม (พัฒนา กิติอาษา, 2546)

จากการศึกษา สรุปได้ว่าท้องถิ่นมีความหมายทั้งในลักษณะที่เป็นขอบเขตพื้นที่ทางกายภาพ ที่ตั้งถิ่นที่อยู่ ถิ่นฐานบ้านเกิด และในลักษณะของการรวมเอาวิถีชีวิต อารมณ์ความรู้สึก ความผูกพันหวงแหน สำนักทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายใน ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสรุปความหมายท้องถิ่นว่า หมายถึง พื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเกิด ถิ่นที่อยู่อาศัย อันเป็นที่มาของความรู้สึกและสำนักทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมร่วมกันของชุมชน

พัฒนา กิติอาษา (2546: 197-199) ได้กล่าวถึงปฏิบัติการท้องถิ่นนิยมว่าดำเนินมาอย่างต่อเนื่องมีทั้งท้องถิ่นนิยมที่เกิดจากพันธะและความผูกพันที่มีพื้นฐานมาจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของนักวิชาการรวมทั้งปราชญ์ชาวพื้นบ้านในท้องถิ่น และท้องถิ่นนิยมที่ถูกสร้างขึ้นจากแนวคิดทฤษฎีทางวิชาการ ทิศทาง และเป้าหมายทางการเมืองของภาคประชาชนในระบบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีเหล่านักวิชาการ ปัญญาชนสาธารณะจากสาขาวิชาแขนงต่างๆ ร่วมอยู่ด้วยซึ่งอาจสรุปภาพรวมของปฏิบัติการท้องถิ่นนิยมในวงวิชาการสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาของไทย หลัง พ.ศ. 2500 โดยแบ่งแยกออกเป็นประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

ประการแรก ความสนใจเกี่ยวกับท้องถิ่นมีมาช้านาน เพราะท้องถิ่นเป็นพื้นที่ทางสังคมและเป็นมโนทัศน์หลักที่นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา สื่อมวลชน ปราชญ์พื้นบ้าน นักพัฒนาข้าราชการ และปัญญาชน สาธารณะทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นให้ความสนใจ ทั้งนี้ท้องถิ่นและท้องถิ่นนิยมมีความหมายแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับค่านิยม ขอบเขต ความสนใจ และเป้าหมายของแต่ละคน ท้องถิ่นจึงมีมิติและแง่มุมที่หลากหลาย แต่เชื่อมโยงสัมพันธ์อยู่ในตัว เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิศาสตร์หรือนิเวศวิทยาท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น เป็นต้น

ประการที่สอง ในช่วงทศวรรษ 2500-2510 ความสนใจเริ่มแรกของนักวิชาการ โดยเฉพาะกลุ่มนักสังคมศาสตร์ที่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ไม่ได้สนใจเรื่องคุณค่า สิทธิ และปากเสียงของท้องถิ่นมากนัก แต่เน้นการทำความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย โครงสร้าง และหน้าที่ ระบบความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งหมดนี้เป็นไปตามกระแสและทิศทางของกระบวนการทัศน์หรือทฤษฎีแม่บทที่ได้รับความนิยมในวงวิชาการระดับนานาชาติ รวมทั้งบรรยากาศทางเศรษฐกิจการเมืองของประเทศในช่วงนั้นที่ปกครองโดยเผด็จการทหาร และสงครามต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ต่อมาเริ่มมีนักวิชาการหัวก้าวหน้าจำนวนหนึ่งได้หันไปใช้ทฤษฎีมาร์กซิสม์ เศรษฐศาสตร์การเมือง เศรษฐศาสตร์ศีลธรรม วัฒนธรรมชุมชน ควบคู่กับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมกระแสหลักเพื่อค้นหาทางออกทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนและไม่เป็นธรรมในท้องถิ่นต่างๆ โดยเฉพาะช่วงหลังเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 เป็นต้นมา ในทศวรรษที่ 2530-2540 อาจถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาที่ท้องถิ่นนิยมได้รับความสนใจกันกว่า วิเคราะห์ และนำเสนออย่างหลากหลายและเป็นระบบมากที่สุด

ประการที่สาม รูปธรรมของท้องถิ่นนิยมมีความหลากหลาย เช่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน คดีชาวบ้าน วรรณกรรมพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจเฉพาะกลุ่มน้ำ แนวคิดและแนวการพัฒนาชนบทที่เรียกว่า วัฒนธรรมชุมชน และแนวทางการทำงานพัฒนาชนบทรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดระบบชุมชน หรือองค์กรในท้องถิ่น เครือข่ายองค์กรประชาชน การเกษตรกรรม/หัตถกรรมทางเลือก รูปแบบและวิธีการจัดการทรัพยากรที่เน้นภูมิปัญญาชาวบ้าน สิทธิชุมชน ประชาสังคม ชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจพอเพียง รูปธรรมของท้องถิ่นนิยมเหล่านี้เป็นสีสันความคิดทางวิชาการและสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมทั้งปัญญาชนสาธารณะในการสร้างกระแส และผลักดันปฏิบัติการท้องถิ่นนิยมในสังคมอย่างน่าสนใจ

ประการที่สี่ ในทศวรรษที่ 2540 โดยเฉพาะภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 แนวโน้มของท้องถิ่นนิยมได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมทั้งปัญญาชนสาธารณะกลุ่มที่ยืนอยู่ข้างหลังประชาชน มีส่วนสำคัญในการเปิดเผยและให้พื้นที่แก่ท้องถิ่นและคนในท้องถิ่น ซึ่งครั้งหนึ่งเคยถูกกด บังคับและถูกมองข้ามมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่ชายขอบและวิถีชีวิตของคนชายขอบกลุ่มต่างๆ ในสังคม อาจกล่าวได้ว่า ท้องถิ่นนิยมในรูปแบบของการเมืองภาคประชาชนหรือการต่อสู้ช่วงชิง และต่อเรื่องสิทธิและอำนาจการจัดการด้านต่างๆ ของท้องถิ่นจะทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคต

การเกิดขึ้นของกระแสท้องถิ่นนิยม

เสนห์ จามริก (2543) นักวิชาการอาวุโสและผู้นำคนสำคัญขององค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยเรียกกระแสท้องถิ่นนิยมว่ากระแสชุมชนท้องถิ่น โดยชี้ให้เห็นว่าเป็นการเสนอแนวทางเลือกเพื่อการปฏิรูปสู่ระเบียบสังคมใหม่ซึ่งสงวนที่ว่างให้กับความแตกต่าง หลากหลายทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ดังนั้นกระแสชุมชนท้องถิ่นจึงไม่ได้มีนัยความหมายเพียงเพื่อการยื่นหยัด ต่อสู้เพื่อความอยู่รอดหรือปกป้องตัวเองเท่านั้น หลังจากเหตุการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 กระแสท้องถิ่นกวีวัฒน์ถูกเรียกว่า “วาทกรรมท้องถิ่นนิยม” (localism discourse) เพราะเป็นวาทกรรมที่สร้างขึ้นจากกระแสแนวคิดและปฏิบัติการทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่เรียกร้องให้สังคมไทยหันกลับไปให้ความสำคัญกับท้องถิ่น โดยเฉพาะชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การพึ่งตนเองด้านต่างๆ การปฏิเสฐลัทธิบริโภคนิยม และการพัฒนาที่เน้นแต่ความเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรม วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาพื้นบ้าน อำนาจและสิทธิของชุมชน รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ วาทกรรมท้องถิ่นนิยมเรียกร้องให้รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญกับภาคชนบทในฐานะที่เป็นฐานที่มั่นและทางเลือกในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ หลังจากการล่มสลายของการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและเมืองซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศที่สำคัญตั้งแต่ พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา

พัฒนา กิตติอาษา (2546: 41) ได้เสนอว่าท้องถิ่นนิยมหรือท้องถิ่นกวีวัฒน์มีความหมายมากกว่าการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลก กระบวนการนี้ไม่ใช่ของใหม่และไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกรณีของประเทศไทยเท่านั้น หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของกระแสโลกอันกว้างใหญ่ และเป็นกระแสที่เกิดขึ้นในทุกมุมโลกและเห็นว่ากระแสท้องถิ่นกวีวัฒน์เกิดขึ้นและมีมาก่อนกระแสโลกาภิวัตน์ มองจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของทุกสังคมย่อมเป็นเรื่องที่ว่าด้วยการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และว่าด้วยมิติความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ของมนุษย์กับท้องถิ่นหรือถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเองเป็นพื้นฐานสำคัญ

ลักษณะของท้องถิ่นนิยมในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย

พัฒนา กิติอาษา (2546: 17-27) กล่าวว่า นักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาให้ความสนใจท้องถิ่นนิยมในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ซับซ้อน เต็มไปด้วยความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและเกี่ยวข้อเชื่อมโยงกับกลุ่มคน สถาบัน ระบบ และปรากฏการณ์อื่นๆ อีกจำนวนมาก และได้เสนอว่าท้องถิ่นนิยมโดยเฉพาะในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยมีลักษณะสำคัญหลายประการ ดังต่อไปนี้

1. ท้องถิ่นนิยมเป็นประดิษฐกรรมทางสังคมวัฒนธรรม (a socio-cultural construct) และปรากฏตัวในรูปแบบที่หลากหลาย สำนึกและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม (ethno cultural identities) ภาวะชายขอบ (marginality) ความเป็นอื่น (otherness) ชุมชนของผลประโยชน์ (communities of common interests) หรือปฏิบัติการทางวาทกรรม (discursive practices) รูปแบบต่างๆ ประดิษฐกรรมเหล่านี้ปรากฏตัวในรูปของปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งนำเสนอเนื้อหาสาระหรือแก่นสำคัญของท้องถิ่นนิยมผ่านเรื่องเล่า (narratives) เสียงสะท้อน (voices) สิทธิ และการต่อสู้ต่อรอง (rights and competitions) สัญลักษณ์ (symbols) ภาพลักษณ์และจินตนาการ (images and imaginations) และสินค้า (commodities) ท้องถิ่นนิยมในความหมายนี้จึงครอบคลุมหลากหลายมิติทั้งเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

ตัวอย่างงานวิจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นในความหมายนี้ ได้วิเคราะห์ว่าภูมิภาคนิยมหรือท้องถิ่นนิยมในอีสาน (Isan regionalism) ในทศวรรษที่ 1960 เป็นประดิษฐกรรมทางการเมืองของรัฐบาลไทยในสงครามช่วงชิงประชาชนในยุคสงครามเย็น ขณะเดียวกันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการก่อรูปและการต่อรองอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และการเมืองของคนอีสาน โดยเฉพาะกลุ่มนักการเมืองและผู้นำท้องถิ่นอีสาน กับคนไทยและรัฐบาลไทย ซึ่งมีศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่กรุงเทพฯ และ งานวิจัยของ คารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2543) สนับสนุนข้อวิเคราะห์ในลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจน ถ้าคำว่า “อีสาน” ถูกสร้างขึ้นและนำมาใช้เพื่อเป้าหมายทางการเมืองในการสร้างชาติของรัฐบาลสยามในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สำนึกท้องถิ่นนิยมของคนอีสานเกิดขึ้นและมีพัฒนาการควบคู่กันเพื่อตอบโต้ ต่อรอง และผลิตซ้ำความเป็นตัวตนของท้องถิ่นให้ชัดมากยิ่งขึ้นภายใต้บริบทของรัฐชาติสมัยใหม่

2. ท้องถิ่นนิยมเป็นผลผลิตของรัฐชาติสมัยใหม่แบบรวมศูนย์ (highly centralized modern nation-state) ลักษณะสำคัญข้อนี้อธิบายว่า ท้องถิ่นเป็นผลผลิตของสังคมนิยมไม่ใช่ปรากฏการณ์ธรรมชาติ ท้องถิ่นนิยมไม่ใช่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาลอยๆ แต่ถูกสร้างขึ้นหรือประดิษฐ์ขึ้นอย่างมีที่มาที่ไป นั่นคือ “ท้องถิ่นนิยม” แตกต่างจาก “ท้องถิ่น” หรือ “ท้องที่” ในความหมายทางภูมิศาสตร์การเมืองทั่วไปเพราะว่าเกิดขึ้นเพราะรัฐ โดยเฉพาะรัฐสมัยใหม่เป็นผลผลิตของการรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเข้าสู่ส่วนกลาง เป็นผลโดยตรงกับการกำหนดเขตแดน พรหมแดน หรืออาณาเขตการปกครองทั้งในระดับรัฐต่อรัฐ และการแบ่งหน่วยการปกครองภายในรัฐ

3. สาระสำคัญของท้องถิ่นนิยมมักจะแสดงออกในรูปของการยึดเอาท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางเน้นสิทธิ เสี่ยง และพื้นที่ของคนในท้องถิ่นเป็นการให้ความสำคัญกับวิถีคิดและองค์ความรู้ท้องถิ่นไม่ว่าท้องถิ่นนิยมนั้นจะปรากฏตัวอยู่ในบริบทของการเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรม สาระสำคัญดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือระบบองค์ความรู้ของคนในพื้นที่ที่ได้รับการนำเสนอในบริบทของวงวิชาการด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาการพัฒนา และในแวดวงขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย รวมทั้งกระแสท้องถิ่นนิยมที่ได้รับการนำเสนอขึ้นมาเพื่อหาทางออกในภาวะที่ประเทศไทยต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเมื่อกลาง พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา แนวคิดที่เป็นส่วนหนึ่งของกระแสท้องถิ่นนิยม ได้แก่ เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ตามพระราชดำริ ชุมชนนิยม เป็นต้น แนวคิดและรูปธรรมที่ได้รับการนำเสนอเพื่อหาทางออกจากภาวะวิกฤติของสังคมมีจุดร่วมที่น่าสนใจคือการให้ความสำคัญกับชุมชน ฐานความรู้ ภูมิปัญญา และทรัพยากรในแต่ละท้องถิ่นซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมไทย แล้วนำเสนอรูปแบบหรือวิธีการทำงาน รวมทั้งแนวปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม เพื่อดึงเอาศักยภาพของชุมชนเหล่านี้มาใช้เพื่อฝ่าวิกฤติในสังคมไทยหลังเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2540

ลักษณะสำคัญของกระแสท้องถิ่นนิยมข้อนี้เป็นการหยิบยกเอาภาษาและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาเป็นจุดเริ่มต้นของการวิพากษ์วิจารณ์ ตอบโต้หรือต่อรองกับอำนาจการครอบงำทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของรัฐส่วนกลาง เศรษฐกิจทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์ที่ทำงานในนามขององค์กรครอบโลกภายใต้การนำของประเทศมหาอำนาจ สื่อมวลชนข้ามชาติและวัฒนธรรมบริโกลนนิยมข้ามชาติ

เสียงสะท้อนจากท้องถิ่นในเรื่องอัตลักษณ์และสิทธิมีผลต่อการปรับตัวของรัฐบาลและหน่วยงานต่างๆ รัฐบาลจำเป็นต้องให้ความสนใจกับท้องถิ่นมากขึ้น ดังเช่นที่ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับนโยบายการกระจายรายได้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ว่าการกระจายรายได้จะประสบผลสำเร็จ ถ้ารัฐให้ความสำคัญกับท้องถิ่น โดยอาศัยมาตรการต่อไปนี้

1. เพิ่มขีดความสามารถให้กับท้องถิ่นตั้งแต่ชุมชน องค์การของชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้ท้องถิ่นได้บริหารจัดการตนเองให้มากที่สุด
2. จัดระบบบริหารราชการแผ่นดินใหม่โดยให้ท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางของการบริหารจัดการตนเองทั้งการบริหารงาน บริหารเงิน และบริหารคน
3. ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นตนเองอย่างชัดเจนมากขึ้น ทั้งในเรื่องของที่ดิน น้ำ และป่า เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้หากจะมีการอนุมัติให้ธุรกิจจากส่วนกลางเข้าไปใช้ทรัพยากรควรให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาคัดเลือก
4. ปรับปรุงระบบภาษีและระบบงบประมาณแผ่นดินให้เอื้อต่อท้องถิ่นมากขึ้น โดยรัฐควรให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาจัดสรรงบประมาณและควรให้ท้องถิ่นสามารถจัดเก็บภาษีได้เองด้วยวิธีการที่เหมาะสม มีระบบควบคุมกำกับดูแลซึ่งกันและกัน โดยส่วนกลางเป็นผู้กำหนดกติกาที่เอื้อต่อท้องถิ่น

ข้อสังเกตเพิ่มเติมของลักษณะท้องถิ่นนิยมข้อนี้ คือ กระแสท้องถิ่นนิยมมักจะ โดดเด่นและได้รับการกล่าวถึงอย่างมากเมื่อสังคมไทยต้องเผชิญหน้ากับสภาวะวิกฤติด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายๆ ด้านพร้อมกัน เช่น เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม วาทกรรมท้องถิ่นนิยมอาจจะมีที่มาที่ไปต่อเนื่องและยาวนาน แต่แรงผลักดันทางการเมืองและกระแสการตอบรับของสังคมมักจะโดดเด่นและเข้มแข็งเป็นพิเศษในภาวะที่ผู้คนตื่นตระหนก เกิดปัญหาที่มีผลกระทบอย่างกว้างขวางและรุนแรง เช่น วิกฤติการณ์ทางการเมืองแบบท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมในสมัยรัฐบาลพรรคชาติไทยภายใต้การนำของนายบรรหาร ศิลปอาชา วิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจใน พ.ศ. 2540 เป็นต้น

แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

กรมการพัฒนาชุมชน (2543: 11) ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง (empowerment of community) ว่าหมายถึง ชุมชนที่มีความพร้อมในปัจจัยที่ส่งเสริมพลัง อำนาจของคนในชุมชน ในด้านสถานการณ์ มีการเปลี่ยนแปลงในชุมชน มีพหุภาคีสันับสนุน มีการสื่อสารในชุมชน การมีส่วนร่วมในชุมชน มีการเรียนรู้และมีศักยภาพในชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544: 18) ให้ความหมายว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน แล้วถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ มีการช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม

ไพโรจน์ ภัทธนูกุล (2545: 5) ให้ความหมายความเป็นชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง การที่กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมมาร่วมกันคิดร่วมกันสร้างเส้นทางเดินใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลงคุณภาพของประชาชนจากที่รอคอยการถูกพัฒนามาเป็นประชาชนพลเมืองที่มีขีดความสามารถในการคิดและร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตนเองภายใต้กระบวนการประชาสังคม ชุมชนเข้มแข็งจึงเกิดจากการรวมกลุ่มของประชาชนในลักษณะประชาคมหรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพมีเสถียรภาพ มีการตั้งสมมุติฐานทางปัญญาหรือทุนทางเศรษฐกิจ มีคุณธรรม มีคุณค่าที่ดึงมาเป็นกรอบยึดเหนี่ยวและนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ มีภูมิปัญญาภายใต้ระบบเครือข่ายความร่วมมืออย่างเกื้อกูลและเอื้ออาทร

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

ชัยอนันต์ สมุทวาณิช (2541: 21) ได้ให้ข้อสรุปในการพิจารณาเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนว่าควรมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ ศักยภาพชุมชน เป็นสิ่งที่มีอยู่ในองค์ประกอบของชุมชน เป็นความพร้อมในเชิงคุณสมบัติ เช่น การมีวิสัยทัศน์ ความรู้ คุณธรรม ภาวะผู้นำ ความเอื้ออาทรของสมาชิก มีพัฒนาการและความปรารถนาของสมาชิกแต่ละคนของชุมชน สิ่งบ่งชี้ในด้านศักยภาพของชุมชน ได้แก่ สมาชิกของชุมชนมีความรู้ มีทรัพยากรในการผลิตในระดับครัวเรือน มีเศรษฐกิจพอมีพอกิน สมาชิกมีคุณธรรม มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนบ้าน หรือสมาชิกของ

ชุมชน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิม และความสงบสุขของชุมชน คือ สิ่ง que แสดงออกในรูปพฤติกรรมของการกระทำเพื่อให้เกิดประสิทธิผล ความสามารถของชุมชนอาจแสดงโดยการเกิดขึ้นขององค์กรชุมชนที่ทำงานได้ มีเศรษฐกิจที่ดี พึ่งตนเองได้ มีการจัดระเบียบของชุมชน สามารถแสวงหาจัดการการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนได้ข้อบ่งชี้ที่สำคัญ คือ วิสัยทัศน์ ภูมิปัญญาใหม่ องค์กรกิจกรรม สมาชิกมีส่วนร่วม มีการจัดการชุมชน การจัดการทรัพยากร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544: 20) ได้กล่าวถึงความเป็นชุมชนเข้มแข็งว่าต้องมีองค์ประกอบ 9 ข้อ ดังนี้

1. มีบุคคลหลากหลายที่รวมตัวกัน เป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
2. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยง เกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะของสมาชิก
3. มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกันมีความรักท้องถิ่น รักชุมชนของตนเอง
4. มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ
5. มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
6. มีการเรียนรู้เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในแนวราบ และติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
7. มีการจัดกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
8. มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลาย และมีเครือข่ายที่ดี
9. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายในชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

กาญจนา แก้วเทพ (2540: 53-59) เห็นว่าความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนอาจพิจารณาจากองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. ตัวบุคคลหรือทุนมนุษย์ สิ่งที่บ่งบอกความเข้มแข็งของชุมชนคือ การเจริญเติบโตในเชิงปริมาณ และคุณภาพขององค์กร นั่นคือ มีสมาชิกเพิ่มขึ้น และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่ ๆ เข้ามารับผิดชอบต่อภาระงาน ส่วนในมิติเชิงคุณภาพดูได้จากความรู้ความสามารถและการประสานผลประโยชน์ สิ่งสำคัญที่ต้องดูอีกอย่างคือ พลังสร้างสรรค์ของสมาชิกในการคิดค้นและทำกิจกรรมอย่างมีชีวิตชีวาและความต่อเนื่อง

2. ปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม ผลงานหรือกิจกรรมของกลุ่มมีความต่อเนื่อง ดำเนินการอย่างเป็นเครือข่าย และขยายกิจกรรมใหม่ๆ นอกจากนี้พิจารณาได้จากความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤติ

3. ปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสภาพแวดล้อม พิจารณาจากปริมาณของวัสดุที่เพิ่มมากขึ้นหรือได้มา ส่วนมิติเชิงคุณภาพ พิจารณาจากความยั่งยืนของทุน

4. ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย การมีเครือข่ายสมาชิกหรือกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุน ในแง่ปริมาณ อาจดูได้จากเครือข่าย สมาชิกที่มีกว้างขวางมากขึ้น ในแง่คุณภาพดูได้จากความสามารถในการจัดการกับเครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือในการปฏิบัติ และลักษณะอำนาจในการเจรจาต่อรอง หรือประสานงาน

ประเภท ะสี (2541) กล่าวว่า ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังนี้

1. มีจิตสำนึกชุมชน (community consciousness) หรือเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ คือ สมาชิกสำนึกว่าตนเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกันและมีมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกัน และยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

2. มีจิตวิญญาณชุมชน (community spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดี เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครือญาติ หรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ความมีจิตวิญญาณชุมชนทำให้เกิดความปิติความสุขอย่างล้นเหลือ และเกิดพลังอย่างมหาศาล เป็นพลังเยียวยา ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข จิตวิญญาณของชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องจากการมีจิตสำนึกชุมชน ซึ่งนอกจากจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยตรงแล้ว ยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งแก่ชุมชนในด้านอื่นๆ อีกด้วย เพราะเป็นเสมือนการทำให้สมาชิกในชุมชนมีจิตใจเข้มแข็ง มีความพร้อมที่จะร่วมพลังกัน เพื่อพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

3. เป็นชุมชนเรียนรู้ (community learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองซึ่งอยู่นอกชุมชนและความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติ หรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน การเป็นชุมชนเรียนรู้ ทำให้สมาชิกมีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนร่วมกัน เพราะผลจากการเรียนรู้จะนำไปสู่การคิดหาวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง

4. เมืองจักรชุมชนเข้มแข็ง คือ ประชาชนรวมตัวกันเหนียวแน่น ด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวข้องกับสำนึก

ความหมาย

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525: 81-82) ได้ให้คำนิยามความสำนึก (consciousness) หมายถึง ความรู้สึกในการกระทำ หรือ การมีตัวตน ทางสังคมวิทยา หมายถึง การรู้ตัวว่าตัวเองมีอยู่ (self-consciousness) หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น (social or group consciousness) ความสำนึกในทางสังคม (social consciousness) หรือความสำนึกสาธารณะ (public consciousness) คือ การรู้ และคำนึงถึงสิ่งที่เป็นส่วนรวมร่วมกันและผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มเดียวกับตน การกำหนดคกลุ่มสังคม หรือการกำหนดคกลุ่มสาธารณะด้วยเกณฑ์ต่างกันทำให้เกิดความสำนึกในกลุ่มต่างชนิดกัน เช่น ความสำนึกทางเชื้อชาติ (racial consciousness) หรือความสำนึกทางชาติพันธุ์ (ethnic consciousness) หรือความสำนึกทางชนชั้น (class-consciousness) ซึ่งมีสาระเดียวกัน คือ บุคคลมีความรู้สึกคำนึงถึงการมีอยู่ของกลุ่มแต่ละประเภทนั้น และตนเองเป็นสมาชิกของกลุ่มหนึ่งที่เปรียบเทียบกับได้กับกลุ่มอื่นที่อยู่ในประเภทเดียวกัน ความตระหนักสำนึกนี้จะมีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคลที่มีต่อสมาชิกของกลุ่มเดียวกัน และกลุ่มอื่นที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วย

สฤงศ์ จันทวานิช (2554: 39) เห็นว่าสำนึกร่วม (collective consciousness) คือ ความเชื่อและความรู้สึกทั้งหมดที่สมาชิกในสังคมมีร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดระบบที่มีลักษณะเฉพาะของมันเอง เพราะมีความโดดเด่น ไม่ใช่ความเชื่อและความรู้สึกของปัจเจก แต่เป็นของทุกคนในสังคม ทั้งภาคเหนือและภาคใต้ ทั้งเมืองและชนบท ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ สำนึกร่วมจะไม่ผันแปรไปตามชั่วอายุคน แต่ถูกส่งผ่านต่อกันไป

ในอีกคำอธิบายหนึ่ง สำนึกร่วม คือ ความรู้สึกที่ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความเชื่อและความรู้สึกร่วมกัน ถ้าคนในสังคมไม่มีสิ่งนี้ สังคมจะเสื่อมสลายตั้งอยู่ไม่ได้ ถ้าคนไม่มีความรู้สึกว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคมจะไม่มีภารกิจที่จะมีวัฒนธรรมร่วมกัน และถ้าหากมนุษย์ไม่มีสำนึกร่วมที่ว่านี้ มนุษย์จะไม่ทำตามกฎหมาย องค์กรทั้งหลายถ้าไม่มีสำนึกร่วมกับสังคมจะอยู่ไม่ได้ สำนึกร่วมจึงเป็นแกนที่ยึดเหนี่ยวให้สมาชิกในสังคมมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ความสำนึกเป็นผลมาจากการประเมินค่าการเห็นความสำคัญ อันเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น ความสนใจ ซึ่งความสำนึกนี้ มีความหมายใกล้เคียงกับความเชื่อเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ของคน ทำหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ หากไม่มี ความเชื่อ ประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนมีอยู่นั้นจะอยู่ในเพียงความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมา แต่หากมีการประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญ ที่มีต่อคนนั้นแสดงว่าเกิดความสำนึกแล้วซึ่งอาจจะนำไปในลักษณะที่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ชอบ ไม่ชอบ ดี ไม่ดี เป็นต้น

การสร้างสำนึกมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหรือช่วยเสริมสร้างให้เกิดสำนึก 2 องค์ประกอบด้วยกัน อย่างแรก คือ ค่านิยม (values) หมายถึง ความเชื่อที่สมาชิกของสังคมในสังคมหนึ่งยอมรับ โดยเห็นว่ามีความเป็นประโยชน์แก่สังคม ความคิดความเห็นของแต่ละคน มักจะมีค่านิยมเคลือบแฝงอยู่ด้วยเสมอ ค่านิยมมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่มีอิทธิพล สามารถกำหนดพฤติกรรมของบุคคลได้ สรุปได้ว่า การปฏิบัติตนหรือพฤติกรรมที่ปรากฏของแต่ละบุคคลขึ้นกับค่านิยมของแต่ละบุคคลหรือค่านิยมของสังคมนั้นเอง อย่างที่สอง คือ เจตคติ (attitude) คือความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ว่าจะสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม เจตคติของแต่ละคนที่มีต่อวัตถุหรือมีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งย่อมแตกต่างกันออกไป องค์ประกอบของเจตคติ อาจจำแนกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะแรก ส่วนที่เป็นความรู้สึกนึกคิด (affective components) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นทันทีที่ได้พบเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ รัก เกลียด สวยไม่สวย หรืออาจเรียกว่าความรู้สึกที่เป็นในทางบวกหรือทางลบ (positive or negative feeling) ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ลักษณะที่สอง ส่วนที่เป็นวิจรรณญาณ (cognitive components) เจตคติในแนวนี้เกิดจากการที่บุคคลได้ใช้กระบวนการคิดพิจารณาจะด้วยเหตุผลอย่างไรก็ตามภายในความคิดของเขาเองแล้วสรุปเอาเป็นว่าความคิดของเขา อย่างนั้นน่าจะเป็นที่ยอมรับโดยส่วนตัวเขาหรือโดยคนอื่น

ลักษณะที่สาม คือ ส่วนที่เป็นพฤติกรรม (behavioral components) เจตคติในแนวนี้ออกมาในลักษณะของการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น คนที่ไม่โยนเศษกระดาษหรืออาหารลงพื้นถนนย่อมชี้ได้ว่าเพราะเขามีเจตคติในลักษณะของความรู้สึกนึกคิด (affective component) หรือวิจรรณญาณ (cognitive component) ว่าการทิ้งเศษกระดาษหรืออาหารลงบนพื้นถนนเป็นการทำให้บ้านเมืองสกปรก และเป็นการไม่รับผิดชอบต่อสังคมที่เขาอยู่จึงทำให้เขาไม่ทิ้งสิ่งของลงบนถนน

จากที่กล่าวมา อาจสรุปในเบื้องต้นได้ว่า สำนักท้องถิ่น เป็นการศึกษาถึงสภาพความคิดในลักษณะที่เป็นพลังความคิด ความรู้สึก ทัศนคติ อันเกี่ยวข้องกับความรัก ความผูกพัน และความรู้สึกพึงพอใจ และนิยมในท้องถิ่นของตน ดังนั้น ความสำคัญต่อท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความรู้สึก ทัศนคติ ต่อความเป็นท้องถิ่น รวมทั้งเรื่องราว ความเป็นไปต่างๆ หลังจากที่ได้รับรู้ หรือมีประสบการณ์ และได้ตระหนักถึงคุณค่า และมีความรู้สึกภาคภูมิใจ มีความรู้สึกอยากอยู่ในท้องถิ่นนั้น อยากเป็นคนของท้องถิ่นนั้น มีความรู้สึกเป็นห่วงหากถูกระรานจากคนภายนอกหรือจากกระบวนการจากภายนอก มีความรู้สึกต้องการมีส่วนในการช่วยพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นสำนักท้องถิ่น อาจสะท้อนได้ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ในรูปแบบกิจกรรมทางการเมือง ในรูปแบบของการต่อสู้ของคนที่ท้องถิ่น ในรูปแบบของความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น ในรูปแบบกิจกรรมการพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยจึงนำเสนอกรณีตัวอย่างการการแสดงออกซึ่งสำนักท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. สำนักท้องถิ่นในรูปแบบกิจกรรมทางการเมือง: กรณีบทบาทสมาชิกสภาจังหวัดแพร่ (พ.ศ. 2476-2780)

วศิน ปัญญาวสุตระกูล (2545) ได้เขียนบทความ เรื่อง“สำนึกท้องถิ่น: ศึกษากรณีบทบาท ในสมาชิกสภาจังหวัดแพร่ (พ.ศ. 2476-2780)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ “สำนึก ท้องถิ่น” ในด้านการปกครองตนเองและพัฒนาการของกลุ่มผู้นำท้องถิ่น โดยได้กล่าวไว้ว่าการ ก่อตั้งสภาจังหวัดเพื่อที่จะทำหน้าที่ให้คำแนะนำแก่คณะกรรมการจังหวัดทำให้กลุ่มประชาคมต่างๆ เริ่มเคลื่อนไหว รวมตัวและแสดงออกถึงพลังของประชาคมของตนเอง โดยการเข้าไปทำหน้าที่ให้ คำปรึกษาและเสนอแนะในกิจกรรมต่างๆ ของจังหวัด ตลอดจนดำเนินนโยบายต่างๆ เพื่อพัฒนา ท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งการแสดงออกของประชาคมเมืองที่ปรากฏในรูปของสภาจังหวัด ไม่ได้เป็น เพียงการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลที่จะกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพียงด้านเดียว แต่เป็นการ กระทำที่มีรากฐานและสำนึกร่วมกันมาก่อน ในเรื่องความเป็นจังหวัดและท้องถิ่น

ทั้งนี้ การก่อตัวของสำนึกในรูปของจังหวัดได้สะท้อนออกมาในกิจกรรมต่างๆ ที่ปัญญาชน และกลุ่มผู้นำท้องถิ่นได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการอภิปรายและถกเถียงในสภาจังหวัด ซึ่งในแต่ละ เรื่องที่ถกเถียง คือ “การแสดงความรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นตน” โดยข้อถกเถียงทาง การเมืองที่ได้แบ่งหัวข้ออภิปราย อาทิ การก่อสร้างถนนหนทางและการคมนาคม ที่ได้มีการถกเถียง ถึงข้อเสีย ข้อดี ประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับหากมีการสร้างถนน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึง สำนึกที่มีต่อท้องถิ่นได้ หรือในกรณีการถกเถียง อภิปรายถึงการแนะนำเทคโนโลยีทางการเกษตร ต่างๆ ที่สมาชิกสภาจังหวัดแต่ละคนได้พยายามชี้แจงเหตุผลต่างๆ ถึงความเหมาะสมหรือไม่ ระหว่างท้องถิ่นของตนกับเทคโนโลยีทางการเกษตรแผนใหม่ และมีการเปรียบเทียบการใช้ เครื่องมือทั้งสองประเภทกับท้องถิ่น จากการแสดงออกเช่นนี้ของสมาชิกสภาจังหวัดต่อการคัดเลือก เทคโนโลยีการเกษตร ได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับสังคมแบบใหม่ที่มีสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน ร่วมกัน โดยเฉพาะการแสวงหาและพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นของตนเองขึ้นมา เลือกลักษณะต่างๆ ที่ เหมาะสมกับทรัพยากรมาพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความรู้สึก เกี่ยวกับท้องถิ่นที่เกิดขึ้น

2. สำนึกท้องถิ่นในรูปแบบของการต่อสู้ของคนท้องถิ่นกรณีการต่อสู้ของชาวบ้านแม่มูน มั่นยืน

จากกลอนคำที่ลงท้ายชื่อว่า “แม่มูนของเธอ” โดย ปราณี โนนจันทร์ (2543) ศิลปินชาวบ้าน แห่งหมู่บ้านแม่มูนมั่นยืนและสมัชชาคนจน ซึ่งเป็นการถ่ายทอดอารมณ์และสะท้อนปัญหาของ ท้องถิ่นออกมา โดยมีเนื้อหาบางตอนกล่าวไว้ ดังนี้

...อัศจรรย์ใจเจ้าเขามาสร้างเขื่อน
ปลาเลยจับได้ หายจ้อยละบมี
เต็มทีช้อยเลยหากินอีคอยาก
ยากเพราะปากคอบท้อง
อยากจะหลงฮ้องให้ช่วงใจ
บมีโผมาช้อยแก้ปัญหาคือเป็นเรื่องใหญ่
โผกะคงลีสู่นอท่าน.. ท่านผู้ฟัง
ท่านผู้ฟัง...เออ...เอ่อ...เออ

พัฒนา กิติอาษา (2543: 11) กล่าวว่า กลอนลำดังกล่าว เป็นการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ เนื่องมาจากผลกระทบของโครงการเขื่อนปากมูลของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลไทยที่ได้ขาดลึกลงไปในห้วงสำนัก จิตวิญญาณ และศักดิ์ศรีความเป็นคนของชาวบ้านริมสองฝั่งแม่น้ำมูล ชาวบ้านที่เคยพึ่งพาข้าวปลาอาหารจากสายน้ำมูลที่อุดมสมบูรณ์มานานชั่วอายุคน ต้องกลายมาเป็นคนจนที่ต้องสูญเสียแหล่งทรัพยากร ความเป็นชุมชนและวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนไปอย่างถาวร การต่อสู้ของชาวบ้านที่ปากมูล เป็นกรณีที่ถูกเลือกใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการทำความเข้าใจความหมายและความสำคัญของมโนทัศน์ท้องถิ่นนิยม โดยเชื่อว่าวิธีการการต่อสู้ของชาวบ้านสมัชชาคนจนมีพลังและมีคุณค่าอย่างยิ่งในการพิจารณานัยสำคัญของกระแสท้องถิ่นวิวัฒน์ ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก แม่น้ำมูล ชาวบ้านริมสองฝั่งน้ำ รวมทั้งตัวเขื่อนปากมูล คือ รูปธรรมของท้องถิ่นในความหมายของที่ตั้งและลักษณะทางกายภาพท้องถิ่นของชาวบ้านปากมูลและหน่วยงานของรัฐ (โดยเฉพาะการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและกระทรวงมหาดไทย) แม้ว่าจะตั้งอยู่บนพื้นที่ทางภูมิศาสตร์อันเดียวกัน แต่ความหมายท้องถิ่นของทั้ง 2 ฝ่ายกลับแตกต่างกัน สำหรับชาวบ้านท้องถิ่นมีความหมายมากกว่าแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ที่อยู่อาศัยและที่ตั้งทางกายภาพของชุมชน หากยังรวมเอาวิถีชีวิต อารมณ์ความรู้สึก ความผูกพันหวงแหน สำนักทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมานานหลายชั่วอายุคน ส่วนหน่วยงานของรัฐมองเห็นท้องถิ่นเป็นเพียงแหล่งทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับโครงการพัฒนาและการลงทุนทางสาธารณูปโภคอย่างหนึ่ง

ประการที่สอง วิธีการของชาวบ้านแม่ขุนมันยืนและสมัชชาคนจนเป็นตัวอย่างสำคัญ ตัวอย่างหนึ่งของกระแสท้องถิ่นนิยมในสังคมไทยสมัยใหม่ วิธีการดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึง

การต่อสู้ ดิ้นรนและเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่ชัดเจนที่สุดตัวอย่างหนึ่ง ชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศต่างเริ่มตระหนักในสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการดำเนินงาน โครงการพัฒนาต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของตนมากขึ้น กรณีดังกล่าวจึงเป็นรูปธรรมอันหนึ่งของท้องถิ่นนิยมในภาคปฏิบัติที่เห็น ได้ชัดในสังคมไทยสมัยใหม่

ประการที่สาม กรณีปัญหายึดเชื้อที่ปากมูล เป็นเวทีการต่อสู้ที่โยงให้เห็นนโยบายการพัฒนาของรัฐบาลไทยที่เชื่อมั่นในกระแสโลกาภิวัตน์แบบสุดขั้ว เชื้อมั่นและปฏิบัติตามคำแนะนำของหน่วยงานและองค์กรพัฒนาระดับโลก รวมทั้งเชื่อมั่นในแนวทางการพัฒนาประเทศที่ยึดเอาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เน้นภาคเมืองและภาคอุตสาหกรรม โดยไม่ได้ใส่ใจท้องถิ่นและชาวบ้านคนยากจน กล่าวได้ว่ากรณีเชื้อปากมูลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดตัวอย่างหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ที่บุกรุกเข้ามายึดกุมพื้นที่ในระดับท้องถิ่น

3. สำนักท้องถิ่นในรูปแบบของความภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นกรณีของ จรัล มโนเพ็ชร

จากบทความเรื่อง “อาลัยป้าอ้าย จรัล มโนเพ็ชร” ของชเนศวร์ เจริญเมือง (2544) ได้อธิบายลักษณะอันโดดเด่นของจรัล มโนเพ็ชร ศิลปินล้านนาสมัยใหม่ผู้ล่วงลับ ว่าประกอบด้วยลักษณะเด่นอย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่ ความเป็นลูกกรุง มีลักษณะท้องถิ่นนิยม มีลักษณะสังคมนิยมและมนุษยนิยม มีลักษณะอุดมคติ และมีความไพเราะในแง่การใช้ภาษาได้งดงาม รวมทั้งมีเนื้อหาหลากหลายและได้อธิบายเฉพาะส่วนของลักษณะท้องถิ่นนิยมแบบล้านนาในเพลงของจรัล มโนเพ็ชร ไว้ว่านอกจากจะเป็นเพลงที่แสดงความโอ้อ่า ภาคภูมิใจในความเป็นคนเมือง แต่งกายแบบพื้นเมือง รักและ หวงแหนถิ่นกำเนิด เช่น ลูกข้าวนี้เงี ลื้อหม้อฮ่อม ของกินบ้านเฮา เชียงใหม่ 700 ปี และ ล้านนา เป็นต้น นอกจากนี้ จรัล มโนเพ็ชร ยังเป็นคนเมืองที่ภาคภูมิใจในความเป็นคนเมืองอย่างยิ่ง เขาพูดภาษากำเมือง (ภาษาเหนือ) ตลอดเวลาในการแสดงสดที่กรุงเทพฯ เล่นเครื่องดนตรีพื้นเมืองได้หลายชนิด แม้ว่าจะเติบโตขึ้นมาพบกับกีตาร์ที่กำลังได้รับความนิยม ก็สามารถนำเอาเครื่องดนตรีพื้นเมืองหลายชนิดมาใช้ผสมผสานกับกีตาร์ได้ดียิ่งทำให้ลักษณะท้องถิ่นโดดเด่นมากขึ้น

จากกรณีตัวอย่างทั้ง 3 กรณีข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่า สำนักท้องถิ่นนั้นสามารถแสดงออกในได้หลายรูปแบบ ทั้งในลักษณะของการเมืองที่คอยคัดสรร จัดทำนโยบายการพัฒนาในท้องถิ่น การต่อสู้ปกป้องถิ่นที่อยู่ท่ามาหากิน และการรักและภาคภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นที่มีความเฉพาะใน

เรื่องภาษา อาหาร การแต่งกาย วัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งสำนักท้องถิ่นที่เกิดขึ้นอาจมีเป้าหมายที่แตกต่างกันแต่โดยสาระสำคัญแล้วคือการสร้างพื้นที่หรือรักษาพื้นที่ไว้ให้กับความเป็นท้องถิ่น สิทธิของคนท้องถิ่นในการกำหนดทิศทางการพัฒนาภายในหรือทิศทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับภูมิโนเวศและภูมิวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่

แนวคิดเรื่องพื้นที่กับตัวตน

ในเบื้องต้นจากการตรวจเอกสารเกี่ยวกับท้องถิ่น พบว่า ท้องถิ่น ในมิติหนึ่ง ได้สะท้อนความหมายที่บ่งบอกถึงขอบเขต พื้นที่ และอีกมิติหนึ่งสะท้อนถึงความเป็นท้องถิ่น ที่นำไปสู่ความเป็นตัวตนของคนในท้องถิ่นด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้ แนวคิดเรื่องพื้นที่กับตัวตน มาประกอบในการศึกษาและวิเคราะห์ด้วย โดยมีรายละเอียด ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

ธงชัย วินิจจะกุล (2530) กล่าวว่า มนุษย์กำหนดความหมายสิ่งหนึ่งขึ้นก็มักสร้างกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในการปฏิบัติต่อสิ่งนั้น ไว้ด้วยซึ่งมีผลต่อความรู้สึก นึกคิด พฤติกรรม และชีวิตทางสังคม ดังนั้น ความหมายของพื้นที่และการปฏิบัติของมนุษย์ต่างส่งผลต่อกันและกัน ความเปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งย่อมมีผลต่ออีกด้านไปด้วยซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นกรรมวิธี เพื่อใช้ประโยชน์จากพื้นที่นั้น และเป็นสิ่งบอกความหมายของพื้นที่ให้ด้วย นั่นคือ สัญลักษณ์บอกความหมายของพื้นที่ ดินแดนตรงนั้นๆ เพื่อให้มนุษย์รู้ว่าพื้นที่นั้น คืออะไร จะใช้ทำอะไร จะปฏิบัติต่อกันอย่างไร ในกรณีที่อยู่ร่วมกันดี ทั้งสัญลักษณ์และความหมายของพื้นที่

เมื่อพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้พื้นที่ การเปลี่ยนความหมาย หรือตีความ มีผลหรือมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของการรับรู้และการปฏิบัติของมนุษย์ ที่กำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบปฏิบัติในพื้นที่นั้นๆ และเมื่อพื้นที่เปลี่ยน ระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

นับตั้งแต่มีการกำหนดรัฐชาติ อาณาเขต และพื้นที่เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดความเหมือนและความแตกต่างของสังคมและวัฒนธรรม ได้ถูกทำทลายอย่างหนักจากภาวะการณ์เคลื่อนที่ การเลื่อนไหลและความไร้ขอบเขตในสังคมโลก (นุวัตน์) ทำให้เกิดการนิยามความหมายใหม่แยกออกจากพรมแดนและหลุดพ้นจากความเป็นชาติ ที่อยู่นอกเหนือเส้นเขตแดนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก (นุวัตน์) มี 5 ระดับ คือ

1. ethno scape พื้นที่ที่ผู้คนอยู่ในโลกแห่งการเคลื่อนไหว และเคลื่อนย้ายอยู่ตลอดเวลา (shifting world) ข้ามอำนาจของรัฐ และพรมแดน เช่น นักท่องเที่ยว ผู้อพยพ เป็นต้น
2. techno scape พื้นที่โลกแห่งวิทยาการที่เคลื่อนไหวข้ามข้อจำกัดของรัฐและภูมิศาสตร์
3. finance scape พื้นที่แห่งโลกทางการเงินที่ทุนเคลื่อนย้ายจากแหล่งหนึ่ง ไปยังแหล่งหนึ่ง ด้วยเหตุผลและอำนาจของการตลาดเสรี
4. ideo scape พื้นที่แห่งอุดมการณ์ อุดมคติ ที่ซึ่งอำนาจและภาพลักษณ์ของรัฐถูกท้าทายอยู่ตลอดเวลา
5. media scape พื้นที่ที่ภาพลักษณ์ (image) กำหนดความสำคัญและอำนาจ

กระบวนการข้างต้น Appadurai เรียกว่า “ข้ามพรมแดน” (transnationalism) อันเป็นปรากฏการณ์ที่ผู้คน สิ่งของ ความคิดหรือวัฒนธรรม ได้ถูกเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของรัฐชาติ เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ที่มีการเคลื่อนไหวไปมาอยู่ตลอดเวลา

ยงยุทธ บุณเจริญกิจ (2545: 31) ได้เสนอว่า กระบวนการประกอบสร้างพื้นที่ทางสังคม คือกระบวนการสร้างขอบเขตของสถานที่ (place) เช่น โรงเรียน ลูก โรงพยาบาล บาร์ และ ชอง เป็นต้น กระบวนการสร้างความหมายหรือรหัสหมายของพื้นที่ (spatial code) เช่น สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่พักผ่อน ที่ควบคุมเข้ม ที่อันตรายและที่สวยงาม เป็นต้น กระบวนการนี้มีความหมายมากกว่าการสร้างสถานที่ ความหมายหรือรหัสหมายถูกสร้างขึ้นเพื่อกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ว่าจะใช้พื้นที่นี้ทำอะไรได้บ้าง กฎระเบียบในพื้นที่ คือ ใครจะสามารถใช้พื้นที่นี้ได้ ใช้เมื่อไร และใช้อย่างไร และปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (spatial practices) เป็นปฏิบัติการที่สร้าง (produce) และสืบทอด (reproduce) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของความหมาย รหัสของพื้นที่

พื้นที่ทางสังคมไม่ใช่สิ่งของ ไม่ใช่อาณาบริเวณของสถานที่แต่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาจากสังคมที่เกิดจากความสัมพันธ์ 3 องค์ประกอบ คือ ธรรมชาติ (ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ) เช่น เมืองเวนิส การสร้างเมืองขึ้นกับสภาพภูมิประเทศที่แวดล้อมไปด้วยสายน้ำ และลักษณะเฉพาะของพื้นดิน พลังการผลิต ได้แก่ ความรู้ความสามารถในการใช้เครื่องมือ เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ทางการผลิต

เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ซึ่งกำหนดโครงสร้างอำนาจทางสังคม การเมืองที่จะบอกว่าเป็นผู้ผลิตพื้นที่เวนิสและจะผลิตให้เป็นพื้นที่แบบใด เมืองเวนิสถูกสร้างเพื่อการอยู่อาศัย การยึดครอง การปกป้อง อาณาบริเวณ การประกาศศักดาของศาสนาที่ต้องมีการเคารพบูชา ซึ่งนับเป็นปฏิบัติการทางการเมือง และกลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว สำหรับผู้มาชมความงามของเมือง และชื่นชมศิลปะของศาสนสถาน

การทบทวนแนวคิดต่างๆ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ แนวคิดเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยม แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสำนึก และแนวคิดพื้นที่กับตัวตนนั้น เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดต่างๆ ดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษารุ่นนี้ โดยที่แนวคิดโลกาภิวัตน์ จะทำให้เข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นทั้งในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ เป็นต้น อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ และทำให้เข้าใจว่าท้องถิ่นมีการปรับเปลี่ยน ยอมรับ ประยุกต์ใช้สิ่งที่เข้ามาในท้องถิ่นอย่างไร ในขณะที่เดียวกัน แนวคิดท้องถิ่นนิยมจะทำให้เข้าใจและมองเห็นว่าท้องถิ่นใช้เครื่องมือหรือมีแนวทางอย่างไรในการรับมือกับกระแสต่างๆ ที่เข้ามาภายในท้องถิ่น เพื่อให้คนและท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่างๆ

สำหรับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับความสำนึก ผู้วิจัยจะยึดตามแนวคิดสำนึกร่วม (collective consciousness) มาช่วยในการอธิบายเกี่ยวกับสำนึกท้องถิ่นและนำแนวคิดต่างๆ ดังกล่าวมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่พบ และข้อมูลที่ได้จากเก็บข้อมูลทั้งที่ได้จากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วศิน ปัญญาวุธตระกูล (2542) ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในล้านนากับการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นระหว่างพ.ศ. 2459-2480 เพื่อชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในบริเวณต่างๆ ของล้านนาไม่ได้เกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ทั้งหมด โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลมหาสารภูร์ (ลำปาง แพร่ น่าน) พร้อมทั้งอธิบายอิทธิพลทางเศรษฐกิจว่ามีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะการก่อรูปของเมืองแบบใหม่ จนนำไปสู่การแสดงออกทางสำนึกเกี่ยวกับท้องถิ่นในรูปจังหวัด จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในล้านนาเกิดขึ้นเมื่อมีการตัดเส้นทางรถไฟสายเหนือเข้ามาในเขตล้านนา ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการค้าและการผลิต โดยมีจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง

ในบริเวณมณฑลมหาธาราญร์ก่อนและค่อยขยายไปในเขตอื่นๆ ในเขตล้านนา ผลที่ตามมาคือมีการขยายตัวของพ่อค้าชาวจีนและบทบาทของข้าราชการเพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยมีความทันสมัยและความเจริญเป็นสัญลักษณ์ของเมืองแบบใหม่ ทำให้ประชาคมเมืองที่ก่อตัวขึ้นบนพื้นฐานทางเศรษฐกิจแบบใหม่ เกิดสำนึกถึงศักยภาพและความสามารถของตนเองในการสร้างความเจริญให้แก่สังคมในฐานะประชาชนส่วนหนึ่งในสังคมเมือง และแสดงออกถึงสำนึกเกี่ยวกับสังคมของตนเองในรูปของ วัฒนธรรมเมือง คือการมีส่วนร่วมในการสร้างสาธารณะประโยชน์ต่างๆ แก่สังคมของตน ประกอบกับเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พ.ศ. 2475 ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งการปกครองท้องถิ่นขึ้นในรูปจังหวัด ทำให้เกิดการแสดงออกถึงสำนึกท้องถิ่นจากวัฒนธรรมเมืองไปสู่การก่อตัวสำนึกท้องถิ่นในรูปจังหวัดชัดเจนยิ่งขึ้น

สรพงษ์ วิชัยดิษฐ์ (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง กระบวนการก่อรูปอัตลักษณ์ของผู้อพยพชาวกะเหรี่ยง:ศึกษากรณี กะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกะเหรี่ยง ความเป็นมาและการดำรงชีวิตของผู้อพยพกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราว และศึกษา วิเคราะห์กระบวนการก่อรูปของอัตลักษณ์เชิงชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวผ่านกระบวนการประชาสังคม

ผลการศึกษาพบว่า การก่อรูปอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ มีการสร้างสำนึกร่วมเชิงประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนับตั้งแต่สมัยอาณานิคมและภายหลังพม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ และมีการสู้รบกับกองกำลังชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงส่งผลให้มีประชากรกะเหรี่ยงอพยพหนีภัยการสู้รบและมีสถานภาพกลายเป็นผู้อพยพในพื้นที่พักพิงชั่วคราว การสร้างตัวตนของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของพื้นที่ทางสังคมของความเป็นกะเหรี่ยงร่วมกัน และพื้นที่ทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทของพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ

อัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงที่ก่อตัวขึ้นผ่านกระบวนการผสมผสานกลมกลืน การตัดออก การประดิษฐ์ใหม่ เป็นกระบวนการปรับอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงผ่านบทบาทขององค์กรประชาสังคมกะเหรี่ยง เพื่อสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของกะเหรี่ยงและเสริมสร้างอัตลักษณ์กะเหรี่ยง

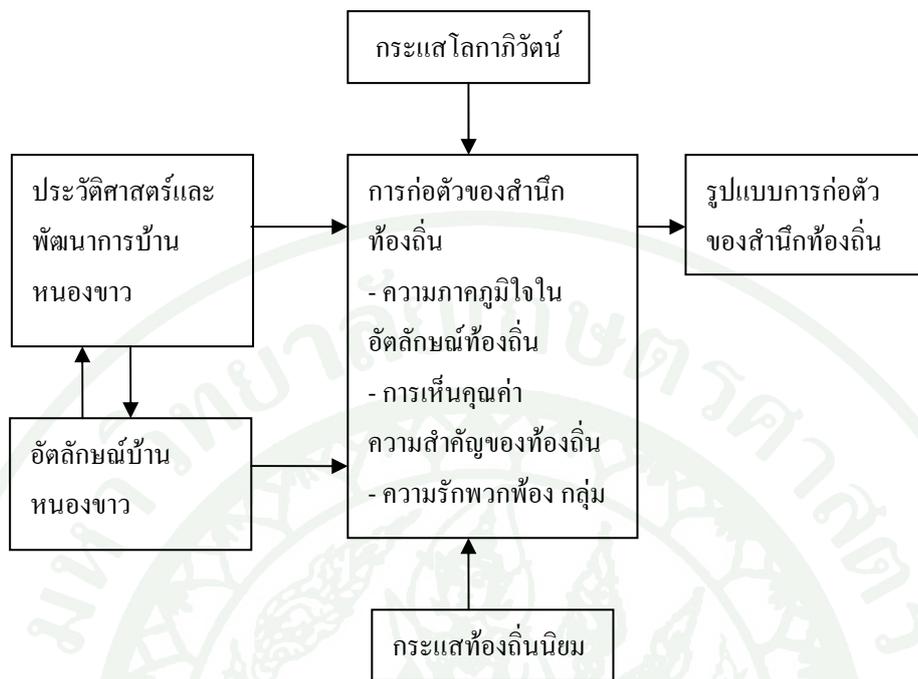
ชลธิชา สัตยาวัฒนา (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง สิทธิชุมชนท้องถิ่นบ้านคร้ว กรณีการสร้างทางด่วนทับชุมชน ซึ่งเป็นโครงการวิจัยหนึ่งในชุดโครงการสิทธิชุมชนท้องถิ่น จากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์ปัจจุบันที่ได้อธิบายไว้ว่า กรณีพิพาทเรื่องการสร้างทางด่วนสายดิ่งผ่านบ้านคร้วซึ่ง

เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานคู่กับการก่อเกิดของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของความขัดแย้งระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ ลัทธิบริโภคนิยม ระบบโลกาภิวัตน์กับการให้ความสำคัญกับผู้คน จิตใจ จิตสำนึกของชุมชนและสิทธิชุมชน เพราะรัฐไม่ได้ให้ความสำคัญและเคารพในสิทธิชุมชนท้องถิ่นจึงได้กำหนดคน โขบายและมีมติคณะรัฐมนตรีในลักษณะที่ละเมิดสิทธิชุมชนและสิทธิมนุษยชนของชาวบ้านครัว แต่อาจเป็นเพราะบ้านครัวมีลักษณะพิเศษ คือ เป็นชุมชนที่มีอดีต รู้จักอดีต และรู้คุณค่าของอดีต จิตวิญญาณที่มีสำนึกประวัติศาสตร์จึงสืบทอดมากลายเป็นผลึกของจิตสำนึกชุมชนที่ยืนหยัดพิทักษ์บ้านครัวมิให้ทางด่วนมาเล่นทับ

จากการตรวจสอบเอกสาร ผู้วิจัยตระหนักถึงอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้ส่งผลกระทบต่อท้องถิ่นของไทย ซึ่งปัจจุบันไม่มีท้องถิ่นใดสามารถอยู่ได้โดยลำพัง ต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ทั้งนี้ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อท้องถิ่นอาจเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาต่างๆ ของรัฐที่พยายามพัฒนาประเทศให้ทันสมัยอย่างสากล โดยไม่ให้ความสำคัญกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นทำให้เกิดกรณีความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับคนในท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบ อาทิ กรณีปัญหาเขื่อนปากมูล ที่มีการต่อต้านจากชาวบ้าน กรณีของชุมชนบ้านครัว ซึ่งเป็นท้องถิ่นดั้งเดิม และได้ต่อสู้กับการก่อสร้างทางด่วนทับชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่า ทั้งสองกรณีเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ของคนในท้องถิ่นที่อยู่บนพื้นฐานของความรัก ความผูกพันและต้องการดำเนินชีวิตอยู่ในท้องถิ่นอันเป็นบ้านเกิดของตน

นอกจากการต่อสู้ กับนโยบายการพัฒนาของรัฐอันเป็นผลมาจากโลกาภิวัตน์แล้ว ยังมีต่อสู้กับวัฒนธรรมจากภายนอกที่เข้ามากับกระแสโลกาภิวัตน์ อาทิ กรณีของ จรัล มโนเพ็ชร ซึ่งเป็นการต่อสู้เพื่อคงไว้และการเห็นคุณค่าในอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของท้องถิ่น ทั้งในด้านของภาษา อาหาร การแต่งกาย วัฒนธรรม เครื่องดนตรีท้องถิ่น เป็นต้น

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอกรอบแนวคิดในการศึกษา กระบวนการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์การก่อตัวของสำนักท้องถิ่นของบ้านหนองขา
ตำบลหนองขา อำเภอนาม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาเพื่อทำ
ความเข้าใจและวิเคราะห์กระบวนการดังกล่าว

การเข้าสู่สนามศึกษา

เริ่มจากการที่ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในท้องถิ่นบ้านหนองขา ซึ่งเป็น
การสำรวจสภาพของพื้นที่ทางกายภาพเพื่อให้ทราบว่า มีอะไร ตั้งอยู่ที่ไหน อย่างไร สถานที่สำคัญ
ของบ้านหนองขาคืออะไร มีบทบาทอย่างไร ลักษณะการตั้งบ้านเรือน และเพื่อเป็นการค้นหาผู้ให้
ข้อมูลหลัก (key informants) ในเบื้องต้นด้วย และในขณะที่ผู้วิจัยทำการศึกษาและสำรวจนี้ ก็จะ
พูดคุย ซักถามกับคนในท้องถิ่นบ้านหนองขาถึงเรื่องราว วิถีชีวิตของคนบ้านหนองขาพร้อมด้วย
ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้อีกกลับมาสร้างแนวคำถาม (guideline) ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์
แบบเจาะลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยลักษณะของคำถามจะเป็นคำถามแบบกึ่ง
โครงสร้าง (semi-structured interview) ที่ได้กำหนดประเด็นไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและข้อมูลปฐมภูมิจากการทำงานภาคสนาม โดยเริ่ม
จากการทำความรู้จักกับผู้นำชุมชนและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามาวิจัย และขอความอนุเคราะห์
ในการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และ
การสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าอาวาสวัดหนองขา ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ครู เยาวชน ตามกรอบประเด็น
การศึกษาที่ตั้งไว้ และใช้วิธีการโทรศัพท์สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมในภายหลังเมื่อผู้วิจัยออกจากพื้นที่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีดังนี้

1. แบบบันทึกภาคสนาม ใช้จดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์เชิงลึก
2. แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ใช้เป็นแนวคำถามเก็บข้อมูลกับเจ้าอาวาสวัดหนองขาคู ผู้นำชุมชน กลุ่มเยาวชน และชาวบ้าน
3. เส้นประวัติศาสตร์ชุมชน ใช้ในการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ เรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ซึ่งช่วยให้เห็นว่าแต่ละช่วงเวลามีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น แล้วมีผลกระทบต่อท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่มาจัดกลุ่มตามประเด็นศึกษา สรุบบทความและอภิปรายผลการศึกษาในรูปของการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

บทที่ 4

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการก่อตัวของสำนักท้องถิ่นหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาการของท้องถิ่น อุตสาหกรรมท้องถิ่น วิเคราะห์การก่อตัวของสำนักท้องถิ่น และเพื่อถอดรูปแบบของการก่อตัวของ สำนักท้องถิ่น โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและข้อมูลปฐมภูมิจากการทำงาน ภาคสนาม โดยการสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถนำเสนอ ผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์และพัฒนาการบ้านหนองขาว
2. อุตสาหกรรมท้องถิ่นบ้านหนองขาว
3. การก่อตัวของสำนักท้องถิ่นบ้านหนองขาว
4. รูปแบบของการก่อตัวของสำนักท้องถิ่น

ประวัติศาสตร์และพัฒนาการบ้านหนองขาว

จากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์บ้านหนองขาว พบว่า บ้าน หนองขาวมีลักษณะเป็นชุมชนทางประวัติศาสตร์ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เช่น จากพงศาวดาร โบราณวัตถุ โบราณสถานและจากการตีความทางประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าบ้าน หนองขาวมีประวัติมายาวนานตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยมีการกล่าวถึงบ้านหนองขาวใน สถานการณ์ต่างๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัย กุฎรัตน โกสินทร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2547)

สมัยอยุธยา

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าเอกทัศนครองราชสมบัติ จังหวัดกาญจนบุรีเป็นเมืองหน้าด่านที่ประเทศคู่สงครามคือ พม่า ได้ใช้เส้นทางด่านพระเจดีย์สามองค์หรือทางสายใต้ เป็นเส้นทางเดินทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา และเป็นเส้นทางที่ไทยใช้ไปตีพม่าเช่นเดียวกัน การที่พม่าหรือไทยจะเดินทางไปกรุงศรีอยุธยาหรือไปพม่านั้นจำเป็นต้องผ่านบ้านหนองขาว ดังหลักฐานสำคัญที่พบใน พ.ศ. 2544 คือ เครื่องช้างเครื่องม้า 3 ชิ้น ลูกกระพรวนช้าง 2 ชิ้น และลูกกระพรวนม้า 41 ชิ้น ซึ่งโบราณวัตถุเหล่านี้เคยพบมาก่อนที่บริเวณบ้านดอนเจดีย์ อำเภอพนมทวน นอกจากนี้ ยังพบเจดีย์และอุโบสถเก่าแก่อายุในสมัยอยุธยา ที่บริเวณวัดบ้านน้อย รวมทั้งเจดีย์ทรงลังกาที่วัดบ้านทวน อำเภอพนมทวน สันนิษฐานว่า เมื่อเกิดสงครามพม่ายกทัพมาชาวบ้านหนองขาวคงเป็นชุมชนเล็กๆ และคอยหลบหนีพม่าเข้าป่าเพื่อเอาตัวรอด

เมื่อ พ.ศ. 2308 พม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา และยกกองทัพมาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ พม่าได้ตีกองทัพของกรุงศรีอยุธยาแตกยับเยิน และได้ยกกองทัพตามเข้าถึงราชบุรีมาตั้งค่ายอยู่ที่ตำบลลูกแก ตำบลดอกละออม และข้ามฟากมาตั้งค่ายที่ดงรังหนองขาวอีกแห่งหนึ่ง จวบจนเมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 ให้กับพม่าในปี พ.ศ. 2310 ประชาชนตามท้องที่ต่างๆ ในเขตจังหวัดกาญจนบุรีปัจจุบันได้กระจัดกระจาย หลบซ่อนเข้าที่ถ้ำอยู่ตามป่าเขา และแยกย้ายกันหลบหนีภัยจากข้าศึกที่ยกเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์

สมัยกรุงธนบุรี

ใน พ.ศ. 2317 ไทยได้ย้ายเมืองหลวงมาตั้งอยู่ที่กรุงธนบุรี พม่าได้ยกกองทัพเข้ามาตีไทย ซึ่งเรียกสงครามครั้งนี้ว่า “คราวรบพม่าที่บางแก้ว” พม่ายกทัพเข้ามาที่ด่านพระเจดีย์สามองค์ พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้ให้พระยายมราช (แขก) คุมกำลังไปขัดตาทัพอยู่ที่ท่าดินแดง ริมแม่น้ำแควน้อย ปัจจุบันคือ บริเวณบ้านวังปะโท ตำบลปรังเผล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี กองทัพไทยมีไพร่พลน้อยกว่าจึงแตกถอยหนีมาตั้งอยู่ที่ปากแพรก ต่อมาพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงได้ยกกองทัพมายังเมืองกาญจนบุรี ฝ่ายพระยายมราช (แขก) รวบรวมกำลังได้ไม่พอสู้กับพม่าจึงทิ้งค่ายหนีมาตั้งอยู่ที่ดงรังหนองขาว ซึ่งพบร่องรอยค่าย ซึ่งมีกรขุดขึ้นเพื่อทำการต่อสู้กับพม่าที่หมู่บ้านดงรังหนองขาวอยู่ทางทิศใต้ของบ้านหนองขาว ชาวบ้านเรียกว่า “ทุ่งคู” และซากปรักหักพังของโบราณวัตถุสถาน เช่น เจดีย์ พระอุโบสถ พระพุทธรูป ส่วนหมู่บ้านดอนกระเดื่อง (ปัจจุบันอยู่ในเขตโรงเรียน

หนองขาวโกวิทพิทยาคม) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านหนองขาว ห่างจากหมู่บ้าน ไปประมาณ 1 กิโลเมตร ได้รับความเสียหาย ถูกทำลาย เหลือแต่ซากเจดีย์บางส่วนเท่านั้น

สมัยรัตนโกสินทร์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ได้ย้ายพระนครมาสร้างที่ฝั่งตรงกันข้าม คือ กรุงเทพมหานคร เมื่อ พ.ศ. 2325 ต่อมาใน พ.ศ. 2328 ได้เกิดศึกใหญ่ คือ สงคราม 9 ท้าว และสงครามที่ทำดินแดง หลังจากนั้นสงครามกับพม่าได้เบาบางลง จนถึง พ.ศ. 2363 ในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้มีการสำรวจระยะทางคราวเตรียมรบกับพม่า ซึ่งจากการสำรวจเส้นทางได้กล่าวถึงเส้นทางบ้านหนองขาว 2 เส้นทาง คือ เส้นทางจากนครไชยศรีมาทางบ้านน้อย และจากสุพรรณบุรีมาทางบ้านทวน จึงนับได้ว่าบ้านหนองขาวคงจะมีชุมชนและมีบ้านเรือนอยู่มากพอสมควรจึงได้กล่าวไว้ในระยะทางสำรวจดังกล่าว

ดังนั้น จึงสันนิษฐานว่าบ้านหนองขาวเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาในสมัยที่ทำสงครามกับพม่าจนทำให้ต้องเสียดินแดนครั้งที่ 2 ประชาชนตามท้องที่ต่างๆ ได้กระจัดกระจายหลบซ่อนเข้าศึกษาอยู่กับป่าเขาเพื่อเอาตัวรอด ต่อมาไทยได้ย้ายราชธานีมาอยู่ที่กรุงธนบุรี ชาวบ้านที่หนีชีวิตรอดจากภัยสงครามดังกล่าวได้เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น โดยผู้ก่อตั้งนั้นไม่ปรากฏอย่างชัดเจนว่าเป็นผู้ใดหรือกลุ่มชาติพันธุ์ใด ก่อนที่จะเป็นบ้านหนองขาวในปัจจุบันนั้นแรกเริ่มเป็นชุมชนเล็กๆ เดิมมี 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านดงรังและหมู่บ้านคอนกระเดื่อง ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านดังกล่าวได้รวมกันเป็นกลุ่มเดียวตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นใหม่ที่หนองน้ำแห่งหนึ่งมีชื่อว่า หนองหล้าดอกขาว ซึ่งเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่พอที่จะอาศัยบริโภค อุปโภค ประกอบกับอยู่ไม่ห่างจากหมู่บ้านเดิม ชื่อหนองน้ำดังกล่าวจึงเป็นชื่อหมู่บ้าน เรียกกันในอดีตว่า หนองหล้าดอกขาว มีความยาวเกินไปจึงเรียกให้สั้นลงว่า หนองขาว เมื่อมีการตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ พระภิกษุและชาวบ้านจึงได้ร่วมมือกันสร้างวัดขึ้นมาใหม่ในหมู่บ้าน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเสด็จเยี่ยมราษฎรและผ่านมาทางบ้านหนองขาว ทรงตั้งชื่อวัดใหม่ว่า วัดอินทาราม ซึ่งเป็นวัดที่ชาวบ้านร่วมกันทำบุญตามประเพณี เป็นศูนย์รวมจิตใจมาถึงทุกวันนี้

ในอดีตนั้นหมู่บ้านดงรังตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านหนองขาวในปัจจุบัน แต่เดิมมีวัดสัมใหญ่หรือวัดใหญ่ดงรัง เป็นวัดประจำหมู่บ้านหนองขาวในอดีตถูกปล่อยให้เป็นวัดร้างหลังจากที่ถูกพม่าเผาทำลาย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2525 ชาวบ้านได้บูรณะวัดขึ้นใหม่ และเรียกว่าวัดใหญ่ดงรัง สัมใหญ่

ปัจจุบันได้เป็นสถานที่เรียนรู้ของชาวบ้านหนองขาวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาและสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของท้องถิ่นในอดีตที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สงครามในฐานะเป็นที่ตั้งค่ายในการสู้รบกับพม่า ปัจจุบันร่องรอยทางประวัติศาสตร์ยังมีปรากฏอยู่ในท้องถิ่น คือ หอระฆังเก่า (ภาพที่ 2) ซึ่งเป็นหอระฆังที่ใช้สำหรับกิจของสงฆ์และใช้ตีเป็นสัญญาณรวบรวมไพร่พลของไทยคราวทำสงครามกับพม่าสมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในวัดใหญ่คงรัง สัมใหญ่

สำหรับหมู่บ้านคอนกระเดื่องนั้น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านหนองขาว บริเวณวัดโบสถ์ ซึ่งสันนิษฐานว่า เดิมอาจเป็นวัดประจำหมู่บ้าน แต่ถูกพม่าเผาทำลายเสียหาย เหลือให้เห็นเพียงซากเจดีย์บางส่วนเท่านั้น เดิมบริเวณนี้รกร้าง ชาวบ้านเรียกว่า “ปากด่าน” ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงเรียนหนองขาวโกวิทพิทยาคม

ภาพที่ 2 หอระฆังเก่าวัดใหญ่คงรัง (วัดใหญ่คงรัง สัมใหญ่)

นอกจากนี้ บ้านหนองขาวยังมีความเกี่ยวข้องในวรรณคดีไทยจากการบันทึกไว้ในเสภาขุนช้างขุนแผนว่าพลายแก้วได้มาบวชเณรที่วัดสัมใหญ่ (วัดใหญ่คงรัง สัมใหญ่) และมีรูปปั้นพลายแก้วขณะบวชเป็นเณรตั้งอยู่ (ภาพที่ 3) ดังบทขับเสภาต่อไปนี้ (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2513: 45-47)

ครานั้นทองประศรีผู้มารดา	ได้ฟังลูกว่าหาซัดไม่
อันสมภารที่ชำนาญในทางใน	ท่านขรัว <u>วัดส้มใหญ่</u> แลดิกรัน
เจ้าคิดนี้ดีแล้วแก้วแม่อา	แม่จะพาไปฝากขรัวบุญนั้น
จะได้รู้การณรงค้คงกระพัน	ให้เหมือนกันสืบต่อพ่อขุนไกร

.....	.....
ครั้นว่ามาถึง <u>วัดส้มใหญ่</u>	เอาข้าวของตั้งไว้ศาลาหน้า
แม่พาพลายแก้วผู้แววตา	ไปกราบไหว้วันทาท่านสมภาร
ท่านเจ้าจาจันพาลูกมาบวช	ช่วยเสกสวดสอนให้เป็นแก่นสาร
ด้วยขุนไกรบิดามาถึงกาล	จะได้อธิษฐานให้ส่วนบุญ
อีกทั้งวิชาการอ่านเขียน	เจ้าจะได้ร่ำเรียนเสียแต่รุ่น
ฝ่ายท่านอาจารย์สมภารบุญ	ทอดใจใหญ่ครุ่นแล้วว่ามา
อนิจจาขุนไกรบรรลยแล้ว	อันลูกชายพลายแก้วเหมือนหนักหนา
รูปอาลัยให้คิดถึงบิดา	จะเลี้ยงลูกให้สีกาย่าระคาง

ภาพที่ 3 รูปปั้นพลายแก้วที่วัดใหญ่คงรัง (วัดใหญ่คงรัง ส้มใหญ่)

เกี่ยวกับการสืบเชื้อสายทางชาติพันธุ์ ชาวบ้านเล่าว่าบรรพบุรุษของคนหนองขาวเป็นคนไทยที่รอดชีวิตจากสงครามกับพม่า แต่มีข้อสันนิษฐานว่าคนหนองขาวอาจมีเชื้อสายมอญผสมปนอยู่ด้วยเนื่องจากในสมัยทำสงครามกับพม่า เมื่อสงครามสงบ ทหารพม่าที่มารบแล้วไม่ได้กลับไปพม่า แต่ได้ตั้งรกรากอยู่ที่หนองขาวจึงมีการผสมผสานระหว่างไทยและมอญ จึงมีลักษณะบางอย่างที่คล้ายกับคนเชื้อสายมอญ เช่น การเล่นสบ้า ซึ่งคนสมัยก่อนจะเล่นได้ แต่ปัจจุบันไม่ปรากฏให้เห็นหรือในเรื่องของความเชื่อเรื่องหม้อฮ้าย ซึ่งมีความคล้ายกับความเชื่อของกลุ่มมอญที่ปากเกร็ด แต่จะเรียกต่างกัน กลุ่มมอญที่ปากเกร็ดจะเรียกว่า ผิบ้านผิเรือน และนอกจากนี้ยังมีการผสมผสานระหว่างเชื้อสายจีนด้วย เนื่องจากเมื่อก่อนจะมีคนจีนเข้ามาอยู่ในท้องถิ่นเพื่อทำการค้าขาย ทำให้มีการหลอมวัฒนธรรมของคนจีนเอาไว้มากมาย เช่น ตรุษจีน สารทจีน และมีคนจากต่างถิ่นที่เข้ามาในฐานะเป็นเขย สะใภ้ที่แต่งงานกับคนหนองขาว หรือผู้คนที่เข้ามาตั้งรกราก ทำการค้าหรือธุรกิจส่วนตัวในท้องถิ่น จึงทำให้หนองขาวประกอบไปด้วยผู้คนที่มีความหลากหลาย แต่ก็ได้มีการหลอมรวมผสมผสานจนความหลากหลายนั้นกลายเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นใหญ่ คือ บ้านหนองขาว ที่มีความเฉพาะในตัวเอง เช่น ภาษา สำเนียงการพูด ความเชื่อ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติ เป็นต้น (อุบล อำนวย, 2551)

จากอดีตถึงปัจจุบันบ้านหนองขาวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาทั้งในด้านสภาพแวดล้อม ลักษณะทางกายภาพ เช่น บริเวณหนองหญ้าดอกขาว ซึ่งเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ที่ในอดีตชาวบ้านได้อาศัยใช้บริโภคอุปโภคและเป็นจุดที่ชาวบ้านได้มาตั้งเป็นหมู่บ้านขึ้นใหม่ที่ต่อมาชื่อหนองน้ำกลายเป็นชื่อหมู่บ้าน และเหลือเพียงคำว่า “หนองขาว” เมื่อบ้านเรือนขยายจำนวนมากขึ้นบริเวณหนองหญ้าดอกขาวจึงถูกกลบ กลายเป็นที่ตั้งบ้านเรือน และอยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 3 ในปัจจุบัน มีการสร้างถนนหนทางที่ทำให้การคมนาคมสะดวก มีการสร้างคลองส่งน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องราว เหตุการณ์ที่สำคัญต่อท้องถิ่นหนองขาวในช่วงเวลาต่างๆ ดังต่อไปนี้

ช่วงเวลา	เรื่องราว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหนองขาว
หลังสงครามไทย-พม่า	ราษฎรของหมู่บ้านดงรัง และหมู่บ้านคอนกระเดื่อง ได้ย้ายหมู่บ้านมารวมกัน บริเวณหนองน้ำที่มีชื่อว่า หนองหญ้าดอกขาว มีการแลกเปลี่ยน สัมพันธ์กับหมู่บ้านใกล้เคียง
หลังจากตั้งหมู่บ้านขึ้น	เมื่อมีการตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ พระภิกษุและชาวบ้านจึงได้ร่วมใจกันสร้างวัดขึ้นมาใหม่ในหมู่บ้านชื่อว่าวัดหนองขาว ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเสด็จเยี่ยมราษฎรและผ่านมาทางบ้านหนองขาว ทรงตั้งชื่อวัดใหม่ว่าวัดอินทาราม ชาวบ้านจึงเรียกวัดหนองขาวว่าวัดอินทารามจนกระทั่งปัจจุบัน
2480	การก่อสร้างอาคารเรียน โรงเรียนหนองขาวโกวิท โดยพระครูโกวิท (พะยอม ไชยวโกวิท)
2523	กรมชลประทานได้สร้างคลองส่งน้ำใหญ่
2525	บูรณะวัดสัมใหญ่หรือวัดใหญ่ดงรัง ซึ่งแต่เดิมเป็นวัดประจำหมู่บ้านหนองขาวในอดีต และถูกปล่อยทิ้งเป็นวัดร้างหลังจากพม่าเผาทำลาย เมื่อบูรณะขึ้นใหม่ได้ชื่อว่า วัดใหญ่ดงรัง สัมใหญ่ ซึ่งมีการเล่าขานกันว่าพายุแก้วเคยมาบวชเณรที่วัดแห่งนี้
2526	ชาวบ้านหนองขาวเริ่มทำนาปรัง
2537	เริ่มมีการก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นหนองขาว
2540	ชาวบ้านร่วมมือร่วมใจกันจัดงาน อุดมเรืองรองบ้านหนองขาว โดยมีแนวคิดมาจากความต้องการที่จะรื้อฟื้นประเพณีท้องถิ่นขึ้น
2541	ททท. สำนักงานภาคกลาง เขต 1 (กาญจนบุรี) เข้ามาทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านหนองขาว
2541	การแสดงละครพื้นบ้านเรื่อง ใ้บุญทองบ้านหนองขาว ได้จัดแสดงเป็นครั้งแรก
2548	จัดตั้งร้านสะดวกซื้อขึ้นในท้องถิ่นหนองขาว
2549	เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในบ้านหนองขาว

จากเรื่องราว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหนองขาวในช่วงเวลาต่างๆ ข้างต้น วิเคราะห์ได้ว่าระบบสังคมบ้านหนองขาวมีลักษณะเป็นท้องถิ่นเปิด คือนับแต่ในอดีตชาวบ้านได้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้า ข้าวของ และพัฒนามาเป็นการค้าขายกับหมู่บ้านใกล้เคียง กลุ่มคนจีนเข้ามาทำการค้าขายและตั้งถิ่นฐาน และได้รับการพัฒนาจากภายนอกผ่านโครงการพัฒนาด้านระบบ

สาธารณูปโภค คือ ถนนหนทางในการสัญจรที่สะดวก มีน้ำประปา ระบบชลประทานสำหรับการเกษตร (คลองส่งน้ำ) ไฟฟ้า เป็นต้น ปัจจุบันบ้านหนองขาวมีความเจริญทางด้านวัตถุ เครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่สะดวกสบายมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับอดีต

ในอดีตการติดต่อสัมพันธ์กับคนภายนอกทั้งที่อยู่ห่างไกลและที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงนั้น จะนำไปเพื่อการแลกเปลี่ยนสิ่งของโดยการหาบสิ่งของที่ตนมี ไปแลกเปลี่ยนของที่ตนไม่มี เรียกว่า หาบแลก ต่อมาได้พัฒนาเป็นการค้าขายที่มีเงินเป็นสื่อกลาง การค้าขายนี้เป็นลักษณะที่เรียกว่า หาบเร่ คนหนองขาวโดยเฉพาะผู้หญิงจะนำสินค้า สิ่งของต่างๆ เช่น น้ำตาลสด น้ำตาลปึก ขนหม ผักเห็ด และของป่า ใส้ในหาบแล้วเร่ขายจากบ้านหนองขาวไปยังท้องถิ่นอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ตลอดจนในตัวเมืองกาญจนบุรี การดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ชาวบ้านสามารถพึ่งพาธรรมชาติในด้านปัจจัย 4 อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค คนหนองขาวได้เรียนรู้วิถีธรรมชาติรอบตัวและนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น มีความเป็นอยู่พอเหมาะพอดี

การดำเนินชีวิตของชาวบ้านหนองขาวในปัจจุบันมีการพึ่งพาธรรมชาติด้านปัจจัย 4 มีน้อยลง โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ได้มีการพึ่งพาจากภายนอกผสมผสานมากขึ้น โดยการซื้อหามาใช้ เนื่องจากความความทันสมัยที่ทำให้มีความสะดวกและง่ายต่อการหาซื้ออาหาร เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มสำเร็จรูป วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างที่อยู่อาศัย และความนิยม เชื่อในการรักษาแบบสมัยใหม่มากกว่าภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน แต่ยังคงมีการพึ่งพาทรัพยากรอยู่บ้างในบางส่วนของชีวิต เช่น การหาของป่า เก็บเห็ด ผักหวาน ใบอินุ่น จะเอามาหมักกับน้ำข้าวข้าว ทำเป็นผักดองรับประทานกับน้ำพริก แหล่งทรัพยากรที่ชาวบ้านหนองขาวพึ่งพาเก็บของป่า คือ เขาทอง เขาใหญ่ เขาสอยดาว เขาสามงา และเขาเหม่ง เป็นต้น ซึ่งเป็นภูเขาที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกันและมีระยะทางห่างจากหมู่บ้านประมาณ 6-7 กิโลเมตร ซึ่งไม่ไกลมากนักสามารถเดินทางไปกลับได้สะดวก

การประกอบอาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ คือ ทำนา เป็นอาชีพหลักของชาวบ้านที่ทำกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย ในอดีตเป็นการทำแบบพอยังชีพ ทำไว้เพื่อกิน และนิยมปลูกต้นตาลไว้กินไร่นา เพื่อนำมาทำเป็นขนม น้ำตาลสด หรือเคี้ยวทำเป็นน้ำตาลปึกไว้กินและขาย ปัจจุบันชาวบ้านหนองขาวยังปลูกต้นตาลในที่นา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ดงตาล เดิมทีชาวบ้านหนองขาวทำนาได้ 1 ครั้งต่อปี เพราะต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ต่อมาได้มีการสร้างคลองส่งน้ำเล็ก โดยนายแผน ศิริเวชภัณฑ์

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในอดีต เป็นผู้ริเริ่มทำคลองเล็กขึ้น และใช้เรือนาคสูบน้ำจากทำร่อทำให้ชาวบ้านหนองขามมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เพราะมีแหล่งน้ำใช้ในการทำนาไม่ต้องอาศัยน้ำฝนเพียงแหล่งเดียว และเมื่อประมาณ พ.ศ. 2523 กรมชลประทานได้สร้างคลองส่งน้ำใหญ่ซึ่งรับน้ำจากเขื่อนแม่กลองทำให้มีแหล่งน้ำสำหรับเก็บกักน้ำและรองรับน้ำเพื่อใช้ในการทำนา รูปแบบการทำนาเริ่มเปลี่ยนแปลงในช่วง พ.ศ. 2526 ชาวบ้านหนองขามเริ่มทำนาปรัง และทำเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำนาจาก 1 ครั้งต่อปี มาเป็น 2 ครั้งต่อปี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อท้องถิ่นบ้านหนองขาม ข้อดี คือ ชาวบ้านหนองขามมีความเป็นอยู่ที่ดี ได้ปริมาณผลผลิตข้าวมากขึ้น ข้อเสีย คือ ต้องใช้ปุ๋ย สารเคมีมากขึ้น พึ่งพาเทคโนโลยี จ้างแรงงาน ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตดังกล่าวจากภายนอก ทำให้ต้นทุนในการทำนาของชาวบ้านเพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนระบบการทำนาแบบดั้งเดิมสู่การทำนาระบบสมัยใหม่ แม้ว่าชาวบ้านจะสามารถทำนาได้มากกว่า และได้ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นแต่ในขณะเดียวกันต้องสูญเสียความสามารถในการพึ่งตนเองด้านปัจจัยในการผลิตตามไปด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 4 นาข้าวในท้องถิ่นบ้านหนองขาม

ภาพที่ 5 คลองส่งน้ำในท้องถิ่นบ้านหนองขาว

เมื่อว่างจากการทำนา ชาวบ้านหนองขาวโดยเฉพาะผู้หญิงจะอยู่บ้านทอผ้า เป็นอาชีพเสริม จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มกันทอผ้า 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม ศูนย์กลางชุมชน กลุ่มสหกรณ์ และกลุ่มแม่บ้าน สมาชิกของแต่ละกลุ่มจะทอผ้าส่งให้กับกลุ่ม การรวมกลุ่มกันทอผ้านี้เพื่อกระจายรายได้ของตำบล เป็นอาชีพเสริม ไม่ต้องไปรับจ้างต่างถิ่น เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าของท้องถิ่นเอาไว้ แต่เดิมการทอผ้านั้นเป็นการซื้อขายระหว่างคนในท้องถิ่นหนองขาวด้วยกันและเพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน เมื่อได้รับการสนับสนุนจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมพัฒนาชุมชน ประกอบกับการส่งเสริมจากรัฐบาลผ่านนโยบายหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (OTOP) ทำให้ผ้าทอกลายเป็นผลิตภัณฑ์ประจำตำบลหนองขาว ผ้าทอหนองขาว หรือผ้าขาวม้าร้อยสีได้กลายเป็นสินค้า ของที่ระลึกประจำท้องถิ่นหนองขาวในปัจจุบันและมีลูกค้าจากต่างถิ่นมาซื้อมากขึ้น

ภาพที่ 6 สินค้า ของที่ระลึกประจำท้องถิ่นบ้านหนองขาว

นอกจากการทอผ้าที่เป็นอาชีพเสริมแล้ว ปัจจุบันชาวบ้านนิยมทำไร่ปลูกผักชี เริ่มมีในท้องถิ่นบ้านหนองขาวประมาณ พ.ศ. 2520 โดยมีนางสมจิตร นาคโสภณ ปัจจุบันอายุ 76 ปี เป็นผู้ที่เริ่มทำไร่ผักชีเป็นคนแรก แรกเริ่มขายได้กิโลกรัมละ 5 บาท ชาวบ้านคนอื่นๆ เห็นว่าเป็นการเพิ่มรายได้อีกทางหนึ่ง จึงได้ทำตามกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จเรียบร้อย ในช่วงปลายเดือนกรกฎาคมถึงต้นเดือนสิงหาคม ชาวบ้านจะเริ่มหว่านเมล็ดพันธุ์ผักชีไว้รอน้ำฝน โดยจะปลูกบริเวณเชิงเขา เพราะทำให้ผักชีมีลำต้นที่แข็งแรง ไม่หักง่าย เพราะมีน้ำไหลผ่านตลอดจึงเป็นที่ต้องการของพ่อค้าและตลาด ปัจจุบันชาวบ้านหนองขาวมีรายได้จากการขายผักชีกิโลกรัมละ 100 บาท ซึ่งจะมีพ่อค้าในเมืองกาญจนบุรีและพ่อค้าต่างถิ่นมารับซื้อในพื้นที่

ภาพที่ 7 ชาวบ้านหนองขาวคัดแยก เตรียมผักชีเพื่อขายให้กับพ่อค้าและขายตามตลาด

เมื่อท้องถิ่นบ้านหนองขาวพัฒนาและเจริญมากขึ้น มีระบบสาธารณูปโภคพร้อมในเรื่องระบบประปา ชลประทาน ไฟฟ้า ถนน และคนรุ่นหลังมีโอกาสทางการศึกษาได้เรียนหนังสือสูงกว่ารุ่นปู่ย่าตายาย จึงได้มีอาชีพใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเข้ามาในท้องถิ่น เช่น การเปิดร้านค้าขาย เป็นลักษณะของการเปิดบ้านเป็นร้านขายของ แบ่งพื้นที่ด้านล่างหรือบริเวณหน้าบ้านทำเป็นร้านค้า ได้แก่ ร้านขายของชำ มีสินค้าประเภทของใช้ในชีวิตประจำวัน อาหารสดและแห้ง ขนม เครื่องดื่ม และยาสามัญประจำบ้าน เป็นต้น ร้านขายอาหาร จะขายอาหารประเภทก๋วยเตี๋ยว ขนมจีน และอาหารตามสั่ง เป็นต้น ร้านให้บริการต่างๆ เช่น ร้านเสริมสวย ร้านจำหน่าย ซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า ร้านขายน้ำมัน เป็นปั๊มน้ำมันขนาดเล็ก อาชีพรับจ้าง มีทั้งการรับจ้างในโรงงานและรับจ้างในภาคเกษตร ซึ่งการรับจ้างในโรงงานส่วนใหญ่เป็นโรงงานในจังหวัดกาญจนบุรีและอำเภอใกล้เคียงโดยจะไปเช้าและกลับบ้านในตอนเย็น คนกลุ่มนี้ยังอาศัยอยู่ในบ้านหนองขาว ส่วนแรงงานรับจ้างในภาคเกษตรจะทำหมุนเวียนไปตามฤดูกาลเพาะปลูก ได้แก่ รับจ้างดำนา รับจ้างเกี่ยว รับจ้างเก็บผักชี เป็นต้น และ

อาชีพรับราชการ เช่น รับราชการครู ข้าราชการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล) เป็นต้น

ภาพที่ 8 ร้านขายของในท้องถิ่นบ้านหนองขาว

จากที่กล่าวมา สรุบบแบบแผนการดำเนินชีวิตของชาวบ้านหนองขาวในรอบระยะเวลา 1 ปี จำแนกตามประเภทของการประกอบอาชีพได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แบบแผนการดำเนินชีวิตในปัจจุบันบ้านหนองขาว

ประเภทอาชีพ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ทำนา			←→								←→	
ทำไร่ผักชี							↔					
รับจ้างในภาคเกษตร			←→								←→	
รับราชการ	←											→
ค้าขาย	←											→
ทอผ้า	←→				←→							

โดยสรุป การดำเนินชีวิตของชาวบ้านหนองขาวส่วนใหญ่ยังคงเกี่ยวข้องกับวิถีการเกษตร คือ การทำนา ทำไร่ และเมื่อมีเวลาว่างจากการทำนา ทำไร่ หรือหากพอมีเวลาว่างในแต่ละวันจะทอผ้าไว้ใช้และส่งให้กับกลุ่มทอผ้าที่แต่ละคนเป็นสมาชิก เป็นอาชีพที่อยู่บนฐานภูมิปัญญา

ของชาวบ้าน และมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร ได้แก่ รับราชการ รับจ้าง ค้าขาย ร้านให้บริการต่างๆ เป็นต้น แม้ว่าการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นจะมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น คือ ทั้งรูปแบบการทำกรเกษตร ค้าขาย รับจ้าง การให้บริการและรับราชการ เป็นต้น การดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา หรือเปลี่ยนแปลงตามการพัฒนาที่เข้ามา สิ่งอำนวยความสะดวกเข้ามามีอิทธิพล การดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันมีสิ่งจำเป็นและสิ่งที่เป็นความต้องการของแต่ละคนแตกต่างกันไปที่นอกเหนือจากปัจจัย 4 ทำให้ท้องถิ่นบ้านหนองขาวไม่อาจคงแบบแผนการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาตนเองและพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติได้มากดังเช่นบรรพบุรุษ แต่ชาวบ้านหนองขาวส่วนใหญ่ยังดำเนินชีวิตในท้องถิ่นของตนเองเพราะความผูกพันที่มีต่อที่ดินทำมาหากินและบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของตนเอง

จากอดีตถึงปัจจุบันหนองขาวได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านกายภาพที่มีการสร้างถนนทางหลวงสาย 324 ถนนอุทงซึ่งตัดผ่านบ้านหนองขาวเชื่อมระหว่างจังหวัดกาญจนบุรีกับสุพรรณบุรี ทำให้มีความสะดวกสบายในการเดินทาง คนหนุ่มสาวไปทำงาน ไปศึกษาในตัวจังหวัดและต่างจังหวัดมากขึ้น ด้านวิถีชีวิตปัจจุบันคนหนองขาวสามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายทั้งในภาคเกษตรที่ทำนาได้ 2 ครั้งต่อปี เพราะมีคลองส่งน้ำ ซึ่งในอดีตจะทำนาได้ 1 ครั้งต่อปีเพราะอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว และประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร เช่น ค้าขาย รับราชการ ธุรกิจส่วนตัว ธุรกิจการท่องเที่ยว เป็นต้น

นอกจากนี้อาชีพเสริมในการสร้างรายได้มีมากขึ้นแต่เดิมคนหนองขาวจะนิยมปลูกต้นตาลไว้ในที่นาเพื่อทำน้ำตาลสด และทำขนมขาย ปัจจุบันมีอาชีพเสริมใหม่ๆ เข้ามา เช่น การทอผ้าเพื่อขาย การปลูกผัก การรับจ้างในโรงงานเมื่อว่างจากการทำนา เป็นต้น ด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดกันมา แต่อยู่ในสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงคือ เด็กรุ่นใหม่ไม่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง มักจะไปดูหนัง ไปศูนย์การค้าหรือเที่ยวเล่น ไปตามยุคสมัย ตามเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นหนองขาวที่เกิดขึ้นดังกล่าวมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกการที่หนองขาวปรับเปลี่ยนเข้าสู่ความทันสมัย ทำให้คนหนองขาวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถ ศักยภาพตนเอง มีทางเลือกในการดำเนินชีวิตที่หลากหลาย และสามารถเป็นพลังของท้องถิ่นได้ แต่ในขณะเดียวกันผลด้านลบที่มากู้กัน คือ ผลกระทบที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น การหลงไปกับความทันสมัย เทคโนโลยี จนหลงลืมสิ่งที่ดีงามของท้องถิ่นที่มีคุณค่าของท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันคนหนองขาวบางกลุ่มได้มีความตื่นตัวและตระหนัก มีความพยายามต่อสู้กับผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นโดยการสร้างสรรค์

กิจกรรมและพัฒนาท้องถิ่นหนองขาวในรูปแบบต่าง เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ความเป็นมา เพื่อให้เด็กรุ่นใหม่มีความเข้าใจและเห็นคุณค่าในท้องถิ่นตนเองควบคู่กับการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ตามกระแสความทันสมัยที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นรากฐานสำคัญอันนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ทักษะคิด และประเพณีของคนในท้องถิ่น บางกลุ่มได้ปรับเปลี่ยนตนเองไปตามกระแสที่ถูกสร้างขึ้นในเมืองที่เน้นความทันสมัยเป็นสัญลักษณ์ ขอมรับกฎเกณฑ์ทางสังคมแบบใหม่ที่มีความทันสมัย ความเจริญ และความสามารถในการประกอบกิจการ เชื่อมั่นในความสามารถและศักยภาพของตนเองที่จะประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพการงาน และสร้างสิ่งต่างๆ ให้แก่ตนเอง มีการเลียนแบบวัฒนธรรมต่างๆ ที่มาจากกรุงเทพและตะวันตก (วศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2542)

การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของท้องถิ่นหนองขาว เป็นผลมาจากการพัฒนาท้องถิ่นที่เน้นทางด้านวัตถุ ได้แก่ น้ำ ระบบชลประทาน ไฟฟ้า ถนน เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบ้านหนองขาวไม่ได้เป็นท้องถิ่นที่รักษาคุณลักษณะพื้นฐานของความเป็นท้องถิ่นไว้ได้อย่างครบถ้วน และไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งหมด ยังคงพึ่งตนเองได้ในบางส่วนของชีวิต วิถีชีวิตในปัจจุบันบางอย่างต้องพึ่งสังคมภายนอก ดังนั้น บ้านหนองขาวจึงเป็นท้องถิ่นที่อยู่ในลักษณะกึ่งหมู่บ้านกึ่งเมือง ความจำเป็นบางอย่างในการดำเนินชีวิต ชาวบ้านหนองขาวต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น เช่น เทคโนโลยี ปัจจัยในการเพาะปลูกทางการเกษตร เป็นต้น และคุณลักษณะดั้งเดิมบางอย่างของท้องถิ่นมีคุณค่า ความสำคัญ และเข้มแข็งน้อยลง เช่น ความเชื่อที่มีต่อศาล สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนรุ่นเก่านับถือ แต่คนรุ่นใหม่ไม่เคร่งครัดและเชื่อถือในความเชื่อของคนรุ่นเก่า หรือในเรื่องการช่วยเหลือและพึ่งตนเองของท้องถิ่น เป็นต้น ดังเช่นที่ผู้นำและชาวบ้านหนองขาวได้สะท้อนมุมมองความคิดเห็นที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นหนองขาวไว้ดังนี้

“สมัยก่อนท้องถิ่นอุดมไปด้วยวัฒนธรรมประเพณีที่งดงาม การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีคุณค่าทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพ การแพทย์พื้นบ้าน เครื่องนุ่งห่ม ทำให้ท้องถิ่นมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้มาก แต่ปัจจุบันสภาพของท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปมีความสะดวกสบายมากขึ้น วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสมัยนี้ก็เปลี่ยนไป เนื่องจากคนสมัยนี้มาทางเลือกมากกว่าคนรุ่นเก่า มีอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น ไปตามความชำนาญของแต่ละคน และเศรษฐกิจในปัจจุบันก็เปลี่ยนไป ที่หนองขาวเปลี่ยนเพราะโลก

มันเล็กกลง กระแสของสื่อก็ทำให้คนตามสื่อ พ่อแม่ก็ส่งลูกไปเรียนในเมือง ทางเลือกของมนุษย์มีมากขึ้น คนสมัยก่อนถูกปลูกฝังมาเข้มข้นเรื่องวัฒนธรรมประเพณี และทางเลือกมีน้อย” (พระครูถาวรกาญจนนิมิตร, 2551)

“ปัจจุบันหนองขาวมีการเปลี่ยนแปลง ที่เห็นได้ชัดคือ ด้านครอบครัวที่มีสภาพการหย่าร้าง และพ่อแม่ไปทำงานที่กรุงเทพ ในโรงงาน ปู่ย่าตายายเลี้ยงหลาน ในเรื่องเศรษฐกิจ ก็จะนิยมจับจ่าย ซื้อของในร้านสะดวกซื้อและศูนย์การค้า ที่สำคัญ คือ เรื่องวัฒนธรรมประเพณี เด็กสมัยนี้ไม่ค่อยสนใจวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง มักจะไปดูหนัง หรือเที่ยวเล่นในโรงเรียน ซึ่งทางโรงเรียนก็พยายามรักษาโดยการสอนในโรงเรียน แต่พอเรียนจบเด็กก็ไม่สนใจแล้ว ไปตามสมัย ตามเทคโนโลยีมากกว่า” (อุบล อำนวน, 2551)

จากตัวอย่างความคิดเห็นที่ยกมาสิ่งที่พบคือคนหนองขาวได้ตระหนักว่าปัจจุบันท้องถิ่นหนองขาวกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง คือ การที่คนหนองขาวโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ้วยแรงงาน ได้ละทิ้งค่านิยม ความเชื่อ แนวคิด แบบเดิมของท้องถิ่นและมีค่านิยม ความเชื่อ แนวคิดตามแบบสมัยใหม่ เห็นวัฒนธรรม ประเพณีเป็นของเก่า มองความเชื่อดั้งเดิมเป็นเรื่องมลาย ไม่น่าเชื่อถือ และมุ่งเน้นในการแสวงหาความมั่นคงให้กับตนเอง ครอบครัว สิ่งดังกล่าวจึงเป็นแรงผลักดันที่ทำให้ผู้คนเดินทางออกไปข้างนอกท้องถิ่นมากขึ้นมีทั้งไปเพื่อทำงาน เพื่อศึกษาเล่าเรียน อย่างไรก็ตามท้องถิ่นหนองขาวยังมีร่องรอยของวิถีแบบชุมชนหรือวัฒนธรรมชุมชนให้เห็นและสืบค้นได้ ชุมชนในลักษณะดังกล่าวหากไม่มีการศึกษาและระคับระคอง ฟื้นฟูความเป็นชุมชนกลับมา อาจถูกครอบงำมากขึ้น จนไม่สามารถดำรงอยู่ได้ และนำไปสู่การเป็นท้องถิ่นที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ท้องถิ่นขาดความเข้มแข็งและอาจนำไปสู่ความล่มสลายได้ในที่สุด

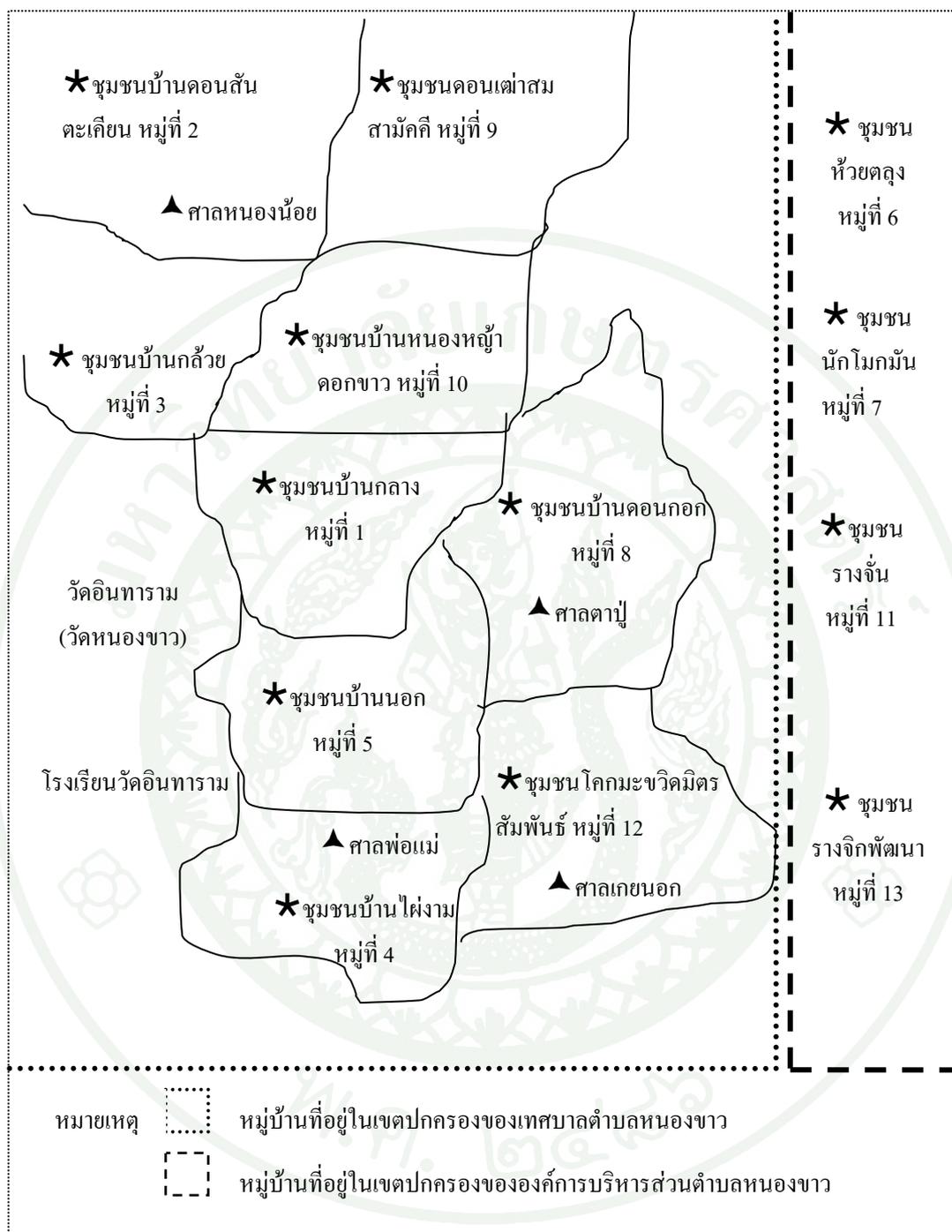
ปัจจุบันบ้านหนองขาว ได้รับการยกฐานะให้เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี มีเนื้อที่ 64 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของพื้นที่จังหวัด ระยะทางจากจังหวัดถึงตำบลหนองขาวประมาณ 11 กิโลเมตร มีอาณาเขตด้านทิศเหนือ ติดกับ ตำบลทุ่งสมอ อำเภอพนมทวน ทิศใต้ ติดกับ ตำบลท่าล้อ อำเภอท่าม่วง ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลทุ่งทอง อำเภอท่าม่วง และทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลปากแพรก อำเภอเมือง (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2547)

สภาพภูมิอากาศของบ้านหนองขาว มีลักษณะคล้ายคลึงกับพื้นที่บริเวณอื่นๆ ของจังหวัดกาญจนบุรี กล่าวคือ เป็นเขตภูมิอากาศแบบเขตร้อน แบ่งออกเป็น 3 ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ - กลางเดือนพฤษภาคม โดยมีอากาศร้อนจัดในราวเดือนเมษายน ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม - พฤศจิกายน ในเดือนกันยายนจะเป็นช่วงที่ฝนตกชุกที่สุด ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่ราวปลายเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ โดยประมาณปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคมจะเป็นช่วงที่มีอากาศหนาวเย็นที่สุด (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2547)

ตำบลหนองขาว ประกอบด้วย 13 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านกลาง หมู่ที่ 2 บ้านคอนสันตะเคียน หมู่ที่ 3 บ้านกล้วย หมู่ที่ 4 บ้านไผ่งาม หมู่ที่ 5 บ้านนอก หมู่ที่ 6 บ้านห้วยตลุง หมู่ที่ 7 บ้านสำนักโมกมัน หมู่ที่ 8 บ้านคอนกอก หมู่ที่ 9 บ้านดอนเต่าสมสามัคคี หมู่ที่ 10 บ้านหนองหญ้าดอกขาว หมู่ที่ 11 บ้านรางจัน หมู่ที่ 12 บ้านโคกมะขวิดมิตรสัมพันธ์ และหมู่ที่ 13 บ้านรางจิก มีกำนัน คือ นายมนตรี พงษ์หนู โดยแบ่งการปกครองเป็นเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล เขตการปกครองของเทศบาลมีพื้นที่ปกครอง 0.84 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 9 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านกลาง (บางส่วน) หมู่ที่ 2 บ้านคอนสันตะเคียน (บางส่วน) หมู่ที่ 3 บ้านกล้วย (บางส่วน) หมู่ที่ 4 บ้านไผ่งาม หมู่ที่ 5 บ้านนอก หมู่ที่ 8 บ้านคอนกอก หมู่ที่ 9 บ้านดอนเต่าสมสามัคคี หมู่ที่ 10 บ้านหนองหญ้าดอกขาว และหมู่ที่ 12 บ้านโคกมะขวิดมิตรสัมพันธ์

ส่วนเขตการปกครองโดยองค์การบริหารส่วนตำบล มีพื้นที่ปกครอง 63.15 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านกลาง (บางส่วน) หมู่ที่ 2 บ้านคอนสันตะเคียน (บางส่วน) หมู่ที่ 3 บ้านกล้วย (บางส่วน) หมู่ที่ 6 บ้านห้วยตลุง หมู่ที่ 7 บ้านสำนักโมกมัน หมู่ที่ 11 บ้านรางจัน และ หมู่ที่ 13 บ้านรางจิก ดังภาพที่ 9

ลักษณะการตั้งชุมชนของหนองขาวบริเวณตรงกลางจะเป็นพื้นที่อยู่อาศัย มีบ้านเรือนหนาแน่น ซึ่งอยู่ในเขตการปกครองของเทศบาล และบริเวณรอบนอกส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ทำนามีบ้านเรือนตั้งอยู่อย่างกระจายตัว ไม่หนาแน่น ส่วนรอบนอกนี้อยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบล

ภาพที่ 9 แผนผังการแบ่งเขตการปกครองของท้องถิ่นบ้านหนองขาว

ด้านประชากรในบ้านหนองขาวนั้นมีหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนไทย มอญ จีน ญวน ลาว กลาง ซึ่งกลุ่มดั้งเดิมของหนองขาวนั้น สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มมอญ สืบเนื่องจาก ความเชื่อเรื่องยาย (มนตรี พงษ์หนู, 2551) สำหรับกลุ่มคนจีนที่เข้ามาอยู่ในหนองขาวนั้น ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าเข้ามาตั้งแต่เมื่อใด แต่พอจะคะเนได้ว่าเข้ามาก่อน พ.ศ. 2460 โดยนายก่อจวน แซ่โฉ้ว กับน้องชาย เป็นชาวจีนกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามารับจ้างและค้าขาย สาเหตุที่ต้องเข้ามาอยู่ที่หนองขาวเพราะถิ่นที่อยู่เดิมถูกภัยธรรมชาติคุกคาม มีน้ำท่วมใหญ่ บางช่วงเกิดฝนแล้งติดต่อกันหลายปี จึงทำให้ทำไร่นาไม่ได้ผล อีกทั้งที่นาของตนเองมีน้อย ผลผลิตที่ได้ไม่พอกิน จึงคิดแบ่งเบาให้ครอบครัวอยู่รอดโดยการทำมาหากินในประเทศไทย สาเหตุที่ชาวจีนเหล่านี้มาอยู่ที่หนองขาว เพราะหนองขาวเป็นตำบลใหญ่ มีคนอาศัยอยู่จำนวนมาก ปลูกบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น ดังที่กล่าวกันว่า บ้านหนองขาวนั้นเป็นหมู่บ้านใหญ่ ไก่บินไม่ตก หมายถึง ถ้าไก่บินขึ้นหลังคาแล้ว ยากที่จะตกลงมาถึงพื้นดิน เพราะชาวบ้านหนองขาวอยู่กันอย่างหนาแน่น ปลูกบ้านหลังคาติดกัน และชาวบ้านหนองขาวยังเป็นผู้มีน้ำใจงาม (ปรมินท์ จารูวร, 2542: 30)

อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว

บ้านหนองขาวมีคำขวัญว่า “ท้องถิ่นคนขยัน กล่าวขวัญวัลาน ดำานหลวงพ่อ ผ้าทอหนองขาว สะเดาลือชื่อ ข้าวหอมซ้อมมือ เลื่องลือน้ำตาลสด” จากคำขวัญดังกล่าวสามารถบรรยายภาพให้เห็นลักษณะความเป็นท้องถิ่นหนองขาวให้คนภายนอกรับรู้ได้ในระดับหนึ่ง ประกอบกับที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ทำการศึกษา พบว่า ในทัศนะของคนในพื้นที่สิ่งที่บ่งบอกหรือแสดงความเป็นท้องถิ่นหนองขาวได้ชัดเจน หรือสิ่งที่ใช้อธิบายตัวตนและท้องถิ่นบ้านหนองขาว คือ ภาษา สำเนียง การพูด ความเชื่อเรื่องยาย (หม้อยาย) ภูมิปัญญาผ้าขาวม้าร้อยสี ความรักพวกพ้องความสามัคคี และมีรายละเอียดดังนี้

ภาษา สำเนียงการพูด

คนบ้านหนองขาวจะสื่อสารด้วยกันด้วยภาษาท้องถิ่นที่มีสำเนียงการพูดเหนือ ห้วน และพูดเร็ว ไม่มีหางเสียง เสียงสูงคล้ายสำเนียงใต้ เช่น มาจากไหนกันหละ ก็น้ำก่อน หรือไปไหนหละ เป็นต้น และมีศัพท์ท้องถิ่น เช่น ห้วนอกซาน (ระเบียบ) รดสาลี (รดเงินน้ำ) สังกะสี (ถังที่ใช้หิ้วน้ำ) ไม้แป้ว (ไม้ที่ทำเป็นง่ามใช้สอยผลไม้หรือพืชผัก) กะโล่ (กระด้งใช้ฝัดข้าว) กะหลุก (หลุมที่มีน้ำขัง) กะเมาะ (พุ่มไม้เล็ก ๆ) เหมือน (เนื้อสัตว์ที่ใส่ผสมลงไปนึ่งหรือแกง) เป็นต้น

สำเนียงการพูดในลักษณะดังกล่าว เป็นการพูดสืบทอดต่อกันมาซึ่งไม่สามารถระบุได้ว่า มีที่มาที่ไปอย่างไร เริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ รู้แต่เพียงว่าเกิดมาได้ยินปู่ย่าตายาย พ่อแม่พูดด้วยสำเนียงดังกล่าว ดังเช่นที่ อุบล อำนวย (2551) ได้เล่าให้ฟังเกี่ยวกับความเป็นมาของสำเนียงภาษาไว้ดังต่อไปนี้

“ความเป็นมาของสำเนียงการพูดของคนหนองขาวนั้น ไม่สามารถระบุได้ว่ามีที่มาจากอย่างไร ใครเป็นคนนำสำเนียงแบบนี้มาสู่ท้องถิ่น เกิดมาก็ได้ยินพ่อแม่พูดสำเนียงแบบนี้แล้ว คิดว่าน่าจะ เป็นการพูดตามกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบัน แม้แต่คนเชื้อสายจีนในหนองขาวก็พูดด้วยสำเนียงท้องถิ่นแบบเดียวกัน สำเนียงการพูดแบบนี้ เป็นสิ่งที่บ่งบอกความเป็นหนองขาวได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะกับคนในอำเภอใกล้เคียง และคนในตัวจังหวัดกาญจนบุรี จะรู้ว่าสำเนียงแบบนี้ต้องเป็นคนหนองขาวแน่นอน อย่างคนเมืองกาญจนฯ คนบ้านทวน (พนมทวน) ก็จะพูดเหนือเหมือนกันแต่ก็ไม่เหมือนหนองขาว”

จากคำอธิบายดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นว่าสำเนียงการพูดในแบบของคนหนองขาวเป็นสิ่งที่ทำให้ระบุได้ว่าใครเป็นคนในและใครเป็นคนนอกได้อย่างชัดเจน และแม้ว่าภาษาสำเนียงที่ใช้จะเหนือฟังดูแปลกสำหรับคนต่างถิ่น แต่คนหนองขาวไม่รู้สึกเงินอายที่จะสื่อสารด้วยภาษาสำเนียงท้องถิ่นของตนเอง ทั้งในสถานการณ์ที่ต้องพูดคุยกับคนต่างถิ่นที่เข้ามาในหนองขาว ชาวบ้านจะพูดคุยด้วยความยิ้มแย้มและมีทำที่ที่เป็นมิตรกับคนต่างถิ่นด้วยสำเนียงท้องถิ่น เช่น มาจากไหนกันหละ กินน้ำก่อน ไปไหนหละ เป็นต้น หรือกรณีของเด็กๆ เช่น เจน อายุ 12 ปี แพท และ สาว อายุ 13 ปี ซึ่งได้พาเยี่ยมชมศึกษาตามจุดสำคัญในพื้นที่บ้านหนองขาว เช่น ดงตาล ศาลพ่อแม่ บ้านหม้อยาย วัดใหญ่ ดงรัง ทั้งสามคนเล่าถึงความสำคัญของสถานที่นั้นๆ และประวัติความเป็นมาของท้องถิ่นตนด้วยสำเนียงแบบหนองขาวอย่างภาคภูมิใจ และแม้ว่าการเรียนการสอนในห้องเรียนการสื่อสาร สนทนา ระหว่างครูและนักเรียนจะใช้ภาษาไทยกลาง แต่เมื่อเด็กนักเรียนพูดคุยกันเองในกลุ่มเพื่อนมักจะใช้ภาษาสำเนียงท้องถิ่นของตนทันที

ผ้าขาวม้าร้อยสี

ผ้าขาวม้าร้อยสี เป็นผลมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านการทอผ้าของคนหนองขาว ซึ่งในสมัยก่อนการเดินทางยังไม่สะดวก และอยู่ไกลจากหมู่บ้านอื่นๆ การปฏิสัมพันธ์ หรือการแลกเปลี่ยนกับสังคมภายนอกยังมีไม่มากนัก ดังนั้นเมื่อว่างเว้นจากการทำนา ผู้หญิงหนองขาวจะทอผ้าไว้ใช้เองในครัวเรือน

ในอดีตชาวปลูกฝ้ายไว้เพื่อทอผ้า สามารถแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ การทอที่กระทบมือ หรือเรียกว่า ทอหูก เป็นการทอด้วยการพุ่งกระสวยด้วยมือและใช้พืมกระทบ ซึ่งจะทอผ้าได้ไม่มาก ประมาณ 1 ผืนต่อวัน เพราะทำได้ช้า ตามความเร็วของคนทอ ปัจจุบันผู้หญิงหนองขาวที่ยังคงทอผ้า ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ มีคนรุ่นสาวไม่มากนักที่ทอผ้า และการทอที่กระทบมือ ซึ่งเป็นการพัฒนา คัดแปลงมาจากที่กระทบมือ สามารถทอผ้าได้รวดเร็วและได้ปริมาณมากขึ้น ประมาณ 2-5 ผืนต่อวัน เมื่อ พ.ศ. 2524 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม ได้เปิดสอนการทอผ้าด้วยที่ กระทบมือขึ้นที่ตำบลทุ่งสมอ อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ให้กับสมาชิกกลุ่มแม่บ้านตำบล ทุ่งสมอ และได้จัดกลุ่มทอผ้าทุ่งสมอขึ้น แต่ประสบปัญหาด้านการจัดการและการตลาด ทำให้กลุ่ม ทอผ้าทุ่งสมอไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ นางอารีรัตน์ พงศ์พิกุล ซึ่งได้เข้าร่วมอบรมครั้งนั้นด้วย ได้นำปัญหาของกลุ่มทอผ้า ทุ่งสมอเป็นกรณีศึกษาถึงปัญหาและวิธีการดำเนินการแก้ไขบวกกับ ความรู้ที่ได้จากการอบรม มาจัดตั้งกลุ่มทอผ้าหนองขาวขึ้นในกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลหนองขาว ซึ่งมีการแบ่งกลุ่มต่าง ๆ ตามความสนใจหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มทำดอกไม้ประดิษฐ์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มเลี้ยงสัตว์ ประกอบกับได้รับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์อย่างจริงจังจึงทำให้ผ้าขาวม้าร้อยสี ของตำบลหนองขาวเป็นที่แพร่หลายและรู้จักกันอย่างกว้างขวาง มีการส่งเสริมโดยการจัดงาน สืบสานประเพณีของตำบลหนองขาว โดยสำนักงานการส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคกลาง เขต 1 (กาญจนบุรี) ได้จัดการแสดงแสง สี เสียง เป็นงานใหญ่ การเดินแบบที่ สวมใส่ผ้าขาวม้าที่ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าในแบบต่างๆ (อุบล อำนวน, 2551)

ปัจจุบันการทอผ้าของหนองขาวเปลี่ยนมาใช้ที่กระทบมากขึ้น เพราะสามารถทำได้เร็วกว่า การใช้ที่กระทบมือ ก่อนที่จะทอผ้าได้ ต้องทำการเตรียมด้ายก่อน เริ่มจากการมัดหลอด ตั้งหลัก คั่นลายเส้นด้าย ร้อยพันหวี ชิงด้าย หวีด้าย ถักตะกรอเขา และม้วนเก็บด้ายเข้าในหลัก จึงจะเริ่มการ ทอผ้าได้ (สารทิ มณีจินดา, 2551) ที่มาของการเรียกว่าผ้าขาวม้าร้อยสีนั้น เนื่องจากว่า ผ้าทอหนอง ขาวจะมีความโดดเด่นเรื่องสีเส้นที่สดใส จึงได้ชื่อว่าผ้าขาวม้าร้อยสี (ภาพที่ 10) ผ้าทอหนองขาวมี ลายดั้งเดิมอยู่ 3 ลายด้วยกัน คือ ลายตาจ๊ก ลายตาคู่ และลายตาหมากรุก ซึ่งมีจุดเด่น คือ ทุกลายต้องมี ตายก ซึ่งลายตาจ๊ก จะมีลักษณะการยกถัก มีชั้นตอนที่ซับซ้อน ส่วนลายตาคู่ นั้นจะมีลักษณะการยก ห่าง คุณสมบัติของผ้าทอหนองขาว จะมีสีสดใส จึงได้ชื่อว่า ผ้าขาวม้าร้อยสี และมีลวดลายแปลกตา เนื้อผ้าจะเป็น มันวาวคล้ายผ้าไหม ดูแลรักษาง่าย ส่วนลวดลายสีเส้นจะเป็นไปตามจินตนาการของผู้ ทอ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ (อุบล อำนวน, 2551) ผู้ที่ต้องการใช้ผ้า ทอหนองขาว ยังสามารถที่จะออกแบบเฉพาะของตนเองได้ตามลวดลายและสีเส้นที่ต้องการ จากผ้า

ทอลายดั้งเดิม ปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยน ทำเป็นสินค้าที่มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น เสื้อ กระเป๋า รองเท้า ก่อ่งใส่กระดาษชำระ ถุงใส่การบูร เป็นต้น

ภาพที่ 10 ผ้าขาวม้าร้อยสีบ้านหนองขาว

ท้องถิ่นบ้านหนองขาวมีผู้รู้ด้านการทอผ้าด้วยกี่กระทบมือ จำนวน 29 คน ดังนี้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2547)

1	นางถั่วเขียว จำคม	100 หมู่ 1 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
2	นางออง นิสัยดี	89 หมู่ 1 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
3	นางจำเนียน แดงโต	30 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
4	นางสังวาลย์ วงษ์	196/3 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
5	นางเยี่ยม บัวทอง	47 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
6	นางขนมจีน บุญรอด	49 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
7	นางจวง พุทธเอก	62 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
8	นางสด สุขกรม	48 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
9	นางอำภา เลื่อนพฤษ์	51 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
10	นางอึ้ง นิลเขียว	70 หมู่ 4 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
11	นางเย็น แซ่เจิว	22 หมู่ 4 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี

12	นางกลม เอกฉันท์	88 หมู่ 5 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
13	นางหลีก โตประยูร	86 หมู่ 5 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
14	นางช่อ นิสัยดี	22 หมู่ 5 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
15	นางสมบุญ เอกจิตต์	64 หมู่ 5 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
16	นางสมพาน สืบใหม่	114 หมู่ 5 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
17	นางกรอง อำนวย	107 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
18	นางสาหร่าย อันเชิด	157 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
19	นางมาลัย พุ่มพุกภัย	122 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
20	นางเทือง นาคน้อย	71/7 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
21	นางสาวมานิต พิภทอง	131 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
22	นางลออ สุขกรม	125 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
23	นางนวน อำนวย	81 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
24	นางออง บุญมา	153 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
25	นางจวง กระจ่าย	112 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
26	นางสมใจ ขำคม	112 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
27	นางน้ำฝน ดอกนาค	100 หมู่ 10 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
28	นางสาวลูกอิน ประพันธ์	102 หมู่ 10 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
29	นางสิน นาคะ	12 หมู่ 12 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี

ความเชื่อเรื่องยาย

ความเชื่อเรื่องยาย เป็นความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิม มีการบอกเล่าสืบต่อกันมาซึ่งไม่ปรากฏจุดเริ่มต้นที่แน่ชัดว่าเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อใด แต่หากถามคนหนองขาวแล้วจะได้คำตอบว่าเป็นความเชื่อที่มีมาแต่ปู่ย่าตายาย ซึ่งแม่แก่คน อายุ 60 – 70 ปี ในหมู่บ้านยังบอกว่าเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย โดยการสืบทอดจากรุ่นปู่ย่า ตายาย พ่อแม่มาสู่รุ่นลูกหลานในปัจจุบัน ซึ่ง ยาย ของคน

หนองขาว หมายถึง บรรพบุรุษ ของแต่ละครอบครัว โดยจะใช้จี้ผึ้งปั้นเป็นรูปคนใส่ในภาชนะ
รูปทรงต่างๆ เช่น หม้อดิน กระบอกไม้ไผ่ หรือ ขาม ขึ้นกับว่าแต่ละครอบครัวจะสามารถหาหรือ
เลือกใช้ภาชนะแบบใดสำหรับใส่หุ่นจี้ผึ้งที่เป็นตัวแทนยาย

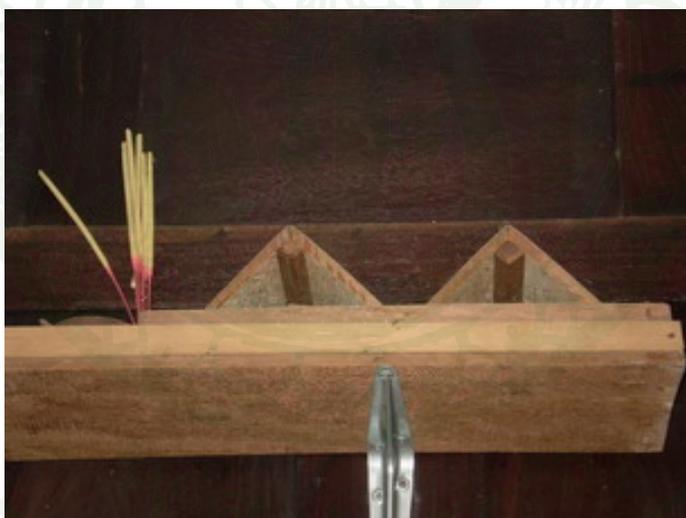
ภาพที่ 11 ยายตามความเชื่อคนหนองขาว

สารภี มณีจินดา (2551) เล่าให้ฟังเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องยายว่า คนหนองขาวเชื่อว่าการ
รับยายไปอยู่ในบ้านนั้น ยายจะคอยปกป้องคุ้มครองให้ครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวอยู่เย็น
เป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรือง หากใครไม่รับยายไปอยู่ในบ้านจะมีเหตุหรือมีเรื่องไม่ดีเกิดขึ้นกับ
คนในครอบครัว เช่น ไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วย หรือมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นในครอบครัว ซึ่งเรียกว่า
“ถูกยาย” หรือ “ยายเข็น” ต้องแก้ด้วยการรับยายมาอยู่ในบ้านซึ่งเมื่อรับยายเรียบร้อยแล้วอาการ
ไม่สบาย หรือเหตุการณ์ไม่ดีที่เกิดขึ้นจะหายไป

สำหรับพิธีหรือขั้นตอนการรับยายนั้น ผู้รับยายต้องเตรียมของให้พร้อมก่อนวันรับยาย โดยมี
สิ่งของที่ต้องเตรียม ได้แก่ ภาชนะ อาจเป็นหม้อดิน กระบอกไม้ไผ่ หรือขาม ต้องเตรียมให้ครบกับ
จำนวนยายของพ่อและแม่ จี้ผึ้งสำหรับให้พ่อแม่ปั้นหุ่นยาย ผ้าขาวสำหรับปิดปากหม้อ หรือปิดปาก
กระบอกไม้ไผ่ ด้ายดิบสำหรับผูกปากหม้อและทำสายสำหรับแขวน และเครื่องไหว้ยาย ได้แก่
หมากพลูเตรียมไว้เท่ากับจำนวนยาย มะพร้าวอ่อนมักจะใส่ไว้ในตะกร้าสาน (ภาพที่ 12) บ้านเป็น
รูปสามเหลี่ยม 2 หลัง (ภาพที่ 13) ไม้ทำเป็นรูปดาบหรือเรียกว่าเจี๊วด (ภาพที่ 14) เท่ากับจำนวนที่
พ่อแม่มีอยู่เดิม หัวข้าวหัวแกง ขนมัดมัดแดงมัดขาว น้ำ ชูบและเทียน

ภาพที่ 12 มะพร้าวที่ใช้เป็นเครื่องโหว้ขายตามความเชื่อท้องถิ่นหนองขาว

ภาพที่ 13 บ้านที่เตรียมเป็นเครื่องโหว้ขายตามความเชื่อท้องถิ่นหนองขาว

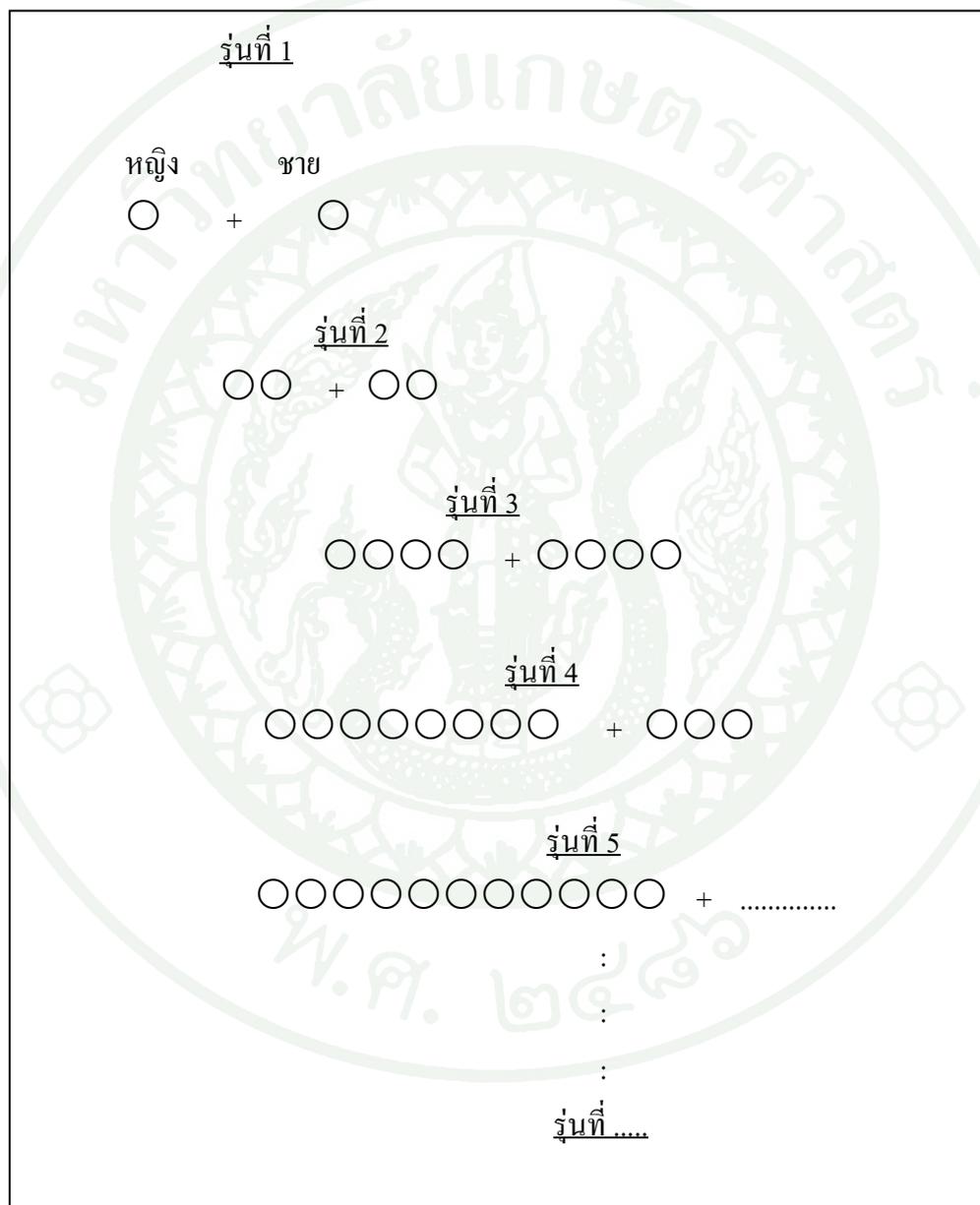

ภาพที่ 14 ไม้ทำเป็นรูปดาบหรือเรียกว่าเจริด เป็นเครื่องไหว้ยายตามความเชื่อท้องถิ่นหนองขาว

เมื่อถึงวันรับยาย ผู้รับยายจะนำสิ่งของที่เตรียมไว้ใส่หาบไปบ้านพ่อแม่และบอกว่าจะมารับยายไปอยู่บ้านใหม่ พ่อแม่ก็จะจัดเตรียมมอบยายให้กับลูกไป โดยนำจี๊ผิงมาปั้นเป็นรูปคนเท่ากับจำนวนยายที่พ่อแม่มี แล้วใส่หม้อ ใส่ตะกร้า ใส่ชาม ใส่บ้าน จัดเตรียมให้จนเรียบร้อย และพ่อแม่จะพูดว่า “ปู่ย่า ตายาย ไปอยู่กับลูกหลาน ให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ทำมาหากินขอให้ร่ำไห้รวย มีโชคมีลาภอยู่เย็นเป็นสุข” แล้วนำใส่หาบให้ลูกหาบพายกลับบ้าน ผู้เป็นแม่จะเดินมาส่งที่บ้านด้วย ในระหว่างทางหากมีใครตกทายก็ห้ามพูดจนกว่าจะถึงบ้าน เมื่อถึงบ้านจะนำหม้อยายไปแขวนข้างฝา ตามทิศที่พ่อแม่บอก เสร็จแล้วจุดธูป 3 ดอก และพูดว่า “ขึ้นปีใหม่เดือนใหม่ ลูกหลานได้รับปู่ย่า ตายาย มาอยู่ด้วย ขอให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข” หลังจากรับยายมาอยู่ด้วย ผู้รับยายจะจุดธูป 3 วัน วันละ 1 ดอก จากนั้นจะไหว้ยายเมื่อถึงเดือน 6 ของทุกๆ ปี โดยนำบายศรีปากชาม ขนมน้มนแดง คัมขาว หัวข้าวหัวแกง หมากพลู น้ำ มาไหว้ยาย เพื่อให้ทุกคนในบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ทั้งนี้ สำหรับเครื่องไหว้ยายของแต่ละครอบครัวอาจจะไม่เหมือนกัน แล้วแต่บรรพบุรุษได้ปฏิบัติมา (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2547)

การรับยายจะมีขึ้นเมื่อลูกหลานในครอบครัวแต่งงาน ออกเรือนแยกบ้านไปอยู่ต่างหาก จะต้องทำพิธีรับยายไปอยู่ในบ้านด้วย ซึ่งการรับยายจะรับในเดือน 6 และเป็นวันศุกร์ โดยผู้รับยายจะต้องรับตามจำนวนยายที่พ่อแม่ของแต่ละฝ่ายมีอยู่แต่เดิม เช่น รุ่นที่ 1 พ่อแม่ฝ่ายหญิงมียายอยู่ 1 และพ่อแม่ฝ่ายชายมียายอยู่ 1 ดังนั้น ผู้รับยาย รุ่นที่ 2 จะต้องรับยายมาอยู่ในบ้านรวมเป็น 2 และเมื่อรุ่นที่ 2 ออกเรือนไปกับ

อีกฝ่ายที่มีขายอยู่ 2 เช่นกัน ดังนั้น รุ่นที่สามจะต้องรับขายรวมเป็น 4 และลูกหลานที่ออกเรือนจะจัดหา
 ภาชนะตามจำนวนขายที่รับมา หากเป็นกรณีที่คนหนองขาวแต่งงานกับคนอื่นอื่นก็ต้องรับขายเช่นกัน
 เพียงแต่จำนวนขายที่รับก็จะมาจากจำนวนขายที่พ่อแม่ของผู้รับที่เป็นคนหนองขาวมีอยู่เพียงฝ่ายเดียว
 (ภาพที่ 15)

ภาพที่ 15 แผนผังแสดงตัวอย่างการรับขายของคนท้องถิ่นหนองขาว

หมายเหตุ: ○ แทนจำนวนขายตามความเชื่อของคนหนองขาว

ที่มา: สารณี มณีจินดา, 2551

ความสามัคคีของคนหนองขาว

ในอดีตจะมีสระน้ำที่คนหนองขาวใช้ร่วมกัน สำหรับดื่ม กิน และอาบ เป็นสระน้ำที่ใช้แรงงานคนขุด ปัจจุบัน ตั้งอยู่บริเวณวัดหนองขาว การใช้ร่วมกันของคนสมัยก่อนก่อให้เกิดความเชื่อที่ยึดถือว่า “กินน้ำ ย่ำดินเดียวกัน” ที่สร้างความรู้สึกในเรื่องพวกพ้องของกลุ่มคนที่ได้กิน ได้ใช้น้ำจากแหล่งน้ำเดียวกัน การอยู่ในแผ่นดินเดียวกัน ทำให้คนหนองขาวเอื้อเฟื้อ มีความสามัคคีกัน รักพวกพ้อง เกิดความสำนึกในการเป็นกลุ่มและพวกเดียวกันจนปัจจุบัน ร่วมมือกันทำกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น การช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดเรียบริ้วของชุมชน การร่วมแรงร่วมใจกันในกิจกรรมต่างๆ ที่มีในท้องถิ่น โดยเฉพาะกิจกรรมตามประเพณีที่ปฏิบัติกันในทุกปี ดังนี้

ประเพณีสงกรานต์ เมื่อถึงช่วงประเพณีสงกรานต์ ชาวบ้านหนองขาว จะช่วยกันเตรียมงานก่อนถึงวันที่ 13-14-15 เมษายน โดยจะมีการแบ่งหน้าที่กันในแต่ละหมู่รับหน้าที่จัดเตรียมของดีของหนองขาวมานำเสนอตามซุ้มต่างๆ แบ่งตามแต่ละหมู่ ได้แก่ ขนมห่อนบ้าน ขนมหิน ผ้าทอหนองขาว เป็นต้น แต่ละหมู่จะหมุนเวียนกันไปในแต่ละปีว่าจะรับนำเสนออะไรในซุ้มของตนเอง สมาชิกแต่ละหมู่ก็จะช่วยกันเตรียมขบวนแห่นางสงกรานต์ โดยการช่วยกันตกแต่งพาหนะที่จะใช้ ด้วยดอกไม้ อย่างสวยงาม บ้างใช้รถยนต์ บ้างใช้เกวียน แล้วแต่ความสะดวก กิจกรรมในประเพณีสงกรานต์นี้ ชาวบ้านหนองขาวได้จัดทำร่วมกันทุกปี โดยจะมีการกำหนดกิจกรรมไว้อย่างแน่นอน ได้แก่ การเตรียมงานของแต่ละหมู่ การจัดซุ้มแสดงของดีของหนองขาว การทำบุญตักบาตร การรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ การแห่ขบวนนางสงกรานต์ การเดินแบบโชว์ผ้าทอหนองขาว และการแสดงละครโขนของบ้านหนองขาว ซึ่งทุกกิจกรรมดังกล่าวจะเป็นการทำร่วมกันทั้งชุมชน ชาวบ้านหนองขาว จะร่วมกิจกรรมกันอย่างสนุกสนาน ลูกหลานที่ไปทำงาน ไปศึกษาเล่าเรียน ไปอยู่ต่างถิ่นได้กลับมา ร่วมกิจกรรมของท้องถิ่นอย่างครึกครื้น มีความสุข ช่วงสงกรานต์นี้จะเป็นช่วงที่ผู้คนหนองขาว มีชีวิตชีวาอย่างมาก

ภาพที่ 16 ชาวบ้านหนองขาวช่วยกันทำขนมจีนเพื่อนำจัดในชุมชนงานสงกรานต์

ภาพที่ 17 ชาวบ้านหนองขาวร่วมกันตักบาตรในวันสงกรานต์

ภาพที่ 18 ลูกหลานหนองขาวคนน้ำคำหัวผู้สูงอายุในท้องถิ่นร่วมกันในวันสงกรานต์

ภาพที่ 19 ชาวบ้านหนองขาวร่วมกันแห่ขบวนนางสงกรานต์

เทศน์มหาชาติ เป็นประเพณีที่ช่วงหนึ่งได้หายไปจากท้องถิ่นหนองขาวอยู่ช่วงหนึ่ง แต่พระครูถาวรกาญจนนิมิตร เจ้าอาวาสวัดอินทาราม (วัดหนองขาว) ได้มองเห็นความสำคัญของการเทศน์มหาชาติที่จะช่วยให้คนหนองขาวมีหลักธรรม ศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว และได้มาพบปะฟัง

เทศน์กลุ่มেলাจิตใจให้ดำเนินไปในทางศาสนา ท่านจึงได้ฟื้นฟูการเทศน์มหาชาตินี้ขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งทำให้คนหนองขาวกิจกรรมฟังเทศน์ฟังธรรมร่วมกัน ชาวบ้านหนองขาวจะเตรียมภัตตาหาร

ภาพที่ 20 ภัตตาหารที่ชาวบ้านเตรียมมาถวาย

ภาพที่ 21 ชาวบ้านหนองขาวร่วมกันในงานเทศน์มหาชาติ

นอกจากการร่วมแรงร่วมใจกันในกิจกรรมประเพณีของท้องถิ่นแล้ว ยังมีกิจกรรมที่เป็นกิจกรรมทางสังคมเฉพาะกิจอื่นๆ อีก เช่น การร่วมมือกันทำความสะอาดบริเวณหน้าบ้าน ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ เพื่อให้ท้องถิ่นมีสภาพแวดล้อมที่สะอาด สวยงาม เป็นต้น การร่วมแรงร่วมใจนี้เป็นผลมาจากคุณสมบัติของคนหนองขาวที่มีความสามัคคีกัน ความรักพวกพ้อง ดังเช่นที่ชาวบ้านได้กล่าวถึงคุณสมบัติดังกล่าว ไว้ดังนี้

“...คนหนองขาว เวลามีงานอะไรก็จะให้ความร่วมมือและมีความสามัคคีกันมาก แล้วก็จะมีความรักพวกพ้องมาก เวลาเด็กๆ ทะเลาะกัน ผู้ใหญ่ก็จะบอกว่า ทวด ปู่เอ็งเป็นพี่น้องกัน เพราะฉะนั้นเราก็คือพี่น้องกัน อย่าทะเลาะกัน...” (มนตรี พงษ์หนู, 2551)

“...คนหนองขาวนี้มีความสามัคคี รักพวกพ้อง รักเครือญาติ สังเกตเวลาบ้านไหนมีงาน เช่น ทำบุญ งานศพ ก็จะมีเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องมาช่วยงานกันเยอะมาก...” (อุบล อำนาจ, 2551)

“...แม้ว่าปัจจุบันหนองขาวจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านกายภาพ แต่ความรัก ความสามัคคี และความเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือกันของคนหนองขาวยังคงมีอยู่...” (กิตติยา ฤทธิมี, 2551)

การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว

สำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว

จากการศึกษา พบว่า สำนึกท้องถิ่นคือการที่ชาวบ้านหนองขาวตระหนัก เห็นคุณค่า ความสำคัญในความเป็นท้องถิ่น สิ่งดึงดูด ให้ความสำคัญกับคุณค่าเดิมที่มีต่อวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้บ้านหนองขาว ดำรงอยู่ได้ การพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาในท้องถิ่นบ้านหนองขาวในรูปแบบโครงการพัฒนาต่างๆ เช่น การสร้างถนน ระบบชลประทาน ไฟฟ้า การส่งเสริมเรื่องอาชีพทอผ้า เป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องระบบสาธารณูปโภคและการส่งเสริมอาชีพ มากกว่าการมองเห็น และให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าเดิมที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น จึงทำให้อีกด้านของการพัฒนา กลายเป็นผลกระทบ สิ่งเหล่านี้เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อระบบคุณค่าเดิม ระบบความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่นทำให้ท้องถิ่นต้องปรับเปลี่ยนระบบแบบแผนการดำเนินชีวิต ซึ่งกล่าวได้ว่าการพัฒนาท้องถิ่น ความเจริญทางวัตถุ ทำให้ท้องถิ่นหนองขาวต้องสูญเสียความเป็น

ท้องถิ่นในบางออกไป ซึ่งชาวบ้านหนองขาวได้ตระหนักถึงปัญหาในจุดนี้ โดยเห็นว่าเด็กรุ่นใหม่จะไม่เคร่งครัด และไม่สนใจในวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ที่เป็นคุณค่าดั้งเดิม แต่กลับให้ความสำคัญในสิ่งใหม่ ๆ เช่น การดูหนัง เที่ยวเล่นตามห้างสรรพสินค้า ไปตามเทคโนโลยี ซึ่งทำให้คนรุ่นเก่าเกิดความกังวลว่าหากปล่อยให้เด็กรุ่นใหม่หลงไปกับความทันสมัย อาจทำให้วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาของท้องถิ่นไร้คนเรียนรู้ สืบทอด จนไม่มีเหลืออยู่ในท้องถิ่น ในขณะที่คนรุ่นเก่ามองเห็นวิถีการดำเนินชีวิตท้องถิ่นที่อยู่บนฐานระบบคุณค่าดั้งเดิม ระบบความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกันระหว่างคน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้ท้องถิ่นมีพลังพัฒนาได้บนฐานศักยภาพและระบบคุณค่าของท้องถิ่นจึงนำมาสู่การความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่า ความสำคัญของท้องถิ่น ก่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้าน เกิดกลุ่มคนในการสร้างสรรค์และทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อท้องถิ่นบ้านหนองขาว

ปัจจัยในการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว

สำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาวได้ก่อตัวขึ้นจากปัจจัยที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. ระบบความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่น

ระบบความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่นบ้านหนองขาว มี 2 ลักษณะคือ ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีความสำคัญในการเชื่อมร้อยคนในท้องถิ่นไว้ด้วยกัน กล่าวคือ ความสัมพันธ์บนฐานเครือญาติ ได้เชื่อมโยงคนหนองขาวเอาไว้ แม้ว่าปัจจุบันท้องถิ่นหนองขาวจะถูกแบ่งออกเป็น 13 หมู่ ภายในเขตการปกครอง 2 ส่วน คือ เทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล แต่ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติทำให้คนบ้านหนองขาวจะให้ความสำคัญระหว่างคนในท้องถิ่นเดียวกัน โดยการช่วยเหลือกันในการทำงาน งานบุญ งานมงคล งานศพ เป็นต้น หากบ้านใดมีงานดังกล่าว จะมีเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องมาช่วยงานเป็นจำนวนมาก หรือกรณีที่ได้ภัยรันทะเลาะขัดแย้งกันจะได้รับการไกล่เกลี่ยจากผู้ใหญ่โดยทำให้เหตุผลเน้นย้ำถึงความเป็นพี่น้องกัน การใช้ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่ชี้ให้เห็นว่าทวด ปู่ บรรพบุรุษของคนหนองขาวต่างเป็นพี่น้องกัน เพราะฉะนั้นลูกหลานของหนองขาวต้องรักและสามัคคีกัน ซึ่งคนหนองขาวได้ให้ความสำคัญ และพยายามปลูกฝังความรู้สึกในความเป็นญาติพี่น้อง พวกเดียวกันให้กับเด็กรุ่นใหม่ เพื่อให้ตระหนักถึงการอยู่ร่วมกันของคนท้องถิ่นที่ต้องช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อและมีความ สามัคคีจึงจะทำให้หนองขาวและคนหนองขาวดำรงอยู่ได้ หากท้องถิ่นใดที่ระบบความสัมพันธ์ของคนถูกตัดขาดจากกัน

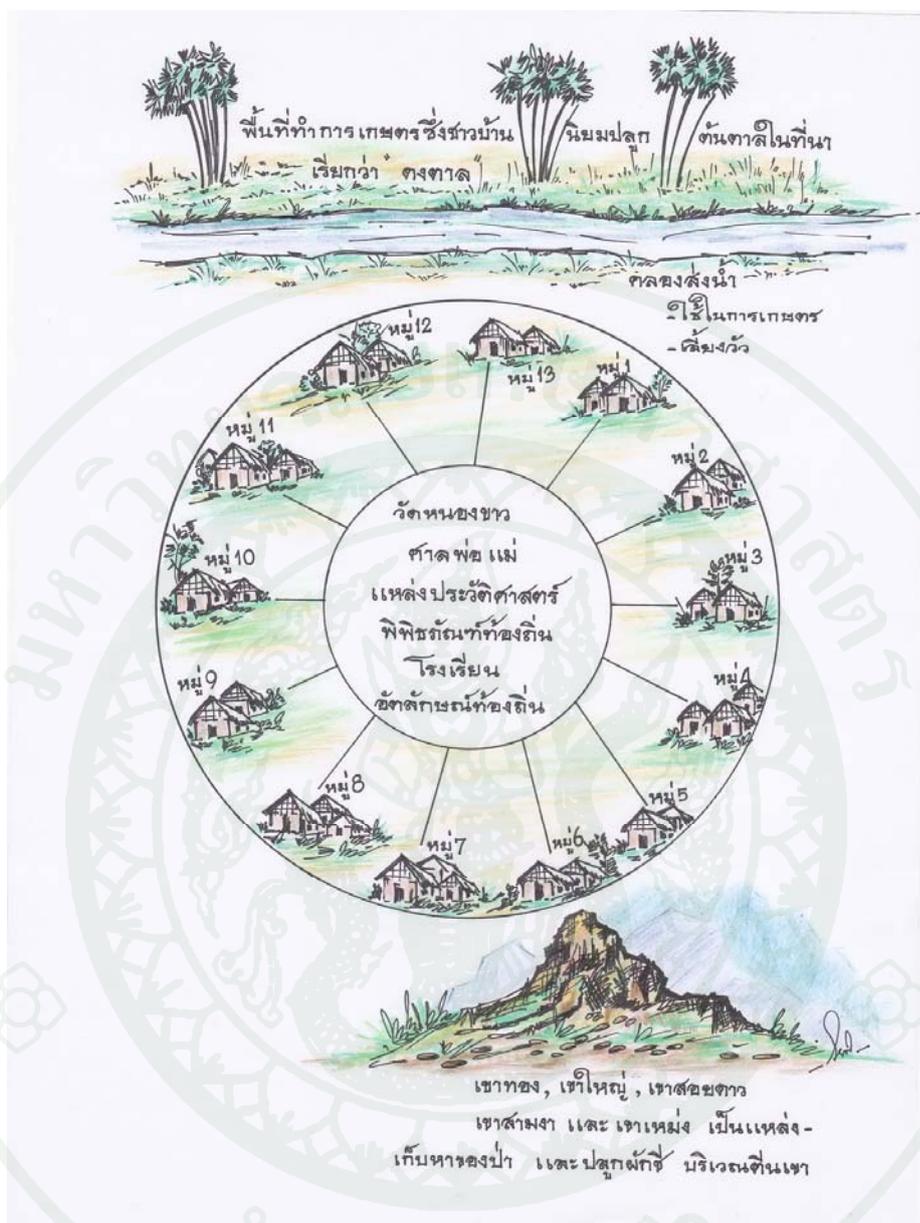
ต่างคนต่างอยู่ เด็ก ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุถูกตัดขาดจากกัน ความรู้สึกร่วมในเรื่องต่างๆ ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เพราะไม่มีสายใยความสัมพันธ์ที่เชื่อมกลุ่มคนในท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกัน

สิ่งสำคัญที่ทำให้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติของคนหนองขาวยังคงดำรงอยู่ได้ มีปัจจัยที่สำคัญ คือ การมีความเชื่อเรื่องยายร่วมกันซึ่งทำให้มีการเชื่อมโยงความเป็นเครือญาติจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้คนหนองขาวมีความสัมพันธ์แบบญาติพี่น้อง จากความเชื่อก็ได้เชื่อมโยงไปสู่ “ศาล” คือ การตั้งศาลซึ่งเป็นเรื่องที่คนหนองขาวให้ความสำคัญว่าเป็นจุดศูนย์กลาง ศูนย์รวมน้ำใจของคนหนองขาว และเหมือนเป็นกุศโลบายให้ลูกหลานที่ไปอยู่ที่อื่นต้องกลับมาบ้านกลับมาหาครอบครัวในวันตั้งศาล หากลูกหลานไม่สามารถกลับมาได้ พ่อแม่ต้องจุดธูปบอก ซึ่งภายในท้องถิ่นจึงมีศาลที่คนหนองขาวเคารพตั้งอยู่ในท้องถิ่นดังนี้

1. ศาลพ่อแม่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ชุมชนบ้านนอก มีการตั้งศาลในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 6
2. ศาลเกยนอก ตั้งอยู่หมู่ที่ 12 ชุมชนโคกมะขวิดมิตรสัมพันธ์ มีการตั้งศาลในวันแรม 2 ค่ำ เดือน 6
3. ศาลหนองน้อย ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ชุมชนบ้านดอนสันตะเดียน มีการตั้งศาลในวันแรม 3 ค่ำ และศาลตาปู่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ชุมชนบ้านดอนกอกมีการตั้งศาลใน แรม 4 ค่ำ

ประกอบกับคนในท้องถิ่นมีความเกี่ยวข้องกัน ไม่ได้อยู่อย่างโดดๆ เพราะความสัมพันธ์ทางสังคมที่ภายในท้องถิ่นจะมีจุดร่วมเดียวกัน ทำหน้าที่เป็นเป็นตัวยึดโยงคนในท้องถิ่นเอาไว้ เป็นจุดศูนย์รวมที่มีความสำคัญและใช้ประโยชน์ร่วมกัน คือ วัด โรงเรียน ศาลพ่อแม่ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น อุตสาหกรรมท้องถิ่น จึงทำให้เกิดความสำนึกในการเป็นกลุ่มและพวกเดียวกัน ทำให้คนหนองขาวมีความสามัคคีกัน รักพวกพ้อง และใช้ทรัพยากรร่วมกัน ทั้งนี้สามารถแสดงให้เห็นภาพท้องถิ่นหนองขาวและความสัมพันธ์ในท้องถิ่นได้ดังภาพที่ 22

กล่าวโดยสรุป ฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติของคนหนองขาวได้เชื่อมโยงกับองค์ประกอบหรือส่วนต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นผู้คนที่เป็นเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้อง สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ อาคาร สถานที่ต่าง ๆ ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นเกิดความคุ้นเคย มีความผูกพัน และรู้สึกรักในถิ่นที่ตนได้อยู่อาศัย

ภาพที่ 22 ท้องถิ่นหนองขาวและความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่น
 หมายเหตุ: ภาพวาดประกอบโดย ปกป้อง บุโรทดานนท์, 2554

2. อัตลักษณ์ท้องถิ่น

บ้านหนองขาวได้นำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อ ภูมิปัญญาของท้องถิ่นและประวัติศาสตร์มาเป็นปัจจัยในการสร้างและกระตุ้นสำนึกท้องถิ่นให้เกิดขึ้น สาระสำคัญคือการบอกเล่านำเสนอความเป็นบ้านหนองขาว สิ่งที่ดีงามที่คนหนองขาวภาคภูมิใจออกมาให้เกิดการรับรู้ของ

คนภายในและได้ขยับไปสู่การนำเสนอออกสู่ภายนอก ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน และท้องถิ่นนิยมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นเพื่อใช้ในการต่อสู้ ปกป้องตัวเอง สร้างพื้นที่เพื่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของคนในท้องถิ่น เพราะอัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ใช้อธิบายและยึดโยงความเป็นตัวตน สร้างความภาคภูมิใจต่อตนเอง และนำไปสู่การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นหนองขาว ที่เชื่อมโยงให้ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ เป็นแกนยึดเหนี่ยวให้สมาชิกในท้องถิ่นบ้านหนองขาวมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามัคคีกัน ร่วมแรงร่วมใจกัน จนกลายเป็นจุดแข็งและเป็นพลังของท้องถิ่น ซึ่งท้องถิ่นบ้านหนองขาวมีวิธีการนำอัตลักษณ์ดังกล่าวมาใช้ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

รูปแบบของกิจกรรมร่วมกันภายในท้องถิ่น

กิจกรรมของท้องถิ่นที่สำคัญที่ได้นำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาใช้ คือ การจัดงานอดีต เรื่องรองบ้านหนองขาวที่ต้องการให้รู้ว่าวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของท้องถิ่นในอดีต-ปัจจุบันมีอะไรบ้าง ซึ่งผลจากการจัดงานได้สร้างความตื่นตัวให้กับคนหนองขาวได้เป็นอย่างมาก อีกทั้งยังได้รับความสนใจจากหน่วยงานในและนอกพื้นที่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานภาคกลาง เขต 1 (กาญจนบุรี) ที่ได้เห็นถึงพลังของท้องถิ่นและความสำคัญที่มีต่อวัฒนธรรมประเพณี สิ่งดั้งเดิมต่างๆ ในท้องถิ่นจึงได้เข้ามาประสานและทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านหนองขาว โดยการร่วมกับชาวบ้านเพื่อคิดหารูปแบบการนำเสนอท้องถิ่นให้มีความน่าสนใจทั้งต่อคนในและคนนอก จนมาได้สรุปว่าการนำเสนอในรูปแบบละครน่าจะได้รับ ความสนใจ และนำมาสู่การสร้างสรรคการแสดงละครพื้นบ้าน ในชื่อเรื่องว่า “ไ้บุญทองบ้านหนองขาว” จึงพัฒนาเป็นบทละครพื้นบ้านซึ่งยึดเอาข้อมูลของท้องถิ่นบ้านหนองขาวมานำเสนอ โดยใช้นักแสดงชาวบ้านหนองขาวทั้งหมด ทั้งที่เป็นตัวละครเอกและสมทบ

การแสดงละครเรื่อง ไ้บุญทองบ้านหนองขาว ได้จัดขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2541 มีนักแสดงนำ คือ นายรินทร์ งามทับทิม รับบท ไ้บุญ นายเดี่ยว จิตนิยม รับบท ไ้ทอง และนางสมร รันต์ รุ่งฉวี รับบท น้ำตาล และต่อมาใน พ.ศ. 2542 ได้มีการปรับเปลี่ยนนักแสดงนำใหม่ทั้งหมด ผู้ที่มา รับแสดงนำ คือนายมนตรี พงษ์หนู รับบท ไ้บุญ นายสงกรานต์ เอกฉันท์ รับบท ไ้ทอง และนางสาว เบญจฯ คำดวล รับบท น้ำตาล ซึ่งทั้ง 3 คนดังกล่าวได้รับเป็นนักแสดงนำนับตั้งแต่ พ.ศ. 2542 มาจนถึงปัจจุบัน และยังมีชาวบ้านหนองขาวที่มาเป็นนักแสดงสมทบอีกจำนวน 14 คน ดังรายชื่อต่อไปนี้

1. นายชูชาติ อินทร์มี	รับบท	พ่อไ้บุญ
2. นางเอมอร หงส์ทอง	รับบท	แม่ไ้บุญ
3. นางหมากบ จำปาทอง	รับบท	แม่น้ำตาล
4. นายสมใจ ลำคาว	รับบท	พ่อไ้ทอง
5. นายฉัฐภูมิ สุขศิริ	รับบท	ลูกน้องไ้ทอง
6. นายเลอชัย เอกฉันท์	รับบท	ลูกน้องไ้ทอง
7. นายโยธิน บรรเทาทุกข์	รับบท	ลูกน้องไ้ทอง
8. นายทวย สมสุข	รับบท	ลุงทวย
9. นางบุปผา แรงครุฑ	รับบท	ยายแม่น
10. นางพิง กระต่ายทอง	รับบท	ยายจุก
11. นายชอบ สุขศิริ	รับบท	ชาวบ้าน
12. นายศิริรัตน์ ล้อฉัตร	รับบท	ชาวบ้าน
13. นายภูมิ สุขศิริ	รับบท	ชาวบ้าน
14. นายป่า เอกฉันท์	รับบท	ชาวบ้าน

นอกจากนี้ยังมีนักแสดงเข้าร่วมด้วยอีกมากจากนักเรียนโรงเรียนวัดอินทารม และชาวบ้านหนองขาว การแสดงละครไ้บุญทองบ้านหนองขาวได้ดำเนินต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน โดยจะจัดแสดงในประเพณีสงกรานต์ของทุกปี ไ้บุญทองบ้านหนองขาวสามารถดึงความร่วมมือจากคนในท้องถิ่น บ้านหนองขาวอย่างเป็นวงกว้าง และสามารถจูงใจให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นด้วยการเสนอเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาการตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต การทำมาหากิน วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญา การละเล่นของท้องถิ่นหนองขาว ได้แก่ การดำข้าว การทำน้ำตาลปึก ทำขนมตาล การโกนจุก การทำนา การร้องเพลงเหย่ย เพลงพวงมาลัย หรือพรรษา การเล่นลูกช่วง การแข่งวัวลาน เป็นต้น และยังแฝงแง่คิดในเรื่องความรักพวกพ้อง ความสามัคคีของคนหนองขาว ซึ่งส่งเสริมความรักในพวกพ้องให้มีความแน่นแฟ้นขึ้น ละครไ้บุญทอง บ้านหนองขาว นับว่าเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวบ้านหนองขาวเป็นอย่างมาก เพราะช่วยฟื้นวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างที่ได้หายไปจากท้องถิ่นให้กลับคืนมา แม้ว่าบางอย่างจะไม่มีแล้วในวิถีของท้องถิ่น แต่

อย่างน้อยได้ทำให้คนหนองขาวได้รับรู้ถึงความดีงามที่ตนเคยมี และถนนมสิ่งที่มีให้คงอยู่ต่อไป ย้อนกลับมาทบทวนคุณค่าของท้องถิ่นของตนเอง เพื่ออนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นให้สืบต่อไปยังรุ่นต่อรุ่น นับเป็นการปฏิบัติการของท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมชัดเจน

ภาพที่ 23 การแสดงละครเรื่องไอ้บุญทองบ้านหนองขาว

รูปแบบของการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น

บ้านหนองขาวได้มีการสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น โดยการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2537 โดยได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลต่างๆ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ถวัลย์ ตั้งสุจริตกุล และจากหน่วยงานภายนอก คือ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์ (เมืองโบราณ) กลุ่มศาลายา ฟอรัมมหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าลาดกระบัง ร่วมกันเป็นคณะทำงาน ทั้งนี้จุดเริ่มต้นของการสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหนองขาว เกิดจากกุศโลบายของผู้นำที่ต้องการให้มีการดำเนินการกับอาคารเรียนหลังเก่าที่มีสภาพทรุดโทรม (อาคารเรียนที่พระครูโกวิทท่านได้สร้างไว้) และเป็นแหล่งมั่วสุมของเด็ก เมื่อมีการประกาศว่าจะรื้ออาคารดังกล่าวทิ้งจึงทำให้เกิดความคิดเห็น ที่แตกต่างกัน คือ ฝ่ายหนึ่งต้องการให้รื้อทิ้ง และอีกฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการให้รื้อทิ้ง เนื่องจากมีความผูกพันกับอาคารเรียนดังกล่าว เพราะเป็นสถานที่ที่ตนได้เรียน ได้วิ่งเล่นเมื่อครั้งยังเป็นเด็ก ดังนั้นเมื่อได้ยินว่าจะมีการรื้ออาคารเรียนเก่าทิ้ง ฝ่ายที่ไม่ต้องการให้รื้อทิ้ง จึงเริ่มแสดงตนซึ่งเริ่มโดยนายชัชวาล ทองดีเลิศ คนหนองขาวที่ย้ายไปอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ แล้วกลับมาบ้านเกิดเนื่องจากพ่อเสียชีวิต ได้ร่วมกับกลุ่มครู โรงเรียนวัดอินทาราม จำนวน 40 คน (กลุ่มครูรักบ้านหนองขาว) พุดคุยกันถึงแนวทางการจัดการกับอาคารเรียนดังกล่าว โดยมีแนวคิดว่าจะบูรณะอาคารให้มีสภาพที่ดี จึงได้จัดผ้าป่าเพื่อหาทุนมาบูรณะอาคารเรียนดังกล่าว ซึ่ง

ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี จนกระทั่งการบูรณะอาคารเรียนหลังเก่าแล้วเสร็จ จึงได้มีการปรึกษากันว่าจะใช้ประโยชน์จากอาคารอย่างไร ซึ่งได้ข้อสรุปว่าจะใช้อาคารเรียนเก่าที่ได้รับ การบูรณะนี้ เพื่อจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว คณะทำงานจึงเริ่มประชุมร่วมกัน และรวบรวมเรื่องราวความเป็นหนองขาวในด้านต่างๆ และสรุปสาระเพื่อนำเสนอในพิพิธภัณฑ์ มี วัตถุประสงค์ 3 ข้อ คือ เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น และรู้จักโลก

การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ได้กระตุ้นให้เกิดสำนึกท้องถิ่น ด้วยการทำหน้าที่ในการบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นเพื่อทำความรู้จักตนเอง เป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งสาระประวัติความเป็นมาของหนองขาวให้รุ่นลูกหลานมีความเข้าใจในท้องถิ่นของตน และเป็นแหล่งเผยแพร่ความเป็นหนองขาวแก่คนภายนอก ซึ่งภายในพิพิธภัณฑ์ได้นำเสนอสาระสำคัญ 8 หัวข้อ ได้แก่ การเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิ บนเส้นทางคมนาคมโบราณ ท้องถิ่นหนองขาว คนหนองขาว ผู้หญิงหนองขาว ศูนย์รวมความศรัทธา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทิศทางบ้านหนองขาว (อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต) อีกทั้งขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ต้องทำการรวบรวมประวัติความเป็นมา ค้นหาจุดเด่น ความเป็นหนองขาว นำมาจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อนำเสนอ โดยคนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราวของท้องถิ่น รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อ ซึ่งการมีโอกาสดำเนินการของหนองขาว ทำให้มีการหวงแหนถึงสภาพความทรงจำ ความผูกพันที่มีต่อท้องถิ่น และช่วยให้คนรุ่นใหม่หม่อมองเห็นภาพความเป็นมา พัฒนาการของท้องถิ่นตนเอง สร้างความเข้าใจที่มีต่อท้องถิ่นได้มากขึ้น

นอกจากการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาวเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นในด้านต่างๆ แล้วชาวบ้านหนองขาวยังได้ทำการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น การค้นหา สืบหาคุณค่าของท้องถิ่น สิ่งที่ดีงามและฟื้นฟู โดยกลุ่มผู้มีใจรักหนองขาว ตระหนักว่าบ้านหนองขาวเป็นถิ่นฐานบ้านเกิด คนในกลุ่มนี้เป็นผู้ที่มีอาชีพครูทั้งที่สอนอยู่ในท้องถิ่นและสอนอยู่นอกท้องถิ่น จำนวน 40 คน ได้รวมตัวกันทำการค้นหาเรื่องราว ภูมิปัญญาของท้องถิ่นบ้านหนองขาว ซึ่งจากการสืบค้นทำให้ท้องถิ่นหนองขาวได้คุณค่าที่ควรแก่การอนุรักษ์ เรียนรู้ เพราะปัจจุบันหลายแห่งได้เริ่มหันกลับมาพลิกฟื้นภูมิปัญญาของตนเองเพื่อปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีของท้องถิ่น หากคนหนองขาวได้เรียนรู้ ศึกษาภูมิปัญญาของตนเองแล้ว จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความตระหนัก รักและหวงแหนในรากเหง้าของตนเอง ก่อให้เกิดพลัง ร่วมกันในการที่จะลุกขึ้นมาอนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับคืนมา มีพลัง เห็นถึงคุณค่าที่ภูมิปัญญาได้ทำให้บ้านหนองขาวสามารถดำรงสืบสานกันมารุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบันเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้ทำความเข้าใจว่าที่ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ และมีอยู่ถึงวันนี้ เป็นผลมาจากพลัง

ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ หากท้องถิ่นหนองขาวในวันนี้ดำรงอยู่โดยไร้รากเหง้า อาจส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมของท้องถิ่นในอนาคต

จากการสืบค้นภูมิปัญญาทำให้พบภูมิปัญญาและผู้รู้ในท้องถิ่นที่มีความรู้ในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านอาชีพ ความเชื่อ วัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้าน และสุขภาพ จึงจัดทำเป็นฐานข้อมูลภูมิปัญญาดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี, 2547)

1. ผู้รู้ด้านอาชีพจักสาน เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการจักสานเครื่องมือในการทำนา เช่น พ้อม สำหรับใส่ข้าวเปลือก ปุ้งกี สำหรับขนดิน เป็นต้น เครื่องมือจับปลาและสัตว์ป่า เช่น ข้อง ลุ่ม กระชัง ลอบ แร้ว ค้าง เป็นต้น และเครื่องมือใช้ในบ้าน เช่น กระบุง กระจาด กระด้ง ตะกร้า เป็นต้น ผู้รู้ด้านนี้ที่อยู่ในท้องถิ่นมีจำนวน 12 คน มีดังนี้

1) นายจวย สุขกรม	91 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
2) นายวงษ์ นิสัยดี	37 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
3) นายหนูน เรืองฤทธิ์	58 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
4) นายวงศ์ แดงโต	56 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
5) นายช้อน จำคม	66 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
6) นายโปรย ศรีทับทิม	147 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
7) นายแจ วงศ์วรรณ	167 หมู่ 4 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
8) นายจรูญ วงศ์วรรณ	134 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
9) นายพุมเรียง ฝอยทับทิม	174/1 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
10) นายหมู เอกสาร	165/1 หมู่ 9 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
11) นายฉาบ ปานธรรม	140 หมู่ 10 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
12) นายเปะ หนูเล็ก	131 หมู่ 11 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี

2. ผู้รู้ด้านความเชื่อ พิธีกรรม เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องความเชื่อ การประกอบพิธีกรรม การตั้งศาลพระภูมิ คุณกษัตริ์วันดี ผู้รู้ในด้านนี้ มีจำนวน 3 คน ดังนี้

- 1) นายวา กลัวผิด 77 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 2) นายประ โปธิ์ใบ 59/1 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 3) นายสนอง บุญรอด 139/1 หมู่ 12 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี

3. ผู้รู้ด้านวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้าน เป็นผู้ที่เป็นพ่อเพลง แม่เพลงในร้องเล่นรำเหย่ย
ในท้องถิ่น มีจำนวน 10 คน ดังนี้

- 1) นางพิ สมบูรณ์ 78 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 2) นางสาวสายฝน อินทรักษา 180 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 3) นางทองบวง เรืองฤทธิ์ 74/1 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 4) นางหมากบ จำปาทอง 88 หมู่ 5 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 5) นางแมว จันทนะ 150 หมู่ 9 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 6) นางเฟื่อง เอกฉันท 164/1 หมู่ 9 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 7) นางกลม เอกฉันท 163 หมู่ 9 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 8) นายแปะ หนูเล็ก 131 หมู่ 11 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 9) นายสนอง บุญรอด 139/1 หมู่ 12 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 10) นางแถม บ่อสิน 160 หมู่ 12 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี

4. ผู้รู้ด้านการสวดพระมาลัย เป็นการสวดในงานศพ เพื่อเป็นการส่งวิญญาณผู้ตายให้ไปขึ้น
สวรรค์ ไม่ตกนรก เนื้อหาในการสวดพระมาลัยเป็นคำสอนให้กับผู้ที่มีชีวิตอยู่ถึงบาปบุญคุณโทษ
ของการประพฤติปฏิบัติตน การสวดพระมาลัยเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง เพราะเป็นการสวดด้วยจิต
ที่เป็นกุศลไม่มีค่าตอบแทน หากมีงานศพ นักสวดพระมาลัยจะนัดหมายกันไปที่บ้านงานศพ
หลังจากพระสวดอภิธรรมเสร็จ เจ้าภาพจะเชิญคณะสวดพระมาลัยขึ้น นักสวดพระมาลัยในท้องถิ่น
มีจำนวน 10 คน ดังนี้

- 1) นายเพิ่ม คงธาร 172 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 2) นายโปรย ศรีทับทิม 147 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 3) นายจวน กลัวผิด 57/1 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 4) นายแจ วงศ์วรรณ 167 หมู่ 4 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 5) นายปรีชา กระจ่าง 124/1 หมู่ 4 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 6) นายฟู พุ่มพวง 126 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 7) นายลาช อินทรักษา 73 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 8) นายลา โพธิ์ใบ 128 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 9) นายหยุด บุญเชิด 176 หมู่ 9 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 10) นายแปะ หนูเล็ก 131 หมู่ 11 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี

5. ผู้รู้ด้านสุขภาพ ชาวบ้านหนองขาวจะเรียกผู้รู้ด้านนี้ว่าหมอมกลางบ้าน เป็นการเอื้อเพื่อช่วยเหลือกันให้หายเจ็บไข้ได้ป่วย เช่น หมอพันซางซึก หมอปีบนวดเส้น หมอรักษากระดูก เป็นต้น ผู้รู้ด้านสุขภาพในท้องถิ่น มีจำนวน 21 คน ดังนี้

- 1) นายอร่าม ชูชีพ 54 หมู่ 1 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 2) นางสาวเกา เชียงทอง 1 หมู่ 1 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 3) นางจวย สุขกรม 91 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 4) นายสมศักดิ์ สุขกรม 91 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 5) นายเจียก สุขกรม 74/2 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 6) นางสาวเรือง คงธาร 71/1 หมู่ 2 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 7) นายเสน่ห์ พัฒนมาศ 40 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 8) นายเชื้อ เพ็ญจันทร์ 23 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 9) นายพงษ์ สุขยอด 59 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
- 10) นางจง กระจ่าง 11 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี

11) นางนวล กระจ่าง	11 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
12) นายออมสิน บ้านกล้วย	54/1 หมู่ 3 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
13) นางทองมาก หล่อจิต	91 หมู่ 5 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
14) นายขวัญชัย วงษ์พัฒน์	35 หมู่ 5 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
15) นางงาม แรงครุฑ	145 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
16) นางฉลวย อันเชิด	138 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
17) นายสง่า สมบูรณ์ทรัพย์	99 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
18) นางสมใจ สุขกรม	190 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
19) นางฉลาก รักเพียร	132 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
20) นายเปี้ยก เอกฉันท	82 หมู่ 8 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี
21) นายสง่า เสือภู	115 หมู่ 11 ต.หนองขาว อ.ท่าม่วง จ.กาญจนบุรี

การเรียนรู้ภายในท้องถิ่นที่สำคัญอีกอย่าง คือ การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น บทบาทของหลักสูตรท้องถิ่นในการสร้างสำนึกท้องถิ่นหนองขาว คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยรูปแบบการเรียนที่จัดขึ้นจะเน้นที่การส่งเสริมให้เด็กรู้ เข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยจะพาเด็กไปเรียนรู้จากแหล่งภูมิปัญญาในท้องถิ่น ทั้งจากผู้รู้ (ปราชญ์ชาวบ้าน) และเหตุการณ์และสถานที่จริง เช่น พาไปดูขั้นตอนการทำงาน การทำตาล การเจียรไนพลอย การทอผ้า การรำเหย่ย ข้าวซ้อมมือ เป็นต้น เพื่อให้เด็กเข้าใจและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาแต่ละด้าน หลักสูตรท้องถิ่นหนองขาวจึงเป็นกลไกหนึ่งที่เชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับบ้าน โดยมีครู เด็กนักเรียน และผู้รู้ในท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กนักเรียน การซักถามพูดคุยทำให้ผู้รู้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่นเดียวกัน เมื่อเด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและภูมิปัญญาของท้องถิ่นตนแล้ว ทำให้เด็กได้ซึมซับจนเกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า และภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

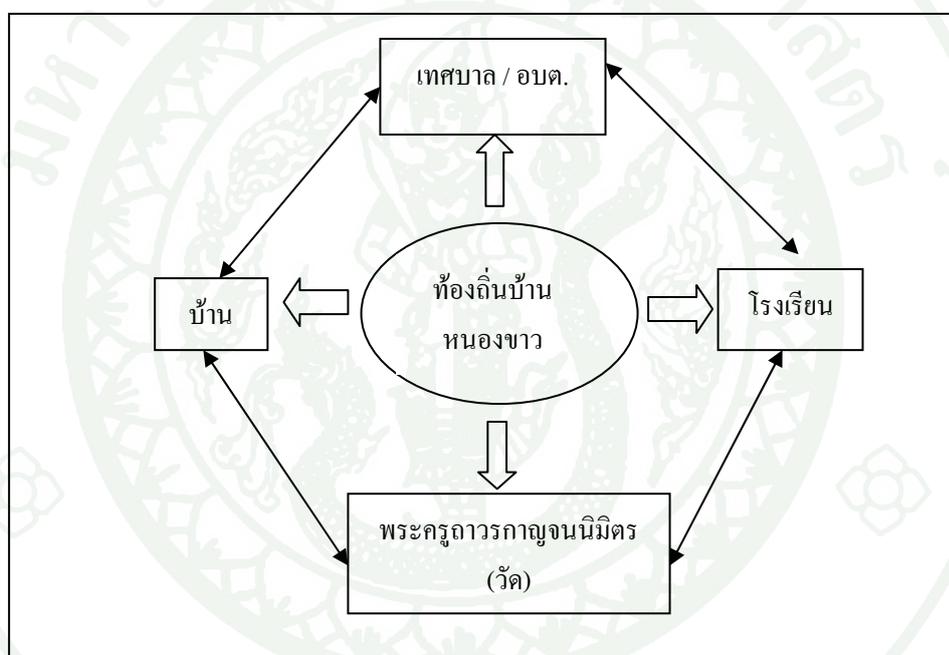
การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ที่เจ้าอาวาสวัดหนองขาว เป็นผู้นำความคิดนี้จึงมีผู้สนใจและเริ่มประกอบการซึ่งผู้ที่ทำอย่างจริงจังเป็นคนข้างนอกที่ย้ายมาอยู่ในบ้านหนองขาว แต่จัดการโดยประสานกับคนในท้องถิ่นและให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม คือเป็นทั้งผู้นำเที่ยว และเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ของดีต่างๆ ที่มีในท้องถิ่นหนองขาว และเน้นที่การสัมผัสกับวิถีชีวิตที่มีอยู่จริงของท้องถิ่นหนองขาว ความเรียบง่าย ความเป็นมิตร ความคิด ความเชื่อ ปรัชญาส่วนตัวของคนหนองขาวที่ส่งผลในการดำเนินชีวิต ด้วยรูปแบบการท่องเที่ยวที่นำเสนอความเป็นอยู่จริงของท้องถิ่น จึงทำให้คนหนองขาวยอมรับ เนื่องจากไม่ต้องปรับตัว ปรับเปลี่ยนสภาพของท้องถิ่นเพื่อเอาใจนักท่องเที่ยว กลับมีความยินดีที่จะให้เรียนรู้และสัมผัสกับวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ของคนหนองขาว เน้นการใช้ภาษาสำเนียงหนองขาว ซึ่งมีการสนับสนุนการสื่อสาร พูดคุยกันด้วยภาษาสำเนียงหนองขาว ทั้งในวิถีชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่น และนำมาใช้ในการแสดงละครพื้นบ้านเรื่องไถ่บุญของบ้านหนองขาวที่นักแสดงทุกคนจะพูดด้วยสำเนียงท้องถิ่นดั้งเดิม การเป็นมัคคุเทศก์ ให้ข้อมูลกับผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมบ้านหนองขาวทั้งในฐานะนักท่องเที่ยว และคณะครูจากหน่วยงานต่างๆ

ท้องถิ่นหนองขาวมองว่าการเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นโอกาสที่ดีต่อท้องถิ่น ในการที่จะเผยแพร่สิ่งดีงาม คุณค่าของท้องถิ่นให้คนนอกรับรู้ เพราะในขณะเดียวกันการได้รับความสนใจจากคนภายนอกเป็นเหมือนแรงกระตุ้น เสริมให้คนในท้องถิ่นได้เห็นคุณค่าของตนเอง เช่นกัน เนื่องจากว่าคนในท้องถิ่นมีความคุ้นเคยกับแบบแผนปฏิบัติ วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา ของตนจนบางช่วงอาจไม่เห็นความสำคัญ เพราะเห็นเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่มีความน่าสนใจ โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ที่เกิด โตมากับสังคมสมัยใหม่ที่มีสื่อ เทคโนโลยีต่างๆ ทำให้การรับ และการเปลี่ยนแปลงความคิด พฤติกรรมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

3. กลุ่มคน ผู้นำ หน่วยงานในท้องถิ่น

เป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมและสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และเป็นพลังในการร่วมคิด สร้างสรรค์กิจกรรมในท้องถิ่น ได้แก่ บ้าน (ผู้นำและชาวบ้านหนองขาว) วัด (พระครูถาวรกาญจนนิมิตร) และโรงเรียน (ครู เด็กนักเรียน) หรือเรียกว่า “บวร” ทั้งสามส่วนดังกล่าวต่างทำงานประสานกัน มีพระครูถาวรกาญจนนิมิตร เจ้าอาวาสวัดอินทาราม เป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นที

เคารพนับถือของคนหนองขาว เป็นผู้นำทางความคิดและเป็นผู้ประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อท้องถิ่นหนองขาว ทั้งกิจกรรมที่เป็นการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคีของคนในท้องถิ่น ทำให้เห็นว่าพลังภายในท้องถิ่น (บวร) การรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยความสำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่น ทำให้เกิดพลังในการช่วยกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี สามารถทำให้มีการขับเคลื่อนกิจกรรม สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อท้องถิ่น กอปรกับมีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกเข้ามาสนับสนุนทำให้กลไกดังกล่าวสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ภาพที่ 24 กลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรม

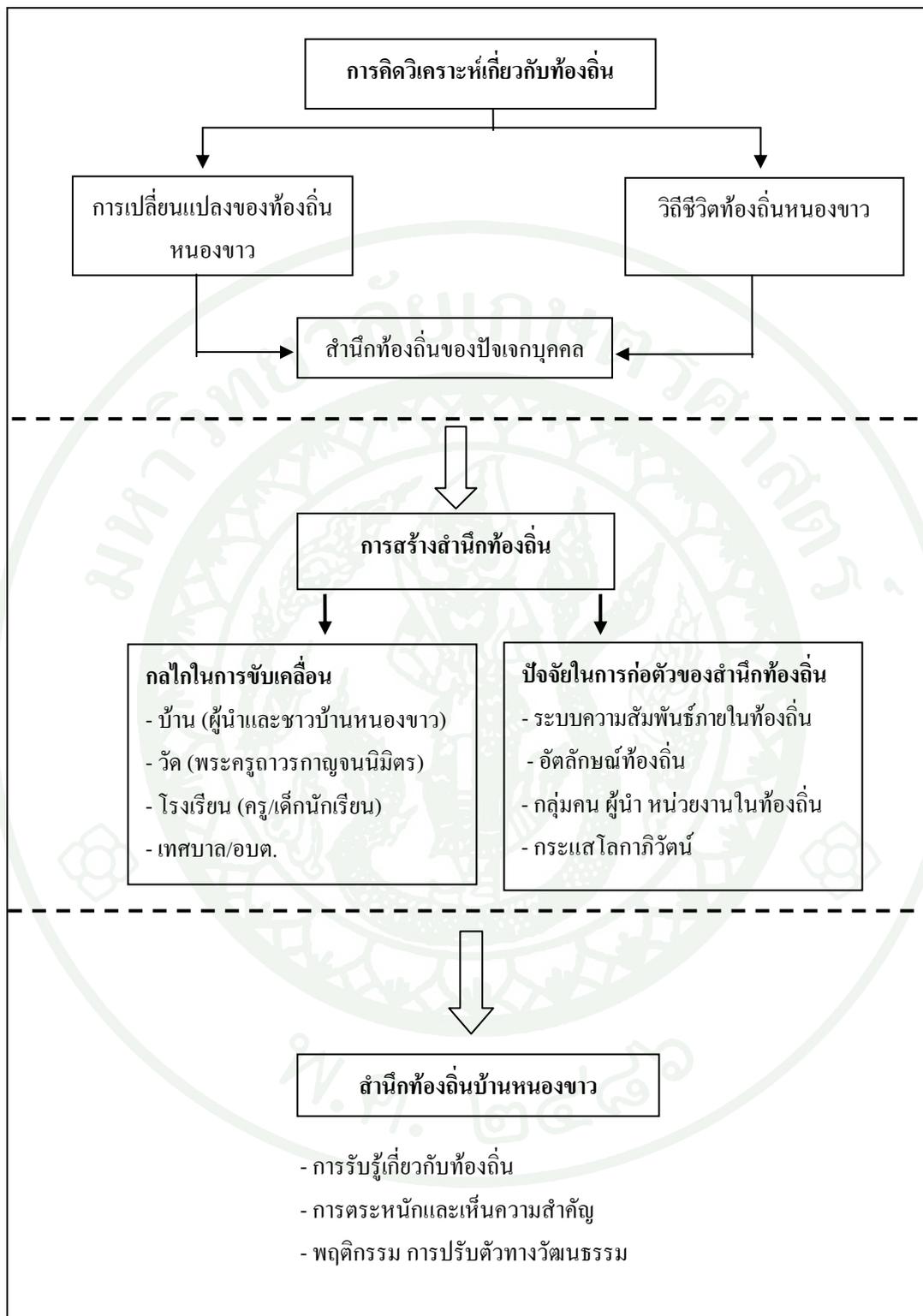
4. กระแสโลกาภิวัตน์

ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ที่มีสื่อและเทคโนโลยีเป็นตัวช่วยในการทำให้ทุกพื้นที่ทุกแห่งเชื่อมโยงถึงกันอย่างรวดเร็ว ทำให้แบบแผนชีวิตที่ทันสมัยกลายเป็นสิ่งที่ต้องการและเริ่มเข้ามาอิทธิพลต่อคนในท้องถิ่นหนองขาวเช่นกัน ลักษณะทางกายภาพ การใช้ชีวิตของคนหนองขาวไม่อาจเป็นแบบเดิมที่คนในอดีตเคยเป็น คนรุ่นใหม่มีทัศนคติ ค่านิยม ต่อวัฒนธรรม ความเชื่อของท้องถิ่นที่ไม่เคร่งครัดเช่นคนรุ่นปู่ย่า ตายาย แต่ยังไม่รุนแรงมากถึงขั้นวิกฤติที่คนหนองขาวถูกในความเป็นท้องถิ่น

ของตนหรือถูกตัวเองเช่นกรณีของคนหนุ่มสาวชาวลาติคที่เกิดความรู้สึกต่ำต้อย ปฏิเสธวัฒนธรรมของตนเองทั้งหมด และกระตือรือร้นในการรับวัฒนธรรม ชีวิตทันสมัย (เฮเลนา นอร์เบิร์ก-ฮอคจ์, 2545)

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ทำให้ท้องถิ่นหนองขาวได้คิดวิเคราะห์ถึงผลกระทบที่จะตามมาหากเยาวชน คนรุ่นใหม่หลงไหลไปกับความทันสมัย ชีวิตที่ทันสมัยมากเกินไปจนไม่เห็นคุณค่าของสิ่งที่ตนมีอยู่ จึงทำให้เกิดกระบวนการทำความเข้าใจกับตนเองและทบทวนตนเองของท้องถิ่น โดยคนหนองขาวได้เริ่มให้ความสำคัญกับการค้นหาและศึกษาเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของบ้านหนองขาว วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญา วิถีชีวิต สิ่งดั้งเดิมต่างๆ และนำข้อมูลที่ได้มานำเสนอผ่านพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาวซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยคนหนองขาวและหน่วยงาน บุคคลภายนอก มีวัตถุประสงค์เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่น และรู้จักโลก การดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ได้กระตุ้นให้เกิดสำนึกท้องถิ่น ด้วยการทำหน้าที่ในการบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นเพื่อทำความรู้จักตนเอง เป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น ซึ่งสาระประวัติความเป็นมาของหนองขาวให้รุ่นลูกหลานมีความเข้าใจในท้องถิ่นของตน และเป็นแหล่งเผยแพร่ความเป็นหนองขาวแก่คนภายนอก ซึ่งภายในพิพิธภัณฑ์ ได้นำเสนอสาระสำคัญ 8 หัวข้อ ได้แก่ การเป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิ บนเส้นทางคมนาคมโบราณ ท้องถิ่นหนองขาว คนหนองขาว ผู้หญิงหนองขาว ศูนย์รวมความศรัทธา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทิศทางบ้านหนองขาว (อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาวเป็นแผนภาพได้ดังภาพที่ 25

ภาพที่ 25 แผนภาพการก่อตัวของสำนักท้องถิ่นบ้านหนองขาว

รูปแบบของการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น

จากการวิจัยพบว่ารูปแบบการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาว มี 2 รูปแบบดังต่อไปนี้

1. การก่อตัวโดยธรรมชาติ

สำนึกของผู้คนจะมีอยู่สองระดับ ระดับแรกคือ ชาติพันธุ์ และระดับที่สองคือ เมื่อผู้คนเกิดที่ไหน ในแผ่นดินที่ใด พวกเขาก็จะมีสำนึกในแผ่นดินเกิดของเขา (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2551) ดังนั้นเมื่อท้องถิ่นคือแผ่นดินเกิด คนหนองขาวได้เกิดและเติบโตในท้องถิ่นบ้านหนองขาว สำนึกพื้นฐานโดยธรรมชาติที่ว่าตนเป็นคนบ้านหนองขาว บ้านเกิดเมืองนอนอยู่ที่บ้านหนองขาวย่อมเกิดขึ้นด้วย หากวิเคราะห์มองระบบสังคมท้องถิ่นหนองขาวในอดีตจะพบว่า สำนึกท้องถิ่นของคนบ้านหนองขาวมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษได้รวมตัวกันก่อตั้งถิ่นฐานเป็นบ้านหนองขาวขึ้น ความรู้สึกของการเป็นผู้รอดชีวิตจากภัยสงครามทำให้เกิดการอยู่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ และสามัคคีในกลุ่มพวกเดียวกัน การใช้ทรัพยากรร่วมกันของคนในอดีตจนกลายเป็นคติสอนใจมาถึงปัจจุบันว่า “กินน้ำ ย่ำดินเดียวกัน” ที่ให้แง่คิดว่าคนหนองขาวนั้นเป็นคนกลุ่มเดียวกัน เป็นพวกพ้องเดียวกันต้องรักใคร่สามัคคีกันเพราะต่างก็ได้กินได้ใช้น้ำ (ทรัพยากร) และอาศัยอยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกัน และอยู่ร่วมกันมาเกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับทรัพยากร และคนกับวัฒนธรรมที่ทำให้คนหนองขาวอยู่รวมกันมาในแผ่นดินบ้านหนองขาวจนถึงสังคมในยุคปัจจุบัน

2. การก่อตัวโดยการสร้างและกระตุ้น

เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ท้องถิ่นหนองขาวได้ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในคือ ทศนคติ ค่านิยม แบบแผนการใช้ชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้นของคนรุ่นใหม่ ที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่ความสำคัญจะลดน้อยลง และอาจเข้าสู่ภาวะที่เสื่อมถอยได้ ทำให้คนกลุ่มหนึ่งได้ออกมาช่วยกันรื้อฟื้น อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ที่เป็นคุณค่าเดิม สิ่งที่ดีงามของบ้านหนองขาวในรูปแบบต่างๆ เน้นการประสานให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม เกิดการเรียนรู้ เห็นคุณค่าและความสำคัญของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภูมิปัญญา ภาษา และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น จึงกล่าวได้ว่าสำนึกท้องถิ่นได้ก่อตัวขึ้นในภาวะที่ท้องถิ่นต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติหรือสถานการณ์ที่สร้างความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้บ้านหนองขาวได้ดำรงอยู่ได้อย่างภาคภูมิใจ โดยยึดโยงกับการความเป็นตัวตนคนหนองขาว และเพื่อสงวนพื้นที่ให้กับท้องถิ่น

ให้ได้มีสิทธิที่จะดำเนินชีวิตและกำหนดแนวทางในการพัฒนาที่สอดคล้องกับคุณค่า ศักยภาพที่แท้จริงของท้องถิ่นมากกว่าการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความทันสมัยตามสังคมโลก

ข้อวิจารณ์

สำนึกท้องถิ่น เป็นผลมาจากการที่คนในท้องถิ่นเห็นผลเสียของการเข้ามาของโลกาภิวัตน์หรือทุนนิยมที่กระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ ที่ต้องพึ่งพาภายนอกมากขึ้น สูญเสียความภาคภูมิใจในรากเหง้าและคุณค่าดั้งเดิมของตัวเอง กระแสทุนนิยมได้กระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติ ค่านิยม และวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่โดยการกระตุ้นให้เกิดความต้องการชีวิตที่ทันสมัยมากกว่าชีวิตที่มีความเรียบง่ายตามแบบอย่างของคนรุ่นเก่า ความภูมิใจและเห็นคุณค่าในตัวตนนั้นห่างไกลจากรากเหง้า ความเป็นท้องถิ่น จนทำให้เกิดการรื้อฟื้นวัฒนธรรม คุณค่าดั้งเดิมให้กลับคืนมามีพลังและความสำคัญ แต่ทั้งนี้ท้องถิ่นบ้านหนองขาวเองก็ปฏิเสธกระแสทุนนิยมไม่ได้ จึงทำให้การสร้างสำนึกท้องถิ่นโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ภูมิปัญญา ความเป็นพี่น้องเครือญาติ วิถีชีวิตของท้องถิ่นมาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างหรือกระตุ้นนี้ต้องสัมพันธ์กับระบบกลไกการตลาดของระบบทุนนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้โดยสังเกตจากการที่ท้องถิ่นบ้านหนองขาวเปิดรับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการกระตุ้นจากภาครัฐที่ส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประเด็นที่ท้องถิ่นบ้านหนองขาวอาจต้องวางแผนให้ดีเพื่อให้การส่งเสริมของภาครัฐดังกล่าวเป็นโอกาสที่ท้องถิ่นจะได้ใช้ประโยชน์ในการสร้างพื้นที่ สร้างพลัง สิทธิของคนในท้องถิ่นให้เข้มแข็งมากขึ้น มีความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นตนเอง การเห็นคุณค่าความสำคัญของท้องถิ่นจนก่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจกันของคนหนองขาวในการสร้างสรรค์และทำกิจกรรมต่างๆ ภายในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการกำหนดทิศทางในการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้ในส่วนของคุณภาพของการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นที่ได้สรุปไว้เป็นการวิเคราะห์จากการพิจารณาลักษณะที่บ่งชี้ของสำนึกท้องถิ่นหนองขาวที่ปรากฏเป็นรูปธรรมในลักษณะภาพรวมของท้องถิ่น ทั้งนี้ไม่ได้วิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล ดังนั้นรูปแบบการก่อตัวดังกล่าวจึงเป็นการอธิบายในภาพรวมของท้องถิ่น ซึ่งท้องถิ่นอื่นๆ อาจมีรูปแบบที่แตกต่างกับหนองขาวได้เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม สำนึกท้องถิ่นไม่ได้เกิดขึ้นหรือมีเฉพาะคนที่อยู่ในท้องถิ่นเท่านั้น ความรู้สึก รัก ตระหนักเห็นคุณค่าในท้องถิ่นของตนเองเกิดขึ้นได้ในปัจเจกบุคคลที่ต้องจากท้องถิ่น บ้านเกิด เพื่อไปทำงานหรือศึกษาเล่าเรียนในที่อื่น ซึ่งการแสดงออกถึงการมีสำนึกท้องถิ่นอาจมีความ

แตกต่างจากคนที่ยังอาศัยอยู่ในท้องถิ่น อย่างเช่นกรณีของท้องถิ่นบ้านหนองขาวที่แม้ว่าลูกหลานจะ
ไปอยู่ต่างถิ่น แต่ก็ต้องกลับมาบ้านในช่วงเวลาที่ต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น เช่น
การตั้งศาลายา การรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุ ประเพณีสงกรานต์ การไหว้ยาย เป็นต้น จึงเห็นได้ว่า
ความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ไปอยู่ต่างถิ่นกับคนที่อยู่ในท้องถิ่นถูกเชื่อมโยงกันไว้ด้วยการให้ระบบ
คุณค่าในเรื่องเดียวกันคือวัฒนธรรมประเพณีและความสัมพันธ์ที่เป็นสายใยเชื่อมโยงกันของญาติ
พี่น้องและความรู้สึกของการเป็นคนหนองขาว

จากการวิจัยได้ข้อค้นพบว่า บ้านหนองขาวได้นำอัตลักษณ์ท้องถิ่น โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทาง
วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อตัวของสำนึกท้องถิ่น เนื่องจากอัตลักษณ์เป็นตัวที่บ่งบอกความ
เป็นตัวตน ความเป็นท้องถิ่นที่มีความเฉพาะ หลากหลายในแต่ละพื้นที่ และเป็นแกนที่ยึดโยงคนใน
ท้องถิ่นไว้ด้วยกัน ซึ่งในปัจจุบันมีท้องถิ่นหลายแห่งที่พยายามสร้างสำนึกท้องถิ่นโดยการนำอัต
ลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาใช้ อย่างเช่นกรณีของชุมชนชาวกวยบ้านซำบ้านตาตา ตำบลโพธิ์กระสังข์
อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ที่ได้นำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ การแต่งกาย
และภาษา ของตนมาใช้ในการสร้างสำนึกท้องถิ่น สำนึกความเป็นชาวกวยให้กับกลุ่มเยาวชน และ
เพื่อสร้างพื้นที่การดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของกลุ่มชาติพันธุ์กวยในท้องถิ่นและสังคมไทย

ทั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าสำนึกท้องถิ่นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนท้องถิ่นได้เริ่มต้นทำความรู้จักตนเอง
และทบทวนว่าตนเองเป็นใคร มาจากไหน สิ่งที่ดั่งามของตนคืออะไร เห็นคุณค่าตัวเอง ประกอบกับ
การกระตุ้นจากภายในท้องถิ่นทั้งในรูปแบบของการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ทบทวนตัวเอง การ
สร้างและเสริมค่านิยมในการชื่นชม ภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของทุกส่วนใน
ท้องถิ่น

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นของบ้านหนองขาว ตำบลหนองขาว อำเภอดำม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษาทำความเข้าใจเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ โดยทำการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารและข้อมูลปฐมภูมิจากการทำงานภาคสนาม โดยเริ่มจากการทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการเข้ามาวิจัย และขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล โดยใช้วิธีการสำรวจพื้นที่ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าอาวาสวัดหนองขาว ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ ครู เยาวชน และมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบบันทึกภาคสนาม แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และเส้นประวัติศาสตร์ชุมชน

สำนึกท้องถิ่นหนองขาวที่ปรากฏอยู่ คือ ความรู้สึกรักและผูกพันต่อท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นจากการเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง การได้ใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดความสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านั้น จนเกิดความคุ้นเคย ผูกพัน และรัก เช่น การคุ้นเคยกับผู้คนที่มีการไปมาหาสู่ ทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือการคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติที่มีอยู่ การตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของท้องถิ่น ซึ่งเกิดขึ้นโดยการมีประสบการณ์ สัมผัสถึงคุณค่าความสำคัญของท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นเก่าที่ได้มีประสบการณ์และสัมผัสกับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายในอดีต อีกทั้งยังมีปัญหาต่างๆ ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต (การทอผ้า หมอพื้นบ้าน การทำมาหากิน) วัฒนธรรมประเพณีที่งดงามที่เชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คน ตลอดจนความเชื่อที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบ รักใคร่ เคารพคน เคารพธรรมชาติ

การตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของท้องถิ่น จึงทำให้เกิดการวิเคราะห์ ทบทวน ว่าท้องถิ่นได้สูญเสียอะไรไปบ้าง ท้องถิ่นตอนนี้มีสภาพอย่างไร มีอะไรที่เป็นจุดเด่น ของดี การทบทวน วิเคราะห์นี้ จึงนำไปสู่การฟื้นฟู อนุรักษ์สิ่งดีงามและสิ่งที่เป็นจุดเด่นของท้องถิ่นไว้ สิ่งที่เกิดขึ้นตรงนี้ คือ สำนึกท้องถิ่นในระดับปัจเจกบุคคล และได้มีการพัฒนาสำนึกท้องถิ่นที่เป็น

ความรู้สึกรักและผูกพันต่อท้องถิ่น ให้กลายเป็นการตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของท้องถิ่น และจากสำนึกในระดับปัจเจกบุคคล ไปสู่สำนึกในระดับชุมชน

การสร้างหรือกระตุ้นสำนึกนั้นสามารถทำได้ สำหรับบ้านหนองขาวให้ความสำคัญกับปัจจัยในการกระตุ้น เราให้เกิดการรับรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่ควรมีการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นรับรู้ เข้าใจท้องถิ่นของตนให้ท้องแท้ซึ่งจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในความเป็นหนองขาว และเกิดสำนึกท้องถิ่นหนองขาวในระดับชุมชน และกลไกในการขับเคลื่อน ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน ที่ต้องร่วมกันคิด ทบทวน ตลอดจนจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเกิดสำนึกท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตาม สำนึกท้องถิ่นในระดับชุมชนที่เกิดขึ้นจะมีระดับมากน้อยอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับ การรับรู้และการประเมินค่าของแต่ละบุคคล อีกทั้งก็ควรตระหนักว่า การที่แต่ละคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของท้องถิ่นอาจไม่ได้เป็นเพราะตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของท้องถิ่น แต่อาจเป็นเพราะว่ามองเห็นประโยชน์จากการเข้าไปมีส่วนร่วมซึ่งควรพัฒนาให้เกิดสำนึกท้องถิ่นที่แท้ คือ การตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่นมากกว่าการหวังเพียงผลประโยชน์เท่านั้น

ผู้วิจัยเห็นว่าการคิดวิเคราะห์สภาพของท้องถิ่น มีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางสังคม วัฒนธรรม ย่อมมีผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิด เจตคติของคนในท้องถิ่น อีกทั้งการดำรงอยู่ของท้องถิ่นที่ทำให้เห็นว่าปัจจุบันท้องถิ่นอยู่ในสภาพอย่างไร มีความเข้มแข็งหรืออ่อนแอสูญเสียอะไรจากการถูกชี้นำจากภายนอกหรือจากการเดินตามกระแสต่างๆ และทำให้ตระหนักถึงสิ่งดีงามที่เคยมีมา ที่เปรียบเสมือนเป็นพลังของท้องถิ่นที่จะทำให้ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างภาคภูมิใจ และผู้วิจัยเห็นว่าท้องถิ่นบ้านหนองขาวเป็นอีกท้องถิ่นที่มีความเข้มแข็ง เนื่องจากสมาชิกหรือชาวบ้านหนองขาวมีความสำนึกในความเป็นเจ้าของท้องถิ่นที่ร่วมกันจัดทำกิจกรรมต่างๆ ในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชนร่วมกัน ซึ่งทั้งผู้ที่เป็นแกนนำและผู้ที่เป็นแนวร่วมต่างเสียสละทำงานเพื่อชุมชน รักและหวงแหนในคุณค่าความเป็นท้องถิ่นบ้านหนองขาว ตลอดจนมีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน ได้แก่ วัด ความเป็นพี่น้อง เครือญาติ และความเชื่อเรื่องขยาย ที่มีพลังอย่างมากในการเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวคนในท้องถิ่นหนองขาวเอาไว้ เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้สมาชิกที่อาศัยในท้องถิ่นสามารถดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากการวิจัย พบว่า การก่อตัวของสำนึกท้องถิ่นสามารถเกิดขึ้นและพัฒนาได้ โดยที่ท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญสิ่งต่อไปนี้

1. การสร้างภาวะผู้นำและการขยายแกนนำ เนื่องจากผู้นำ แกนนำเป็นกลไกในการขับเคลื่อนพัฒนาสำนึกท้องถิ่นบ้านหนองขาวที่สำคัญจึงควรได้รับการสนับสนุนบทบาท เสริมทักษะความรู้ต่างๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานและเป็นพลังให้กับท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน
2. การสร้างและส่งเสริมค่านิยมการชื่นชมภูมิใจในความเป็นท้องถิ่นของตนเอง เนื่องจากคนท้องถิ่นจะได้เห็น ได้สัมผัสกับสิ่งที่ดีงามที่มีอยู่แล้วเป็นวิถีชีวิตที่มีความคุ้นเคย จนอาจทำให้ไม่ได้มองเห็นคุณค่า ความสำคัญในความเป็นท้องถิ่น หรือบางครั้งถูกค่านิยมใหม่มาครอบงำ เกิดความไม่ภูมิใจ รู้สึกอาย ซึ่งอาจต้องอาศัยกระบวนการสร้าง ส่งเสริม เพื่อกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นได้เห็นคุณค่า ลุกขึ้นมาชื่นชมและภูมิใจในความเป็นท้องถิ่น
3. นอกจากการสร้างสำนึกท้องถิ่นแล้ว ท้องถิ่นควรประเมินศักยภาพของตน และประเมินสถานการณ์ภายในท้องถิ่นในปัจจุบันว่ากำลังอยู่ในสถานการณ์อย่างไร สิ่งที่ทำให้ท้องถิ่นดำรงอยู่ได้ และสิ่งที่ทำลายความเป็นท้องถิ่นคืออะไร เพื่อนำมาใช้วางแผน กำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงที่ต้องเผชิญอยู่ตลอดเวลา

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะค่อนข้างกว้างและไม่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์การก่อตัวของสำนึกโดยพิจารณาจากลักษณะบ่งชี้ของสำนึกท้องถิ่น ที่พบจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม คือ ความภูมิใจ การเห็นคุณค่าความสำคัญ และความรู้สึกในความเป็นญาติพี่น้องพวกเดียวกันของคนในท้องถิ่น ที่ทำให้มีการรวมกันทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อท้องถิ่นซึ่ง สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปอาจมีการกำหนดตัวชี้วัดหรือลักษณะที่บ่งชี้ถึงสำนึกท้องถิ่นที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสำนึกท้องถิ่นเพิ่มขึ้นอีก

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมพัฒนาชุมชน. 2543. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเรื่องรูปแบบและวิธีการสร้าง
มาตรฐานวัดชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานวิจัยและพัฒนา.

กาญจนา แก้วเทพ. 2540. ในองค์กรชุมชนกลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม. ขอนแก่น:
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

กิตติยา ฤทธิมี. 2551. สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2551.

ชลธิชา สัตยวัฒน์. 2547. สิทธิชุมชนท้องถิ่นบ้านครัว กรณีสร้างทางด่วนทับชุมชน: โครงการ
สิทธิชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. 2541. ทฤษฎีใหม่มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด. กรุงเทพฯ: พีรเพรส.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. 2543. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. อีสาน พ.ศ. 2476-2494.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ธนสวรรค์ เจริญเมือง. 2548. “ตบตีโลกภิวัตน์ อัดขำรัฐธรรมนูญ” (Online). www.midnightuniv.org,
1 กุมภาพันธ์ 2551.

_____. 2544. “อาลัยป้าาย จรัล มโนเพ็ชร.” มติชนรายสัปดาห์ (17 กันยายน 2544)

ธงชัย วินิจจะกุล. 2530. อยู่ในเมืองไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. . 2539. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2548. “คบตีโลกาภิวัตน์ อัดเข้ารัฐธรรมนูญ” (Online). www.midnightuniv.org,
1 กุมภาพันธ์ 2551.

นิษฐา หุ่นเกษม. 2548. “กระแสโลกาภิวัตน์ กระแสท้องถิ่นภิวัตน์ กระบวนการผลิตซ้ำ และ
สร้างใหม่ของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม” (Online). www.midnightuniv.org,
6 พฤศจิกายน 2550.

ปรมินท์ จารูวร. 2542. การสืบทอดทำนองสวดและประเพณีสวดพระมาลัยที่บ้านหนองขาว
จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประเวศ วะสี. 2541. ประชาตำบล ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคมและ
ศีลธรรม. กรุงเทพฯ: มติชน.

ปราณี โนนจันทร์. 2543. แม่มนุสเสอื่น. [เทพคลาสเซ็ท]. หมู่บ้านแม่มนุมนั่นยืน อำเภोजงเจียม
จังหวัดอุบลราชธานี.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

พระครูถาวรกาญจนนิมิตร. 2551. สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2551.

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. 2513. เสด็จเรื่องขุนช้างขุนแผน. พิมพ์ครั้งที่ 13. ธนบุรี:
รุ่งวัฒนา.

พัฒนา กิติอาษา. 2546. ท้องถิ่นนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กองทุนอินทร์-สมเพื่อการวิจัย
ทางมานุษยวิทยา.

_____. 2543. ท้องถิ่นนิยม การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ไพโรจน์ ภัทธนูกุล. 2545. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติตามแนวทางชุมชนพึ่งตนเองแบบยั่งยืน
กรอบนโยบายและตัวแบบการจัดการ.” วารสารวารสารพัฒนบริหารศาสตร์ 2545
(มีนาคม): 1-63

มนตรี พงษ์หนู. 2551. สัมภาษณ์, 13 ธันวาคม 2551.

ขงยุทธ บูรณเจริญกิจ. 2545. กระบวนการสร้าง ต่อรองความหมายของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่ทาง
สังคม : วัดปทุมคงคาและวัดไตรมิตรวิทยาราม. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย
สาขาสังคมวิทยา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วศิน ปัญญาอุตรตระกูล. 2542. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในล้านนากับการก่อตัวของสำนัก
ท้องถิ่น ระหว่าง พ.ศ. 2459-2480. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
ประวัติศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2545. “สำนักท้องถิ่น ศึกษากรณีสมาชิกสภาจังหวัดแพร่ (พ.ศ. 2476-2780).” ใน ดิเรก
ปัทมศิริวัฒน์, พัชรินทร์ สิริสุนทร. (บรรณาธิการ). วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ของคนไทย
: รวบรวมความนำเสนอในการประชุมวิชาการประจำปี 2545. กรุงเทพฯ : พี.เอ.ลีฟวิ่ง, หน้า
232-265.

ศรีศักร วัลลิโภดม. 2549. “การฟื้นสำนักท้องถิ่นอีสาน.”วารสารจดหมายเหตุสำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค 7 (2): 4-6

_____. 2551. ความหมายของภูมิวัฒนธรรม การศึกษาจากภายในและสำนักของท้องถิ่น.มูลนิธิ
เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

สมชาย อุ่นตะ. 2542. ความสำนึกในความเป็นคนไทยของจีนฮ่อรุ่นบุตรหลานที่ได้รับสัญชาติไทย
แล้วในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สรพงษ์ วิชัยดิษฐ์. 2547. กระบวนการก่อรูปอัตลักษณ์ของผู้อพยพชาวกะเหรี่ยง ศึกษากรณี
กะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล สาขาวิชามานุษยวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สารภี มณีจินดา. 2551. สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2551.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544. รายงานการศึกษาวิเคราะห์
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ:
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี. 2547. เล่าขานตำนานบ้านหนองขาว. กาญจนบุรี:
พรสวรรค์การพิมพ์.

สุภางค์ จันทวานิช. 2546. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2554. ทฤษฎีสังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

เสน่ห์ จามริก. 2548. “การสร้างสำนึกท้องถิ่นท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์” (Online).
www.vijai.org, 5 พฤศจิกายน 2550.

_____. 2543. ชุมชนไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์. เอกสารประกอบการประชุมประจำปีว่าด้วย
เรื่องชุมชน ครั้งที่ 1 ชุมชนไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร.

_____. 2544. “กระบวนการความเป็นท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์.” ใน ชัชวาล บุญปิ่น,
สมเกียรติ ตั้งมโน. (บรรณาธิการ). ท้องถิ่นพัฒนา กับโลกาภิวัตน์ วิกฤตโลก วิกฤตไทย
อะไรคือทางรอด. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, หน้า 107-159.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. “โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมไทย.” ใน ชัชวาล บุญปิ่น, สมเกียรติ
ตั้งมั่น. (บรรณาธิการ). **ท้องถิ่นพัฒนา กับโลกาภิวัตน์ วิกฤตโลก วิกฤตไทย อะไรคือทาง
รอด.** กรุงเทพฯ: อมรินทร์, หน้า 2-55.

อุบล อำนวย. 2551. **สัมภาษณ์**, 13 ธันวาคม 2551.

เอกรินทร์ สีมหาศาล. 2540. **ท้องถิ่นของเรา 2.** พระนคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

เฮเลนา นอร์เบิร์ก-ฮอดจ์. 2545. **โลกาภิวัตน์กับวัฒนธรรมชุมชนที่ยั่งยืน.** กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า
พริ้นติ้ง จำกัด.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ประวัติศาสตร์พัฒนาการท้องถิ่นบ้านหนองขาว

1. ด้านสังคม

1. ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น

- ใครเป็นผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน
- ลักษณะของการขยายตัวของท้องถิ่น
- การอพยพ เคลื่อนย้ายของคนในท้องถิ่น

2. เหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้น

- มีอะไรบ้าง
- มีผลต่อท้องถิ่น / คนท้องถิ่น อย่างไร

2. ด้านวัฒนธรรม

1. ณ ปัจจุบัน วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นมีอะไรบ้าง

2. วัฒนธรรมที่คงอยู่ มีอะไรบ้าง

- เพราะอะไรจึงคงอยู่
- มีความสำคัญกับท้องถิ่น / คนท้องถิ่น อย่างไร

3. วัฒนธรรมที่หายไป มีอะไรบ้าง

- เพราะอะไร จึงหายไป
- หายไปเมื่อไหร่
- แล้วมีผลกับท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร
- คนในท้องถิ่น คิด / รู้สึกอย่างไร (เฉยๆ, หวงแหน อยากฟื้นฟู แล้วมีใคร กลุ่มใด ทำอะไร หรือไม่อย่างไร)

4. วัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามา

- มีวัฒนธรรมใหม่เข้ามาหรือไม่อย่างไร
- ใคร/สิ่งใดทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่
- มีผลกับท้องถิ่น/คนท้องถิ่น หรือไม่ อย่างไร

5. ความเชื่อ

- ท้องถิ่นมีความเชื่อเรื่องอะไรบ้าง
- ความเชื่อนั้นมีผล/มีความสำคัญอย่างไรกับท้องถิ่น/คนในท้องถิ่นอย่างไร
- มีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ ใครเป็นคนนำ/สร้างความเชื่อนั้น

3. ด้านเศรษฐกิจ

1. อาชีพของคนท้องถิ่น คืออะไร อาชีพหลัก คือ อาชีพรอง คือ
2. ปัญหาในการประกอบอาชีพ (วิกฤติที่ส่งผลต่ออาชีพ ดินฟ้าอากาศ ภัยธรรมชาติต่างๆ) ชาวบ้านทำอย่างไร แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไร
3. การใช้ประโยชน์ที่ดิน
4. รูปแบบ วิธีการทำการเกษตรเป็นอย่างไร (พึ่งพาธรรมชาติ เกื้อหนุนกับธรรมชาติ / พึ่งพาปัจจัยภายนอก)
5. รูปแบบเศรษฐกิจในท้องถิ่นเป็นแบบพึ่งพาตนเอง หรือ พึ่งพาดตลาด มากกว่ากัน (วัตถุดิบ อาหารการกินปลูกเองในท้องถิ่น มีตามธรรมชาติ หรือซื้อสำเร็จ, เมื่อก่อน กับ ปัจจุบัน เหมือนหรือต่างกันอย่างไร ,)

4. ด้านการปกครอง/การเมือง

1. ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ และ ไม่เป็นทางการ (ที่มีบทบาทต่อท้องถิ่นมาก)
  - ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน มีใครบ้าง
  - ทำอะไรกับท้องถิ่นบ้าง
  - สิ่งที่ทำ/กิจกรรมนั้นส่งผลกับท้องถิ่น คนท้องถิ่นอย่างไร
2. หน่วยงานภาครัฐ / ไม่ใช่ภาครัฐที่เข้ามาทำงานกับท้องถิ่น
  - มีหน่วยงานใด
  - เข้ามาทำอะไร / รูปแบบกิจกรรมอย่างไร
  - การตอบรับของท้องถิ่น / คนในท้องถิ่นเป็นอย่างไร
  - มีผลต่อท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร
3. ความขัดแย้ง
  - ระหว่างคนในท้องถิ่น กับ คนนอก , แล้วท้องถิ่น / คนท้องถิ่นทำอย่างไร (ร้องเรียน ประท้วง ฯลฯ)
  - ระหว่างคนในท้องถิ่นด้วยกัน (เรื่องอะไร , แก้ปัญหา/ยุติกันอย่างไร, ใครมีบทบาทในการไกล่เกลี่ย)
4. นโยบายการพัฒนาต่าง ๆ
  - นโยบายการพัฒนาของรัฐบาล ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น มีอะไรบ้าง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?
  - นโยบายการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่น มีอะไรบ้าง ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ?

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสำนักท้องถิ่นบ้านหนองขาว

1. ท่านคิดว่าหนองขาวเป็นอย่างไร และสิ่งที่บ่งบอกความเป็นหนองขาวได้ชัดเจน คืออะไร
2. ท่านมีความรู้สึกหรือคิดอย่างไรต่อท้องถิ่นของตน และการเป็นคนหนองขาว
3. อะไรที่ทำให้ท่านมีความรู้สึกหรือคิดอย่างนั้น (สิ่งที่ทำให้ท่านภาคภูมิใจหรือไม่ภาคภูมิใจ ในท้องถิ่นหนองขาวหรือความเป็นคนหนองขาว)
4. ท่านคิดว่าหนองขาวในปัจจุบันกับอดีตต่างกันหรือไม่ อย่างไร ด้านใดบ้าง (สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม)
5. ท่านคิดว่าอะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้หนองขาวเปลี่ยนแปลงไป
(ตามธรรมชาติ, ทุนนิยม, ความทันสมัย, นโยบายการพัฒนา, ค่านิยม, วิถีชีวิต ฯลฯ)
6. ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีผลต่อหนองขาว/คนหนองขาวหรือไม่ อย่างไร
7. ท่านคิดว่าคนหนองขาวมีความรู้สึก คิดอย่างไรต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
8. ท่านคิดว่าคนหนองขาวดำเนินชีวิตอย่างไรท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง
(ปรับตัว, ยอมรับ, ต่อต้าน, ผสมผสาน แต่ละอย่างมีวิธีการอย่างไร ใช้อะไรเป็นเครื่องมือ)
9. ท่านคิดว่าสำนักท้องถิ่นหนองขาวคืออะไร คุกจากอะไร
10. ท่านคิดว่าเงื่อนไขหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดสำนักท้องถิ่น คืออะไร
11. ท่านคิดว่าหน่วยงานที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดสำนักท้องถิ่น มีหน่วยงานใดบ้าง และสิ่งที่ทำ คืออะไร
12. ท่านคิดว่ากิจกรรมใด หรือสิ่งใดในท้องถิ่นที่เกิดจากการมีสำนักท้องถิ่น
13. ท่านคิดว่าสำนักท้องถิ่นที่เกิดขึ้นนี้เพื่ออะไร
14. ท่านคิดว่าสิ่งที่อุปสรรคขัดขวางการเกิดสำนักท้องถิ่นคืออะไร เพราะอะไร
15. ท่านคิดว่าสิ่งที่จะสนับสนุนช่วยให้สำนักท้องถิ่นเกิดขึ้นและคงอยู่คืออะไร เพราะอะไร

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ลำดับ	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่งในชุมชน
1	พระครูถาวรกาญจนนิมิตร	เจ้าอาวาสวัดอินทาราม (วัดหนองขาว)
2	นายมนตรี พงษ์หนู	กำนันตำบลหนองขาว
3	นางสารภี มณีจินดา	ครูโรงเรียนบ้านหนองขาว (วัดอินทาราม)
4	นางอุบล อำนวย	ครูโรงเรียนบ้านหนองขาว (วัดอินทาราม)
5	นางสาวโลมฤทัย ทองแท้	สมาชิกศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทย สายใยชุมชน ตำบลหนองขาว
6	นางสาว กิตติยา ฤทธิมี	ประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองขาว
7	นางหมากบ บุญเฉลย	ผู้รู้ด้านการทอผ้า
8	นางสมใจ สีสังข์	ผู้สูงอายุ
9	นายหล้า ดอกขุก	ผู้สูงอายุ
10	นางกิมจิ่ง สีวางกูร	ผู้สูงอายุ
11	ป้าแอ๊ด	ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ-นามสกุล	นางสาวเบญจมาภรณ์ แคนอินทร์
วัน เดือน ปี ที่เกิด	วันที่ 14 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525
สถานที่เกิด	จังหวัดพะเยา
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (พัฒนาสังคม) มหาวิทยาลัยนเรศวร
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้ช่วยผู้ประสานงาน
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดศรีสะเกษ
ทุนการศึกษาที่ได้รับ	ทุนสนับสนุนคุณภาพงานวิจัยระดับ บัณฑิตศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2551 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์